HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
9. srpnja 1971.
godina I
broj 13
cijena 2 dinara

Objašnjenje promjena

U uredništvu »Hrvatskog tjednika« izvršene su promjene: izabran je novi glavni urednik i smanjen je broj članovi redakcije. To nije posljedica nesporazuma među dosadašnjim urednicima. Postupili smo prema ranijem dogovoru s Upravnim odborom Matice hrvatske: pokrećući list, uredništvo se prihvatilo rada u njemu pod uvjetom da njegov mandat traje samo tri mjeseca. A nakon tog razdoblja – s prikupljanjem iskustava u konsolidaciji lista – sastavit će se i novo, konačno uredništvo. Tako je i učinjeno.

Zahvaljujemo se svima onima koji su do sada vodili »Hrvatski tjednik«, onima koji su ga pokrenuli gotovo bez ikakvog iskustva u tom poslu, ali sa žarom. To znači da njihov pothvat cijenimo i ne zaboravljamo kako je izveden: u neprestanom naporu da polet i odanost nadoknade iskustvo. A burni trenutak našeg društva, u kojem se tjednik pojavio, postavljao je pred njih posebne zahtjeve, što je njihovu situaciju još više kompliciralo.

I novo uredništvo svoju orijentaciju zasniva na činjenici, da je izdavač tjednika Matica hrvatska: što ga obvezuje da se pridržava njenih temeljnih ciljeva i načela u svom radu. Promjene izvršene u uredništvu možda neće ostati bez posljedica u listu: već zato što »kad dvojica kažu isto, nije isto«! Mi ne ćemo prikrivati tu razliku, jer ona ne mijenja ciljeve tjednika.

To znači da će Hrvatski tjednik i dalje podržavati i pomagati one programe i pothvate, koji nastoje unaprijediti gospodarski, politički i kulturni život socijalističke Hrvatske i Jugoslavije. Taj cilj podrazumijeva kritičnost, ali ne onu koja se bavi isključivo razlozima za osporavanje i rušenje: mi ćemo nastojati da svojim ocjenama pridonesemo određivanju horizonta i vrijednosti suvremene hrvatske kulture, njenih odnosa s drugim kulturama naših naroda, njenog mjesta i njene uloge među njima.

Mi se u svom radu ne želimo lišiti pomoći energije i poleta obnove naše domovine. Naprotiv! nastojat ćemo okupiti što više njegove predanosti i pouzdanja, njegove nade i njegovog oduševljenja. Ali, mi pod tim ne podrazumijevamo onu neumjerenost, koja se divi svemu što je njeno (lakovjerno i površno!): bilo kao sadašnjost, bilo kao prošlost. Rad za doista modernu Hrvatsku nije permanentna zdravica njoj! i nije samo uzbuđeno kliktanje! On je – sigurno! – samo naporan i dugi pokušaj razrješavanja čak dramatičnih pitanja našeg društva: od radnika u inozemstvu do prostornog plana Hrvatske, od deviznog i vanjskotrgovinskog sustava do cestovne integracije, od voluntarizma u mnogim političkim pothvatima do proizvoljnosti sa stranačkim mentalitetom u mjerilima i akcijama u kulturi.

Ovaj trenutak, tako pun različitih mogućnosti i njihove slobode, zahtijeva od nas da nađemo, da utvrdimo pogodbe najboljih, maksimalnih rješenja: što podrazumijeva samopouzdanje, odlučnost i ustrajnost. Jer uvijek su prilike bogate šansama bogate i opasnostima. U njima se živi burno, a neizvjesnost tog života plaši konzervativce svih vrsta, kao što inspirira avanturiste. I zato konzervativci traže smirivanje: redovito prečacem, najkraćim putem! koji vodi nazad! Nostalgija za spokojnim prilikama i njihovom sigurnošću javlja se u svim razdobljima općeg poleta: kao posljedica nespremnosti i nesigurnosti pred njegovim iznenađenjima, pred neregularnošću njegovih pothvata. Konzervativci s njenim razlozima traže uvođenje provjerenog reda, reda prošlosti koji znači likvidaciju novog.

A Hrvatska može danas napredovati jedino ako ne popusti pozivima te nostalgije! dakle ako rješenja traži u novom redu stvari, u novim mjerilima i novim vrijednostima. Jer ovaj polet nije tek bezoblična energija, koja stoji na raspolaganju, bez vlastite volje i ciljeva. Obratno: on je pun sna i pun zamisli! On zato obvezuje! I naši odgovori na njegova pitanja, na njegove zahtjeve ne mogu polaziti isključivo od već poznatog, od već provjerenog: onaj tko je spreman na novo i sam mora biti u njemu! Kome je obnova samo prizor pred kojima stoji, neizbježno o njoj krivo sudi!

Ali prihvatiti polet nikako ne znači baciti se u slučaj, predati se njegovom neredu! Ma koliko bio nov, njegov je prostor već i naseljen: snom i veličinom, često čak veoma starom! I preko toga mi nalazimo uporišta svojim stanovištima, svojim mjerilima, onu sigurnost koja u burnom pokretu razlikuje trenutne stranputice s njihovim zabludama od pothvata za budućnost: jer su najudaljeniji krajevi svake obnove već prije nje svezani!

Mi ćemo u »Hrvatskom tjedniku« nastojati pružiti pomoć onima, koji u svom radu, u svojim djelima prihvaćaju pogodbe i perspektive ovog trenutka Hrvatske i Jugoslavije, kao trenutka u kojem novo sa svojim promjenama unosi moderni duh u cijeli naš život, u sve naše pothvate: akcijama i mjerilima što u slobodi privode stvarnosti učeni san revolucije. Jer samo tako, s tom zadaćom, mi možemo okupiti u radu sve one, koji prihvaćaju odgovornost za svijet u kojem žive, za svoju i njegovu sudbinu: odgovornost bez koje se može živjeti, ali se ništa za život ne može učiniti.

ODGOVORI

Cijenjeno uredništvo!

HT se obraća uglednim i odgovornim rukovodiocima, kako Hrvatima tako i Srbima, tražeći od njih obavijesti i razjašnjenja mnogih pitanja iz društveno-političkog života, a posebno onih sa gospodarskog područja. H. T. pita i čeka na odgovore a s njim se pitamo i svi mi koji živimo u Hrvatskoj i čekamo odgovore, ali odgovora gotovo da nema. H. T. javno objavljuje svoja stajališta kritički ozbiljno i odgovorno pristupa problemima svoje nacije i republike. Zašto ovakovu kritiku i ovakav pristup rješavanju problema ne prihvaćaju oni na čiju su adresu upućeni. Ako netko smatra da nije vrijedno osvrtati se na ono što piše H. T. morao bi barem voditi računa o tome da H. T. raspravlja o životno važnim interesima ovoga naroda, i da omalovažavajući i ignorirajući pisanje H. T-a, omalovažava i ignorira hrvatski narod i hrvatsku republiku.

MIRKO SUNIĆ
Velika Gorica

SUDSKI PRAVORIJEK

Vrhovni sud Hrvatske je preinačio prvostepenu odluku i skinuo zabranu ovoga broja »Večernjih novosti«, navodeći pored ostalog, da se iz onih kara, odnosno šahovskog polja na stolnjaku te karikature ne može sigurno zaključiti da se radi o hrvatskom državnom ili povijesnom grbu.

Da li je ispravan ovaj stav, odnosno zaključak VSH o kome i mi čitaoci, budući da je nama karikatura namijenjena, trebamo suditi?

Škrabalo je na to dao pravi i uvjerljivi odgovor u svome komentaru, a tako isto misle i mnogi drugi s kojima sam razgovarao. Jedan manji broj kaže da ih to ne podsjeća na hrvatski grb, što im treba vjerovati, jer prije odgovora traže da im se razjasni i sami hrvatski grb. Stoga nije nevažno s kojima od ovih suci kontaktiraju, odnosno traže podršku za svoj stav, jer je sigurno da ga traže kad se radi o političkoj stvari i o listu druge republike. Iz navedenog bih zaključio, da presuda hrvatske javnosti glasi: Karikatura »Kavanski stol« je nedvosmisleno i drsko uperena protiv hrvatskog naroda i njegovog političkog rukovodstva pa zaslužuje najoštriju osudu.

Da je do ovakvog zaključka došao i VSH, ali da je skinuo zabranu zbog viših ciljeva, što zastupa Škrabalo, ja bih podržao njegovu odluku. Ali ako to sudsko vijeće vidi jedno, a mi, te tužilac i prvostepeni sud, u toj političkoj karikaturi vidimo drugo, onda je teško podržati tu odluku. Meni se čini da je ovdje VSH (ali ne znam iz kojih motiva) zlorabio princip krivičnog prava »In dubio pro reo« (u dvojbi za okrivljenoga). Naime polazi od toga da se karikatura »Kavanski stol« može različito tumačiti, pa da u tom slučaju nema sigurnog dokaza da je uperena protiv hrvatske politke, a to onda u smislu gornjeg principa znači sudi u korist okrivljenoga. Međutim ta se karikatura može različito tumačiti samo u tom smislu da se više ili manje negativno tretira politika u Hrvatskoj. Stoga nema dubioznosti što se tiče biti stvari, a nije odlučno da li na pr. mikrofon predstavlja ovaj ili onaj politički forum SRH ili možda hoće reći da je cijela Hrvatska pretvorena u kavanski stol gdje se ne zna ni tko pije ni tko plaća. Sve je to negativno i za nas krajnje uvredljivo, a budući da se radi o listu iz druge republike, onda remeti međurepubličke i međunacionalne odnose. O toj je karikaturi negativno govorio jedan govornik na sastanku Komisije za međunacionalne odnose Konferencije SKJ Grada Beograda prije nekoliko tjedana. Prema tome odluka VSH se temelji na pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju pa je dakle nezakonita. To se javnosti mora reći. Druga je stvar što mi možemo bez obzira na propise smatrati da je takva odluka iz ovih i onih razloga oportuna. Od toga polazi i Škrabalo kad brani samu odluku (ali ne i obrazloženje). Ja ga u tome podržavam, ali ne mogu prijeći preko toga da stvar nije u javnosti razjašnjena. Pogotovo što sadašnji trenutak neki pokušavaju svakako tumačiti sugerirajući nam da se više ne treba ni boriti, te da je najbolji mir u kući. Jest, ali ne žrtvujući principe. Mi smo za Titovu politiku i za politiku X plenuma i nećemo mira s onima koji se toj politici suprotstavljaju.

IVAN PETRIĆ
Zagreb

PISMO KNJIŽEVNIKA MATE BERETINA

Rijetko je koji list ili tjednik u Hrvatskoj postigao toliko uspjeha na političkom polju u ovo kratko vrijeme otkako izlazi kao što je to slučaj kod »Hrvatskog tjednika«, u izdanju Matice hrvatske. Čitam ga iz broja u broj, i bilo bi preopširno da govorim o svim člancima koje je taj tjednik objavio. Ipak bih neke napise i rubrike izdvojio i posebno ih istakao. Pišući o najnovijim ustavnim promjenama, kako u Hrvatskoj tako i u Jugoslaviji, o amandmanima i drugome, naravno s ciljem da se sve to što uspješnije riješi, Hrvatski je tjednik mnogo pripomogao, prvenstveno rukovodstvu Socijalističke Republike Hrvatske. Naročito je uspjela rubrika u kojoj su postavljana razna pitanja funkcionarima, sa svrhom da se ispravi ono što ne ide onako kako bi trebalo da ide. U tome je ovaj tjednik rekao svoju pravu riječ, a to je mnogo. Sviđaju mi se i napisi dr. Franje Tuđmana našega istaknutog povjesničara. Njegove analize i zapažanja o problemima naše povijesti. Jer kroz povijest se najbolje otkrivaju uzroci onoga što nam nedostaje. Po mojem mišljenju uspjeh tih povijesnih napisa sastoji se u tome, što dr. Tuđman, kao ishodište istraživanja uzima (što je i logično) svoju nacionalnost. Od nje počima i onda ide dalje. Tako mi se nametnulo nešto što možda i nema neke veze s ovim što pišem.

Sjetio sam se jedne emisije Radio-Zagreba, zapravo razgovora s Andreom Malrauxom. Njegovih riječi o nacionalizmu, o revoluciji, o socijalizmu, o raznim državnicima, koji su uspijevali upravo zato što su polazili sa svojega nacionalnog ishodišta. Pa sam onda pomislio na manje i veće zemlje Socijalizma, koje, usprkos borbe za socijalističko uređenje svijeta, bore se prvenstveno na učvršćavanju i jačanju svojih nacija. Također, kao što je poznato, i kod nas u Jugoslaviji, svaka nacija i republika, boreći se zajednički za Socijalizam, u isto vrijeme nastoji da učvrsti svoju nacionalnost i svoju državnost. Tako se, naravno, radi i u Hrvatskoj. Pa onda me veoma iznenađuje što se nekima ne sviđa pisanje Hrvatskog tjednika, koji upravo piše, i to veoma uspješno, o tim važnim problemima kod nas.

MATE BERETIN

PRIJESTOLNICA?

U 11. br. HT na jednom se mjestu Zagreb naziva hrvatskom prijestolnicom. Budući da ne mogu zamisliti da se Zagreb dovodi u vezu s »prijestolnicom«, dopustite mi to obrazložiti.

Riječ prijestolnica nema neutralno značenje, kao »glavni grad« ili »metropola«, zato što je izvedena od riječi prijestolje Nije izgubila svoje pravo značenje s obzirom na činjenicu da u svijetu još uvijek postoje prijestolja, prijestolonasljednici, prijestolne besjede i slični monarhistički pojmovi.

U Hrvatskoj ta riječ nema nikakve tradicije. Hrvatski narodni vladari nisu imali prijestolnice nego su »stolovali« u svojim gradovima (Stolni Biograd). Hrvatska i Zagreb u svojoj su povijesti bili vezivani uz kojekakva prijestolja i prijestolnice, ali i onda kad je bio »kraljevski«, Zagreb je uvijek bio »glavni grad« Hrvatske.

DANIJEL DUKIĆ
Zagreb

DOTACIJA

Doznavši da je naš divni Hrvatski tjednik ostao bez dotacije pridružujem se ostalim rodoljubima i šaljem godišnju pretplatu potpunu, iako sam kupio već 11 brojeva, pa vas lijepo molim da me primite kao novog pretplatnika od 11-og broja na dalje. Tu svotu šaljem da bi se olakšalo daljnje izlaženje Hrvatskog tjednika s kojim sam više nego zadovoljan. Srdačno vam pozdravljam

ANTE TOMIĆ
Rijeka

Cijenjeno uredništvo!

U prvom redu htio bih reći da sam zaprepašten postupkom Republičkog fonda za unapređenje kulturnih djelatnosti.

Dozvolite, ako vaš list — a koji izdaje Matica hrvatska — ne djeluje na području kulture, onda mi nije jasno tko djeluje? Možda bulevarske novine sa kulturnom rubrikom od deset redaka! Zanimalo bi me, a vjerujem i druge čitaoce, da li možete saznati koji časopisi i kakove dotacije primaju, jer primaju novac od svih nas — novac koji smo teško zaradili, pa čak i novac onih koji lako zarađuju.

ARTUR BARILOVIĆ
Zagreb, Podsused

JELAČIĆ

Poštovano uredništvo!

Priče o nužnosti nekakve »rehabilitacije« Jelačića (a po istoj logici: Šupljikca, Rajačića) smetaju pametnu čovjeku; narodi iz kojih su potekli i za koje su živili i djelovali nisu ih ni onda ni danas osudili, a njihove zasluge vazda su znali cijeniti.

Nije mi namjera praviti ode i hvalospjeve Jelačiću, jer je o njegovim činima — i grijesima i zaslugama — našem pismenom čovjeku maltene sve znano; tog našeg čovjeka njegova povijest je naučila misliti o sebi samoj — dovoljno.

Nego, kad se ovdje već rvamo sa osobama iz povijesti, ne bi bilo naodmet prisjetiti se još jednog »političkog profila« iz onog vremena, profila Lajosa Kossutha, »velikog narodnog tribuna, revolucionara ...« etc., etc. Neka nam o tome pripovijedaju pisani dokumenti i učeni ljudi iz onog i ovog vremena.

Nakon zabrane imena Ilir, uvođenja stroge cenzure u štampu i drugdje i ponovnih mađarizatorskih programa Pešte u Hrvatskoj, u Beogradu je 1844 god. ilegalno tiskan Branislav, »časopis najradikalnijeg krila iliraca« (Dr I. Mamuzić). Evo što, između ostalog, piše u jednom broju u tom Branislavu:

... »*U držanom mjeseca rujna 1841 godine u Pešti glavnom protestantskom konventu stupi g. Košut, i bez svakog zazora govorio je upravo o i s k o r j e n j u i i s k r č e n j u S l a v j a n a pa s kakovim uspjehom i utiskom? Radosno pljeskanje, gromovito vikanje, znaci odobrenja i beskrajno »e l j e n« pade mu u dio...*«

... »*Znano će biti čitateljima našim da si je tako nazvana napredujuća (hladok) stranka u Ugarskoj za javni svoj organ izabrala P e š t i H i r l a p*... Da vidimo kako umstvuje Pešti Hirlap o našem predmetu, još pod uredništvom g. Košuta. — U broju 162 godine 1842 čitamo slijedeće: *Ko će sumnjati da Mađar pravo ima ako na žitelje inojezične ili tuđih težanja jedino pod ovim uvjetom blagoslove narodnog ustava rasprostire, da vrh svega po jeziku, ć u t e n j u, i političkom teženju M a đ a r i budu*«. U broju 164 iste godine ovako veli: »*Kad na pomađarenju ugarskih Slavjana radimo, izvršujemo samo dužnost koju svaki sin domovine, ista domovina, narod, ustavna sloboda i civilizacija od nas zahtjeva*«... *S a z a d u n k* na svrsi godine 1840 piše: »*Izrađena je stvar i za primjernu priznata da se slavjanski jezik što prije istjera iz granica ugarskih: sad se samo o tome radi koja se sredstva upotrijebiti mogu i ne mogu da se Slavjani m a đ a r i z i r a j u i svoje narodnosti liše*...«

Eto, tako »umstvuje« Branislav, pa kaže još:

... »*To je, dakle, ta previkana sloboda i jednakost mađarska, koju Mađari i privrženici njihovi po svijetu trube*...«

A što na sve to kaže naš suvremenik dr. I Mamuzić?

... »*Ali zajednički sabor u Požunu (Ugarsko-hrvatski Sabor, — danas Bratislava), — dodajmo dalje činjenice — u samo predvečerje Mađarske bune, ipak donosi, pod pretsedavanjem samoga Lajoša Košuta (uskoro vođe revolucije) odluku, da u Hrvatskoj treba kao službeni uvesti — mađarski jezik!... Takva odluka zajedničkog sabora, pod pretsedavanjem Košutovim, svakako je negativno utjecala na držanje naših ljudi za vreme bune*«.

Evo kako o tim vremenima govori Njegoš, u jednom pismu, pisanom Vrazu, u noći između 20. i 21. listopada 1848. god.

... »*Čudna vremena! Potresa, događaja, preobrazovanja, uzdignuća, pa i vremena nestrpljenja! Noći se molim da što dobroga snim, danu da mi što dobro u Novinama donese. Sto puta je lakše onome koji se bori, no onome koji čami kod kuće. Da vam mogu što na muci pomoći, najsvetiju bi dužnost pod nebom ispunio, i da je iole sporazumljenja bilo, moglo se s našega kraja veće pomoći no se ikomu čini, pa pomoći bez muke, pjevajući*« ...

Ovdje Njegoš misli na pomoć u ljudstvu, koju je nudio Jelačiću, ali ju je ovaj odbio. U istom pismu Njegoš žali što je Bužinski »lišen glavnog načalstva«; pismo je, naime, pisano u povodu privremenog smjenjivanja Jelačića sa banske časti, 1848 god.

Prijedlog našeg vrijednog i zaslužnog publiciste Zvonimira Kulundžića o mjestu podizanja spomenika Jelačiću čini mi se najboljim, dapače ovog časa jedinim pametnim rješenjem, zbog onih svih argumenata, koje on spominje i ne spominje. Mislim također da bi bilo dobro formirati u Matici Odbor za podizanje spomenika, koji bi onda uredio formalnosti sa nadležnima, stručnjacima, urbanistima, organizirao prijevoz i postavljanje, a građani Zagreba odužit će se odobrenjem da se na postolje postavi natpis da je spomenik restaurirala Matica.

S. M. HUTOVSKI
Lopatinec b. b.
kod Čakovca

Druže uredniče!

U povodu diskusije koja se na stranicama HT-a vodi o spomeniku bana Jelačića, čini mi se relevantnim upozoriti na poznatu Engelsovu konstrukciju o povijesnim i nepovijesnim narodima na čijoj podlozi izrasta teza o kontrarevolucionarnosti austrijskih Slavena, koji su stoga proglašeni »otpacima naroda« i zbog svog »reakcionarnog bića« osuđeni na propast. Pri tom su apostrofirani Česi i Hrvati, a pod dojmom njihove vojničke uloge u gušenju revolucije. Takva teza ima podlogu i u Engelsovim pogledima na ulogu velikih i malih naroda, odnosno velikih i malih država u povijesti, pri čemu je davao prednost velikim narodima i državama, dodjeljujući im povijesnu misiju i proglašavajući ih nosiocima budućnosti i progresa. U isto vrijeme ta svojstva odricao je malim narodima.

Međutim, povijesni razvoj i znanost demantirali su tu Engelsovu postavku. Upravo razdoblje od revolucije 1948. godine do danas ispunjeno je borbom evropskih naroda (među njima i malih) za stvaranje nacionalnih država i očuvanje svoje etničke samobitnosti, a isto tako velikim doprinosom razvoju evropske civilizacije. Spomenuta teorija nije mogla izdržati ni znanstvenu kritiku, već i stoga što je proturječna osnovnom postulatu marksizma da jedna nacija ne može biti ni sama slobodna ako istovremeno ugnjetava druge nacije.

Ocjena Jelačićeve uloge u revoluciji ne može se izdvajati iz šireg konteksta hrvatsko-mađarskih odnosa. Poznato je, naime, da hrvatsko plemstvo poslije 1790. godine uzmiče pred jačim mađarskim plemstvom, sve dok nije 1827. godine donijelo odluku o uvođenju mađarskog jezika u više škole. To uzmicanje pred idejom o stvaranju velike Mađarske od Karpata do Jadrana prekinula je mlada hrvatska inteligencija kao prethodnica buržoazije. Ona pod utjecajem buržoaskih ideja daje narodnom preporodu nacionalno obilježje. A Jelačić je dio toga pokreta. To je došlo do izražaja i u njegovu pismu Franji Karlu od 15. svibnja 1848. godine, u kojem je isticao: »Zar svi da steknu slobodu, a samo mi Hrvati i Slavonci da budemo prepušteni samovolji mađarskog ministarstva? Stvari su dospjele do skrajnosti i samo energičan korak Vaše Visosti može Monarhiju spasiti od potpune propasti. Poštujte nas — sada ili nikada!« Međutim nade u federalističko preuređenje Monarhije bile su samo iluzije; ta se spoznaja teško dojmila i samog Jelačića.

Cjelokupno je Jelačićevo djelovanje bilo protkano otporom mađarskom nacionalizmu, kojeg se ne odriče ni mađarska revolucija; njegovo je oružje prije svega bilo upereno protiv mađarskog nacionalizma, a ne protiv njihove nacionalne slobode. Njegovo kasnije razočaranje drugačijim razvojem događaja i reakcijom na svoj način govori o pravim namjerama u toku revolucije. O tome govore i njegove zasluge za imenovanje Strossmayera đakovačkim biskupom, za podizanje zagrebačke biskupije na rang nadbiskupije, za osnivanje kazališta i druge.

Prema tome, neosporno je da se Jelačić prije svega postavlja kao Hrvat i u duhu hrvatskog nacionalnog pokreta, dok je njegova uloga u kontrarevoluciji predimenzionirana i jednostrano promatrana, pa je upravo s toga stajališta vjerojatno donijeta odluka o uklanjanju njegova spomenika. Iako hrvatska historiografija još nije rekla posljednju riječ o Jelačiću, u svakom slučaju preteže ono što je on učinio za Hrvatsku nad onim što je pridonio kontrarevoluciji (koja, usput rečeno, nije bila samo stvar slavenskih naroda u Habsburškoj monarhiji).

I na kraju: spomenutu je Engelsovu tezu zadesila sudbina koju je on prorekao »nehistorijskim« narodima; konačno ju je odbacio Lenjin, i na tezi da ne može biti slobodnog naroda koji istovremeno ugnjetava druge narode — izgradio je princip samoopredjeljenja naroda, uključujući i pravo na otcjepljenje.

MILE KONJEVIĆ
Slavonski Brod

NEZNANI JUNAK

U danima smo kada se ostvaruje hrvatska državnost, dugo zapretana, iako proklamirana već davno. S tim dobivaju svoje puno značenje i simboli Hrvatske kao države, tj. himna, grb i zastava. Naročito se je Lijepa naša rijetko čula, tako da mladi naraštaj koji u posljednje vrijeme češće sluša svoju himnu, čuje je možda prvi put u životu. U toj novoj situaciji trebalo bi povesti akciju da se ostvari još jedan znak naše državnosti, znak odnosno spomenik kojega imaju mnogi narodi na svijetu.

Trebalo bi izgraditi spomenik pred kojim bi strani državnici i ostali hrvatski gosti polagali vijence pri dolasku u Hrvatsku. Eto nedavno je predsjednik Hrvatskog izvršnog vijeća Dragutin Haramija boravio u Mađarskoj i nadat se je uzvratnom posjetu mađarskih državnika. To je jedan primjer kada bi gosti po već ustaljenom običaju trebali položiti vijenac kako je to običaj kod posjete drugim državama.

Takovi spomenici se različito zovu Predlažem da ga Hrvati nazovu Spomenik hrvatskoj majci, tj. biću koje utjelovljuje postanak, življenje, sadašnjost i budućnost Hrvatske, dakle našu prošlost i našu vječnost. Mislim da nema većeg junaka ni uzvišenijeg imena koje bi moglo bolje simbolizirati obstojnost hrvatskog naroda i održavanje njegovo kroz duge vijekove.

To bi trebalo biti svetište, oltar nacije, koje bi trebao barem jednom u životu posjetiti svaki Hrvat iz zemlje i inozemstva. Trebao bi biti izgrađen na prikladnom mjestu u Zagrebu ili bližoj okolici. Tu oznaku Hrvatske države, taj spomenik, tj. njegovu izgradnju potpomogao bi svaki naš čovjek odvajajući od srca sredstva za jedan vječni simbol svoje domovine.

Molim čitaoce da iznesu svoja mišljenja o ovom prijedlogu.

ANTE RUKAVINA
Gospić

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja
Naklada: Matica hrvatska, Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393.
Uređuju: Zvonimir Berković, Vlado Gotovac, Jozo Ivičević, Zvonimir Lisinski, Ivo Škrabalo, Hrvoje Šošić.
Stalni suradnici: Stjepan Babić, Bruno Bušić, Ivan Cerovac, Dubravko Horvatić, Srećko Lipovčan, Zlatko Markus, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar, Krunoslav Šuto, Igor Zidić.

Glavni urednik: Vlado Gotovac
Odgovorni urednik: Jozo Ivičević
Tajnik uredništva: Franjo Marinković
Tehnički urednik: Drago Čvrljak
Fotografija: Ranko Karabelj

Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger, Zvonimir Bartoli (Čakovec), Nikola Batušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Čuić, Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan, Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin), Ljubica Filipović-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Drago Ivanišević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Radoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Tomislav Ladan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenka Munk, Ivan Mužić (Split), Stijepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Pavao Pavličić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždak, Željko Sabol (Bjelovar), Ante Sekulić (Delnice), Aleksandar Stipčević, Ivo Sušek, Ante Sviličić (Split), Petar Šegedin, Šerif Šehović, Krešimir Šipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švagelj (Vinkovci), Dragutin Tadijanović, Bruno Tandara (Imotski), Mirko Tomasović (Split), Franjo Tuđman, Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Antun Vrdoljak, Vice Vukov, Vladimir Vuković, Franjo Zenko, Bože V. Žigo.
Stranke se primaju srijedom i petkom od 10 do 12 sati.

Rukopisi se ne vraćaju.
Novine izlaze svakog petka.
Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Ljubice Gerovac 1.
Pretplata: godišnja 104,00 d; polugodišnja 52,00 d. Za inozemstvo dvostruko
Cijene inozemnih pretplata: SR Njemačka: godišnja 52 DM, polugodišnja 26 DM, USA: godišnja 14$; polugodišnja 7$.
Dinarske doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-8-2185, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).
Devizne doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-620/1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).
Cijena oglasa: cijela stranica 5000 d, polovina stranice 2500 d, četvrtina 1250 d, 1 cm² 25 d.
Poštarina plaćena u gotovu.

POLITIČKI OBZOR

BUDUĆNOST JE VEĆ POČELA

Promatrač neupućen u sve finese političkog života SFR Jugoslavije teško bi mogao zaključiti da je izglasavanje 23 ustavna amandmana imalo značenje povijesnog čina. Nova je federacija rođena u srijedu 30. lipnja 1971 predveče gotovo »šaptom«: procedura u Vijeću naroda bila je kratka i lišena pompe, skupštinske su galerije ostale uglavnom prazne, pljesak je bio konvencionalan, a sutradan su novinski izvjestitelji posvetili mnogo više pozornosti crnogorskom zahtjevu za dopunom zakona o izvanbudžetskoj bilanci federacije, nego ustavnom činu kojim je postavljena nova osnova za međusobne odnose u složenoj višenacionalnoj zajednici kakva je Jugoslavija oduvijek bila, premda se to tijekom njenog polustoljetnog postojanja nije svagda i svagdje priznavalo.

Događaji koji obilježavaju povijest gotovo su uvijek u času zbivanja tek dio svakodnevnog života, a važnost, značenje i historijsku dimenziju poprimaju u budućnosti na koju presudno utječu. Svi su izgledi da će tako biti i s ustavnim amandmanima, premda se ne može zanijekati da suvremenici nisu bili svjesni njihova dalekosežnog značenja i u trenutku izglasavanja. Od onog rujanskog dana kad je Tito u Zagrebu obznanio svoju revolucionarnu inicijativu za izmjenu federalnog ustrojstva proteklo je punih osam mjeseci vrlo intenzivnog političkog života, a u središtu svih raspri, suprotstavljanja, oštrih sukoba, afera i kriza bili su ustavni amandmani upravo zato što su i pobornici i protivnici njihova donošenja podjednako bili svjesni da se s njima toliko toga stubokom mijenja ne samo u postojećem poretku stvari, nego još više u budućnosti. Možda je sve to na koncu i ispalo tako mlako baš kao kontrast ranijem žaru, možda su žilavi otpori koji su teško savladavani (ponekad i kompromisima) iscrpli izvore oduševljenja i ostavili za sobom okus stanovite gorčine. U svakom slučaju, bez obzira na emocionalnu obojenost trenutka, izglasavanje ustavnih amandmana prijelomni je događaj koji označava izgubljenu bitku za unitarizam. Istodobno valja imati na umu da je mobilizacija svih protivnika novog ustrojstva federacije tijekom ustavne debate jasno pokazala kako unitarizam raspolaže zavidnim materijalnim, političkim i psihološkim moćima, pa borba s njime nikako nije još pobjedonosno okončana. Stoga je očekivati da će one snage koje nisu uspjele spriječiti stvaranje nove federacije nastojati svim silama da je u predstojećoj praksi kompromitiraju.

Ipak, situacija je danas kvalitetno drukčija nego jučer i zato izazov sutrašnjice možemo dočekati s više samopouzdanja. Puna suverenost republika u svim vitalnim pitanjima vlastitog života neće, dakako, preko noći otkloniti niti jedan od nagomilanih problema u materijalnoj i kulturnoj sferi, ali pretpostavka je njihova pozitivnog razrješavanja u budućnosti. Socijalistička je Hrvatska postala suverena država i svoju je sudbinu uzela u vlastite ruke, a to znači da najteži poslovi tek predstoje. Na razini federacije ustavnopravno je potvrđen princip striktnog pariteta u svim organima za zajedničke poslove i princip usaglašavanja stavova preko dogovora bez nadglasavanja. Svaka će republika morati trijezno i odlučno formulirati svoje dugoročne i kratkoročne interese da bi, polazeći od njih, sudjelovala u dogovoru radi utvrđivanja politike federacije.

Praktički gledajući: predstoje mjeseci ne manje burnog političkog života, premda njegovo težište neće više biti isključivo u međurepubličkoj sferi, nego će mnoge stvari trebati srediti u vlastitoj kući. Velike personalne promjene na svim položajima i razinama — nužna posljedica konstituiranja države i popunjavanja novih zajedničkih organa federacije — donijet će, vjerojatno, mnoga uzbuđenja, a poslužit će i kao test stvarne volje i sposobnosti da se s punom odgovornošću u praksi ostvare usvojeni ustavni principi. Politički je imperativ da sve odgovorne položaje zauzmu samo kvalificirane osobe koje uživaju široko povjerenje radnih ljudi: ako je temelj zajedničkog života u federaciji međurepublički dogovor i usklađivanje pojedinačnih interesa, onda je bitno da autentične interese Hrvatske (kao i svake republike) izražavaju, zastupaju, brane i, kad treba, usklađuju s interesima drugih, osobe koje se nisu kompromitirale dosadašnjim propustima, a cjelokupnim svojim djelovanjem ulijevaju povjerenje da će biti sposobne raditi za probitke svoga naroda i svoje socijalističke republike, za probitke radnih ljudi grada i sela, za dobro samoupravljanja i jačanja vlasti izravnih proizvođača nad plodovima svoga rada. Takvi će ljudi biti najkorisniji i za Jugoslaviju kao širu zajednicu.

Neće to ići lako. Bit će onih koji će se po inerciji dosadašnje vlasti upustiti u lov na položaje, ali isto tako nastat će i lov na sposobne ljude za neke delikatne funkcije. One prve valjat će politički izolirati da ne bi u novim prilikama ponavljali svoje stare pogreške: ovima drugima mora postati jasno da je trenutak takav da traži i osobno angažiranje — jer ako sposobni odbijaju položaje, kako spriječiti nesposobne da ih zauzmu?

Nakon ustavnopravnog usvajanja suverenosti republika koje dobivaju atribute države potrebno je i nešto mnogo važnije: steći vlastitu, pojedinačnu svijest o suverenosti svoga naroda i svoje republike, mentalno usvojiti suverenost kao skup prava i odgovornosti za oblikovanje vlastite sudbine. O tome ponajviše ovisi ne samo budućnost ustavnih amandmana u praksi, o tome ovisi i budućnost hrvatskog naroda, kao i ravnopravnih pripadnika ostalih naroda u SR Hrvatskoj. Samo s tom sviješću možemo se uhvatiti u koštac s nebrojenim problemima koji ne čekaju na rješavanje (od deviznog režima do zaostajanja kulture), samo s tom sviješću moći ćemo stvoriti od Hrvatske modernu, gospodarski snažnu, istinski samoupravnu i demokratsku državu. Takva je Hrvatska program za budućnost — ali ta je budućnost već počela!

Glosator

BIJEG IZ LIKE

Što o ličkoj seobi kaže statistika

Lika je po migraciji iz gospodarskih razloga poznata još od ranije. Još od početka ovog stoljeća otišlo je mnogo Ličana »trbuhom za kruhom« u najrazličitije krajeve svijeta, ali ovo migracijsko kretanje Ličana pretvorilo se u posljednjih deset godina u pravi pravcati bijeg iz Like. Evo ukratko što o toj ličkoj seobi kaže statistika!

Intenzivno i masovno odlaženje zbog neimaštine karakteristično je ponajviše za hrvatski živalj u krajevima ispod Velebita.

Prema podacima dobivenim prilikom posljednjeg popisa stanovništva u travnju ove godine, iz Like je na privremenom radu u Njemačkoj i drugim državama 6.175 radnika, što, međutim, zasigurno nije potpun broj, jer je mnogo Ličana u svijetu od ranije, a popis iz travnja ove godine nije ih obuhvatio. Zbog migracije iz Like broj ličkog stanovništva, osobito njegovoga hrvatskog dijela, iz godine u godinu opada, pa su danas, na primjer, u hrvatskim podvelebitskim selima prisutni još samo starci i nemoćni za privređivanje. Mnoga sela u Lici u pravom su smislu desetkovana, iz mnogih od njih otišlo je »trbuhom za kruhom« preko 70% žitelja. Iz Pazarišta, Oštarija nad Karlobagom, Brušana, Ličkog Novoga otišlo je sve u starosnim granicama između 18 i 50 godina! Promatrajući razdoblje od posljednjih 20 godina, u Lici je neprekidno prisutan pad njezinog žiteljstva. Prosječni godišnji prirast stanovnika u Lici kroz to vrijeme iznosi 13%, dok je stopa migracije iz Like 20,7%, odnosno stopa apsolutnog pada stanovništva 7,5% — ako je vjerovati statističkim pokazateljima.

Osim stanovnika iz ličkih sela, u tokove odlaženja u tuđinu uključili su se i radnici iz ličkih privrednih organizacija i ustanova. Zbog toga je malen broj stručnjaka u privrednim organizacijama. Porazna je činjenica da čak i lošiji đaci iz ličkih škola bježe u Njemačku i uključuju se u suvremenu migraciju! Upitamo li se za razloge koji sile Ličane da ostavljaju, privremeno ili zauvijek, rodnu grudu, naći ćemo se pred čitavim kompleksom uzroka.

Prije svega, proces industrijalizacije u nas u poslijeratnim godinama doveo je i u Lici do nesmišljenog i neopravdanog napuštanja poljoprivrede. Lički seljak bio je, kao što je i danas, potpuno nezainteresiran radom na zemlji i posjedu kod kuće, jer je taj rad, kao što je općenito poznato, bio, a i danas je još uvijek, nestimulativan. Istodobno, politika oporezivanja seljaka od ličkih općina bila je nemilosrdna, pa je lički seljak bio prisiljen napuštati posjed i odlaziti u svijet.

Industrijalizacija u Lici u poslijeratnom razdoblju imala je niz svojih neopravdanih i čudnih krivudanja. Mnoge ličke tvornice i pogoni, stvarani u vrijeme administrativnog socijalizma u nas, danas ne rade. U Lici je u posljednjih 20 godina mnogo financijcijskih sredstava uloženo bez ekonomske računice, pa je privreda, osobito pak njezin industrijski dio, neakumulativna, neproduktivna i rad u njoj ne osigurava ni minimalne životne uvjete. Ovih je dana, na primjer, preko tisuću radnika najveće ličke tvornice — »Marko Orešković«, u Ličkom Osiku kraj Gospića — stupilo u štrajk zbog nenormalno niskih i neredovitih primanja. Primanja najvećeg dijela ličkih radnika mnogo su niža od republičkog i jugoslavenskog prosjeka i još dalje od kontinuiranog rasta životnih troškova. U Gospiću ima slučajeva da npr. stručnom radniku jedva dospije oko 500 novih dinara.

Sve je to dovelo do toga da se u migraciju iz Like uključio i velik broj zaposlenih u raznim granama ličkog privređivanja, pa je iz Like u svijet otišao i veći broj stručnih radnika.

Svi su oni otišli u tuđinu opterećeni i još nečim, čega, bar danas, ne bi smjelo biti u našim službama. To je revolt, koji neprikriveno izražavaju ti ljudi, revolt prema radu i odnosima u ličkim kolektivima u kojima još uvijek direktoruju oni koji su nestručni za posao što ga obavljaju.

Spomenimo još i to da je u prostranom ličkom području danas najrentabilnije poduzeće »Industrosirovina« iz Gospića, koje Ličani svakidašnjim imenom nazivaju »Otpad«, zbog njegovih kupovina i prodaja otpadnih materija. Tvornica šperploča i Tvornica iverica danas u Gospiću zjape, a strojevi su im prepušteni skupom mirovanju. Slično je i s nizom drugih ličkih tvornica i pogona.

Ipak, najtužniji je danas život onih koji su ostali na ličkim selima! Težak je život ličkih staraca koji ostadoše sami da umru na rodnim ognjištima. Stanovnici, na primjer, podvelebitskog sela Trnovca ne mogu dobiti 5 km ceste koja bi ih spojila s Gospićem jer u selu nema radne snage koja bi, prema prijedlogu općine, trebala obaviti dio fizičkih poslova na ovoj cesti. Trnovački starci, kao i oni u mnoštvu drugih ličkih sela i zaseoka, prepušteni su sami sebi i u svojoj začahurenosti čekaju još samo da umru na vlastitim ognjištima, svjesni da će iza njih njihova nekad lijepa i živa sela opustjeti, da su im oni posljednji stanovnici, da će i sela umrijeti zajedno s njima i da će se s njihovih nekad plodnih polja vriština i divljač protegnuti do njihovih grobova. Vriština koja danas hara neoranim ličkim ledinama i potiskuje nekad obilnu travu s ličkih livada.

Na kraju spomenimo još nešto! Prema predviđanjima ličkih radnih organizacija i njihovim planovima razvoja, ne može se očekivati porast zaposlenosti u narednom razdoblju od 5 godina. Ne može se stoga očekivati da će prestati daljnje migriranje, ne može se očekivati da će se bijeg iz Like zaustaviti: bude li još koga da se zaustavi.

Nikola Bičanić

ZAŠTO BEZ JEDINSTVENOG FONDA ZA CESTE?

ČETIRI FONDA, TRINAEST PODUZEĆA I – LOŠE CESTE!

Danas, kad ulažemo velike napore za izgradnju novih prometnica, nije na odmet reći nekoliko riječi o načinu uzdržavanja i popravaka starih. Činjenica je da su naše ceste loše, te koče odvijanje modernog i brzog prometa. Dok u Srbiji, Sloveniji, Bosni i Hercegovini, i drugim republikama postoje jedinstveni republički fondovi za održavanje i modernizaciju cesta, u Hrvatskoj imamo četiri regionalna fonda: Fond za ceste Osijek, Zagreb, Rijeka i Split. Osim toga u Hrvatskoj postoji čak 13 poduzeća za uzdržavanje, popravak i modernizaciju cesta. Tako imamo paradoksalne situacije da npr. na cesti Zagreb-Rijeka rade tri poduzeća za ceste: iz Zagreba, Karlovca i Rijeke, a financiraju dva fonda: zagrebački i riječki. Takva podijeljenost dovela je do sukoba interesa između fondova, fondova i poduzeća, do primjene različitih tehničkih normativa, do neravnomjernog investiranja, što ima nepovoljne posljedice u redovitom održavanju i modernizaciji postojeće cestovne mreže.

Brojevi

Danas cestari u SRH rade na 23.173 km. ceste I-IV reda. Gustoća cestovne mreže SRH iznosi 52 km. na 10.000 stanovnika (u SFRJ 43 km). Dužina cesta I-III reda, na kojim se odvija i najintenzivniji promet iznosila je 1963. god. 12.164 km. od kojih svega 2400 sa suvremenim kolovozom. U 1970. god. dužina ovih cesta iznosila je 12.925 km, a polovica, 5694 km, imala je suvremeni kolovoz. Na tim se cestama kretalo 1970. god. 265.548 motornih vozila, od kojih 184.068 putničkih automobila. U proteklih je 15 godina zabilježen porast registriranih motornih vozila u SRH po prosječnoj godišnjoj stopi od 23%, i porast modernizacije cesta I-IV reda po stopi od 14%. A stupanj modernizacije cesta morao bi ići barem u korak, ako ne i ispred stupnja porasta motornih vozila i prometa na cestama.

Gdje su uzroci sadašnjeg stanja?

Osnovni izvor prihoda namijenjen održavanju i rekonstrukciji cesta osiguran je u obliku određenog iznosa od maloprodajne cijene goriva. U 1962. god. na taj je način dobiveno 14 milijuna dinara a 1970. god. 286 milijuna dinara. Fondovi za ceste SRH su za redovito održavanje i modernizaciju cesta investirali prošle godine svega 125 milijuna (44% ostvarenih sredstava od goriva), što znači da je poduzećima za ceste isplaćeno 9.720 din. po jednom kilometru održavanja. U isto vrijeme Fond za ceste SR Slovenije plaćao je 22.000 dinara po kilometru, što znači da je Hrvatskoj isplaćivano dva i po puta manje za održavanje km. ceste. Zbog tako nedovoljnih financijskih sredstava, poduzeća za ceste mogla su zaposliti prošle godine samo 26% svojih kapaciteta na održavanju i modernizaciji cesta a čak 74% na drugim poslovima. Iz istih razloga kažu cestari, naša zimska služba, iako tehnički ravna austrijskim ili slovenskim službama ne može upotrijebiti svu raspoloživu mehanizaciju. No money, no bussines! Nema novaca i gotovo 50% postojeće mehanizacije ostaje zimi u spremištima. Dok na jednoj strani, kako smo vidjeli, štedimo, s druge strane gubimo. Naime, samo u protekloj godini u saobraćajnim nezgodama na našim cestama nastala je materijalna šteta od 142 milijuna dinara, što znači 12% više od svote koju smo investirali u popravak i mehanizaciju.

Kako izaći iz krize?

Prije otprilike pola godine osnovano je u Zagrebu »Poslovno udruženje poduzeća za ceste Hrvatske«, koje je okupilo 13 poduzeća za ceste. Time su sami cestari pokušali ispraviti niz propusta i nelogičnosti u organizaciji održavanja i modernizacije cesta u SRH. Zanima nas, zašto u Hrvatskoj ne postoji jedinstveni fond za ceste? Ne bi li se na taj način bolje mogao kontrolirati priljev i utrošak sredstava?

Također nas zanima zašto se u Hrvatskoj ulaže tako malo sredstava u održavanje i modernizaciju cestovnih kapaciteta? Zašto u Hrvatskoj ne postoji jedinstveni republički organ koji bi sustavno programirao razvoj, rekonstrukciju, održavanje i modernizaciju cestovne mreže u republici, koji bi odredio jedinstvene, precizne tehničke normative, koji bi i raspodjelivao sredstva i nadzirao njihovo trošenje? Zašto se ne provede barem djelomična integracija 13 postojećih poduzeća za ceste?

Nagli porast saobraćaja zahtijeva sve bolje i sigurnije ceste, a to se može postići samo većim i planskim ulaganjem. Stoga smo dužni tražiti nove oblike financiranja i rada. Prometna integracija Hrvatske nameće hitno rješavanje problema održavanja i modernizacije postojećih cestovnih kapaciteta.

Ivan Cerovac

Radna emigracija i duševno zdravlje naroda

Problem radne emigracije spada u ovom času zacijelo među najvažnije hrvatske nacionalne probleme, pa je stoga potrebno njegovu razmatranju pristupiti ne samo s užeg gospodarskog stajališta, već uzimajući u obzir i sve one posljedice koje se javljaju na najširem planu narodnog bića. Budući da u nas dosad nije dovoljno zapažena činjenica kako odlazak na rad u inozemstvo ostavlja duboke, a ponekad i dramatične tragove u psihi ljudi, u strukturi obitelji, u odnosima roditelja i djece, zamolili smo naše istaknute stručnjake za neuropsihijatriju, psihoterapiju i mentalnu higijenu da o tome govore.

U razgovoru su sudjelovali: prof. dr. Sergije Dogan, šef katedre za neuropsihijatriju Medicinskog fakulteta u Zagrebu; doc. dr. Maja Beck-Dvoržak, šef Odjela za dječju psihoterapiju Centra za mentalno zdravlje u Zagrebu; dr. Mladen Berghofer, šef Odjela mentalne higijene Centra za zaštitu zdravlja u Zagrebu, doc. dr. Nenad Bohaček, šef Odjela Psihijatrijske klinike Medicinskog fakulteta u Zagrebu, dr. Đurđica Gajer, direktorica Instituta za proučavanje razvojnih problema djece i omladine, Zagreb, dr. Pavao Brajša, šef Dispanzera za psihohigijenu, Varaždin; te dr. Milica Vlatković-Prpić, dr. Gordana Lerotić, dr. Branko Poljak, dr. Nikola Jović, liječnici Centra za mentalno zdravlje, Zagreb.

Dr. Gordana Loretić

H. T.: O radnoj se emigraciji govori kao o značajnom nacionalnom problemu. O tome govore i pišu znanstveni radnici i političari. Zanima nas što psihijatri misle: ugrožava li taj fenomen duševno zdravlje naroda?

Doc. Bohaček: Teorijski je poznato da migracije dovode do psihičkih poremećaja. O tome su i u inozemstvu pisane studije. Mi možemo govoriti o dojmovima, jer se time nismo sustavno bavili. Nedostaje nam osnovna metodologija proučavanja. A na osnovi dojmova teško je donositi dalekosežne zaključke. Ipak, kao psihijatar koji se bavi liječenjem psihoza, imam stanovitog iskustva. Imao sam bolesnice u kojih se psihoza razvila u inozemstvu, ali i onih u kojih se razvila nakon povratka u domovinu, ili pak u žena kojih su muževi bili na radu u inozemstvu — sadržaj je većinom bio odlazak muža i briga za njega, nevjera muža, nebriga za obitelj.

H. T.: Da li su u Vašim slučajevima bile posrijedi prve manifestacije bolesti ili recidivi?

Doc. Bohaček: Od desetak pacijentica u svega dva slučaja radilo se o recidivu, a svi ostali bili su svježi slučajevi. Za relativno mali odjel, kao što je to klinički na Rebru, to je svakako značajan broj.

Prof. Dogan: Ja se susrećem više sa somatskim bolesnicima, ali pojava tjelesne bolesti može biti izvor psiholoških teškoća na razne načine. Sretao sam bolesnike koji su od inozemnih poslodavaca skrivali da su bolesni, ali su se obraćali nama kad su imali prilike. Bilo je bolesnika koji su se ozbiljno razboljeli na radu u inozemstvu, a željeli su biti liječeni u domovini. Tu ima paradoksalnih situacija: bolesnik koji ovdje živi misli da bi se bolje liječio u nekoj stranoj zemlji, a naš emigrant vraća se iz te iste zemlje jer ima više povjerenja u naše liječnike. Čitava situacija oko zdravlja naše radne emigracije sili nas na ozbiljno razmišljanje.

Doc. Beck-Dvoržak: Prije petnaestak godina u nas se pisalo o migraciji iz sela u grad kao čimbeniku za izbijanje neuroza (prof. Betlheim, prof. Blažević i suradnici). Tadašnju migraciju mogli bismo usporediti donekle sa sadašnjom radnom migracijom u inozemstvo. Prijelaz iz seoske sredine u gradsku, brži tempo života, drugi uvjeti rada, često nepovoljne stambene prilike, zahtjevi za dopunsku naobrazbu, eventualna odvojenost od obitelji mogu psihički labilniju osobu izbaciti iz ravnoteže u kojoj bi se održala da je ostala u staroj sredini i u uvjetima života na koje je navikla. Tada djeca nisu bila toliko pogođena, jer su češće migrirala zajedno s roditeljima. No i tada je bilo slučajeva da su malena djeca, najčešće zbog nepovoljnih stambenih prilika, ostala na selu kod djeda i bake, odvojena od roditelja koji su živjeli u gradu. Ta su djeca tada, ali osobito često onda kada su konačno ipak došla k roditeljima u grad, imala različite smetnje u ponašanju koje su bile tvrdokorne, a ponekad su se u pubertetu još pojačale.

Dr. Jović: Ako su se migracijska kretanja unutar zemlje pokazala kao čimbenik izbijanja neuroza, a to je nesumnjivo utvrđeno, pitam se, što tek našem radniku u inozemstvu znači nepoznati jezik, druga supkultura, drukčiji društveni sustav i različite gospodarske prilike? Ne frustrira li znatno manje preseliti iz Dalmacije u Slavoniju, iz Zagorja u Sisak, nego ići u potregu za kruhom od Belgije do Njemačke, preko Austrije, Nizozemske i Švedske?

Doc. Bohaček: Odlazak u inozemstvo mnogo je veći problem. Radi se o adaptaciji, koja je rijetko brza i uspješna. Treba se priviknuti na novu sredinu, novi način života i rada, osamljenost. Sve to dovodi do unutrašnjih sukoba ili ih barem potencira. Rezultati mogu biti i najteži psihički poremećaji. Žene koje ostaju moraju se također adaptirati na novu situaciju bez muža, same moraju voditi brigu o djeci i domaćinstvu. Ni njihova adaptacija nije manje bolna.

Dr. Vlatković: Poznato je da je za razvoj djeteta optimalna sredina cjelovita i harmonična obitelj. Prema kliničkom iskustvu u liječenju djece, odsutnost roditelja bila je važan faktor u razvoju smetnji djeteta.

U slučajevima radne emigracije najčešće se radi o odsutnosti oca i neupućeni često smatraju da njegova odsutnost neće biti štetna za dijete, jer da će se majka dovoljno brinuti za dijete. Međutim, istraživanja na području dječje psihologije i psihopatologije pokazala su da je i prisutnost oca u obitelji važan faktor u emocionalnom razvoju djeteta već od najranije dobi djeteta.

U određenim fazama svog razvoja svako je dijete sklono da u fantaziji stvara lik roditelja donekle drukčijim od stvarnoga, pa mu je potrebna prisutnost roditelja da u toku svog razvoja napusti tu fantaziranu predodžbu o svemoćnim ili zastrašujućim roditeljima, te da što bolje prihvati realne roditelje.

Manje dijete nije kadro shvatiti potrebu odlaska roditelja. Poneko dijete može doživjeti taj odlazak kao napuštanje ili kažnjavanje od roditelja, te razviti manje topao odnos prema odsutnom roditelju. Ili se može desiti obrnuto, tj. da dijete pretjerano idealizira odsutnog roditelja, a sav svoj revolt na roditelje, koji je izazvan ograničenjima i zabranama nužnim u svakom odgoju, upravlja na prisutnog roditelja.

Taj to ponekad teško podnosi, naročito ako se i sam osjeća nesigurnim i ugroženim zbog odsutnosti bračnog partnera. Vrlo je vjerojatno da će posebnu zaštitu trebati djeca kojoj su oba roditelja odsutna. Dodajmo da ponekad ekonomski faktori odlučuju kod koga će dijete ostati, a o emocionalnim se faktorima pri tom ne vodi dovoljno brige.

Dr. Brajša: Za vrijeme godišnjeg odmora meni dolaze mnogi, od kojih većina nikad prije nisu išli psihijatru. Kažu mi: »Tamo mogu ići kirurgu ili ginekologu, ali ja liječniku ne mogu objasniti što mene tišti«. Tu je dakle faktor jezika, ali i socio-kulturni i emocionalni momenti. Evo što sam ja vidio: na glavnom kolodvoru u Münchenu stoji u podrumu natpis »WC«, a ispod toga: »Prijemni ured za jugoslavenske, turske i grčke radnike«. Povezanost WC-a s prijemom stranih radnika odražava stav domaćih prema strancima. Samo neki naši intelektualci uspijevaju ući u elitne klubove, ali to mnogo stoji. Radnik provodi slobodno vrijeme u barakama, kuha grah i slaninu i sanjari o blagostanju koje vidi oko sebe. Kako se može osjećati?

H. T.: Što je do sada učinjeno na proučavanju toga problema, tko se time bavi, postoje li pokazatelji?

Dr. Berghofer: Fenomen emigracije ima višestruke uzroke i posljedice. To uvjetuje i potrebu različitih pristupa kako u istraživanju tako i u akciji. Na žalost, moramo konstatirati da su dosadašnji interesi posvećeni uglavnom gospodarstvenoj i kulturno-društvenoj strani problema dok je psihološka i medicinska strana zapostavljena.

Osim knjige Većeslava Holjevca u nas nije objavljeno niti jedno stručno djelo o emigraciji. Pojedine institucije koje istražuju neke pojave nedovoljno međusobno surađuju a neke suviše ljubomorno čuvaju svoje rezultate.

Dr. Gajer: Centar za socijalni rad i Geografski institut Sveučilišta inicirali su analizu problema emigracije i položaja djece u obitelji. Institut u kojemu radim (Institut za proučavanje razvojnih problema djece i omladine, o. ur.). predlagao je da se analiza upotrijebi i za daljnje istraživanje i da se ispitaju posljedice na djeci. Čini se da je nedostatak novca studiju organičio na osnovna anketiranja o socijalnim prilikama. Našoj se ustanovi javljalo mnogo slučajeva i to nam je upalo u oči. O tom smo nešto i referirali na stručnim skupovima. Kao liječnici mi vidimo samo patologiju, ali što je s najvećim dijelom, tj. onima koji se nama ne javljaju. Uvjerena sam da je to prvenstveno velik poremećaj obiteljske situacije i da krajnje nepovoljno djeluje na djecu.

Dr. Brajša: Centar za socijalni rad u Čakovcu može dati dragocjene podatke (prošle su godine referirali u Mošćeničkoj Dragi). U Međumurju i Zagorju, području na kojemu radim, to je veliki problem. Savjetovalište za djecu i omladinu je u Čakovcu i nastalo radi potrebe da se ukaže pomoć uglavnom djeci naših ekonomskih emigranata.

Dr. Jović: Koliko je meni poznato, nemamo podataka ni u pojedinim psihijatrijskim ustanovama, a kamoli na razini grada ili republike. Ako se u nekim ustanovama nešto radilo, to je bio više izraz interesa pojedinaca nego sustavnih studija. Neke podatke ima dr. Sisek (bolnica Jankomir), dr. Gajer i dr. Trenc (Institut za proučavanje razvojnih problema djece i omladine), dr. Poljak (Centar za mentalno zdravlje, Zagreb); na nedavnom psihoterapijskom kongresu o tome su govorili prof. Uglešić (Split) i dr. Berghofer. O tome će biti govora i na predstojećem. I. kongresu socijalne psihijatrije (Opatija, listopad 1971. godine). Na žalost, svi su podaci skupljeni slučajno, iz rutinskog posla.

H. T.: Kako se najčešće pokazuju psihički poremećaji u naših emigranata?

Doc. Bohaček: Poznato je da su neuroze najčešći psihički poremećaji uopće, pa je to slučaj i u naših emigranata. Jedan naš psihijatar u Berlinu obradio je epidemiju napadaja među našim radnicima. U jednoj tvornici, u kojoj su radile većinom žene, javili su se napadaji kod dvadesetak naših radnica, većinom iz okolice Siska. On je otkrio da je jedna radnica imala epileptički napadaj, a ostalih dvadeset dobilo je psihogene napadaje identificirajući se na taj način s kolegicom i njenim teškoćama. Prilike u kojima su živjele i radile nisu bile ružičaste. Već sam spomenuo i psihoze (teški psihički poremećaji, op. ur.). Emigracija je barem precipitativni (ili izazovni čimbenik, ako ne i uzročni.

Nikola Jović

Dr. Vlatković: U dječji odio Centra za mentalno zdravlje javljaju se najčešće djeca s područja Maksimira, Dubrave, Sesveta i okolnih prigradskih naselja, ali i iz čitave republike. Među njima su često djeca kojih su roditelji na radu u inozemstvu. Najčešće vidimo neuroze, smetnje u vladanju, neuspjeh u školi. Teži se poremećaji vide u djece gdje su oba roditelja u nozemstvu ili ako majka češće odlazi ocu.

Dr Brajša: Jedan otac doveo je k meni dječaka sa smetnjama u vladanju. Govoreći o svojoj ulozi u odgoju, kazao je: »Kako ja sina mogu pozvati na red, kad ga vidimo samo 4-5 dana u 6 mjeseci«?

Dr. Gajer: Vidimo nesigurne majke koje dovode djecu na pregled. Ne samo dijete, već i majka ima psihičkih problema. Ona često zna za loša iskustva drugih žena kojih su muževu i inozemstvu. Ona se ne osjeća zaštićenom time što ima više novaca. Obiteljske probleme ne može rješavati pismeno. Ako muž dolazi kući jedanput-dvaput na godinu, nema vremena ni volje samo rješavati probleme. Ako žena često ide mužu i zbog eventualne ugroženosti braka ostaje duže, dijete živi u strahu da se može dogoditi da se roditelji nikada ne vrate. Takve fantazije ostavljaju težak pečat na djetetu.

Dr. Poljak: Reakcije djeteta na odvojenost od jednoga ili obaju roditelja brojne su i različite. Često se javljaju neurotične smetnje u vladanju. U djeteta koje je odvojeno od oca može doći do stvaranja preduvjeta za kasniji razvitak delikventnog vladanja. Teže se reakcije mogu očekivati kada odlazi majka (pogotovu ako nema adekvatne zamjene za majku) dok je dijete još sasvim maleno, te ako je odvojenost duža i češća. Reakcije će još zavisiti o prilagodljivosti djeteta, o pripremljenosti za predstojeću odvojenost, vezanosti djeteta za roditelja koji odlazi, o oblikovanju obitelji nakon odvajanja, o socijalno-gospodarskom oblikovanju obitelji i motivaciji odlaska roditelja u inozemstvo.

H. T.: Prevencija ovakvih mentalnih poremećaja prvenstveno je prevencija odlaska u inozemstvo, ali to je društveno-gospodarska kategorija. Ako ipak moraju ići, a čini se da je tako, onda ljude treba sustavno spremati, a to je posao brojnih stručnjaka. Psihijatri se, na žalost, bave liječenjem posljedica, iako bi više trebali sudjelovati u prevenciji. Kakve su mogućnosti liječenja?

Dr. Berghofer: Jedan od preduvjeta za bilo kakav psihijatrijski preventivni rad je otvaranje Dispanzera za mentalno zdravlje u inozemstvu, u središtima gdje ima najviše naših radnika. Ekipa sastavljena od psihijatra, psihologa i socijalnog radnika mogla bi uz liječenje razviti i široku psihohigijensku djelatnost. Oni bi istodobno bili i spona sa dispanzerima u zemlji koji zbrinjavaju ostale članove obitelji. Uvjeren sam da je to jedini put ako želimo smanjiti i predusresti niz neželjenih pojava koje nemaju posljedica samo za pojedince nego i za čitavu zajednicu.

Prof. Dogan: Treba se prisjetiti da su mnogi naši radnici u inozemstvu pokazali veliku spremnost da pomognu našem bolesniku, ako je trebao neko lijek i sl. Vidio sam dosta upravo dirljivih primjera solidarnosti, ali često sam se pitao jesu li takve akcije usmjerene na ispravan način i jesmo li kadri stvoriti kvalitetniji kontakt s našim ljudima koji to žele i osjećaju potrebu za tim kontaktima. Svako liječenje ima svoje stručne dimenzije, a naše zdravstvene ustanove dorasle su zadaćama, barem kadrovskim. Neuropsihijatrijska služba u Hrvatskoj, posebno u Zagrebu i nekim drugim gradovima, može u znatnoj mjeri pridonijeti zaštiti duševnog zdravlja emigracije, a time i naroda u cjelini.

Doc. Bohaček: U inozemstvu rade mnogi naši liječnici, pa i psihijatri. Trebalo bi dobiti njihovu suglasnost i naše građane obavještavati da se njima obrate. Već i sada postoji »liječenje dopisivanjem«, bez obzira što se o tome mislilo u stručnom pogledu.

Dr. Lerotić: Centru za mentalno zdravlje u Zagrebu nedavno se obratila pacijentica iz Australije s molbom da joj pomognemo. Odgovorit ćemo joj da se obrati psihijatru, napisati nekoliko toplih riječi, ali što možemo učiniti?

Doc. Bohaček: Pošaljite joj adresu kolegice koja je specijalizirala u nas a sada radi u Australiji.

H. T.: Što bi trebalo poduzeti?

Doc. Bohaček: Treba izgraditi metodologiju proučavanja. Snimiti postojeće stanje. Registrirati sve slučajeve mentalnih poremećaja i usporediti s podacima koje imamo u domovini. Iz toga moramo izvući praktične zaključke i poduzeti potrebne mjere.

Dr. Berghofer (str. 5 na dnu stranice iza Doc. Bohaček: Treba izgraditi metodologiju proučavanja . . .)

Dr. Berghofer: Bilo bi neophodno potrebno da društvene institucije zajedno sa sondovima za znanstveni rad okupe stručnjake raznih profila. Umjesto rasparčanih i djelomičnih istraživanja čije je rezultate nemoguće uopćavati nama treba jedan veliki studijski projekt s v i h vidova problema emigracije. Značajno mjesto u takvom timu sigurno pripada psihijatrima, psiholozima, etnolozima i mnogim drugim stručnjacima koje do sada naše društvo još nije konzultiralo.

Dr. Lerotić: Jedno je znanstveno istraživanje, a drugo je naša konkretna pomoć. Znaju li ti ljudi uopće kome se trebaju obratiti?

Dr. Jović: Ovaj razgovor možemo shvatiti kao poziv na raspravu, i to poziv svima zainteresiranima. Ovih dana upućujemo prijedlog Zboru liječnika Hrvatske da se stvori skupina dobrovoljaca koja bi se bavila proučavanjem problema, ali bi organizirala i pružanje pomoći radnicima i njihovim obiteljima. To se ne odnosi samo na psihičke teškoće već općenito na zdravstvene probleme. Psihijatrijske ustanove trebale bi voditi kartoteke o radnim emigrantima i njihovim obiteljima (dr. Sisek u Jankomiru to već radi), a i odgovarajuće republičke ustanove trebale bi sustavno bilježiti takve slučajeve. Statistički bi zavod iz psihijatrijskih listića trebao skupljati materijal. Mogli bismo javnost obavijestiti kojim se pojedincima i ustanovama emigranti i njihove obitelji mogu obratiti.

Dr. Brajša: Treba se koristiti postojećim podacima, koji su razbacani, naročito podacima Centra za socijalni rad. Podsjećam da Katolička Crkva izdaje brošure s adresama svećenika našeg podrijetla u inozemstvu, a netko bi trebao objaviti i adrese naših liječnika, posebice psihijatara.

Dr. Poljak: Istraživanja u SAD pokazuju posljedice kroz dvije generacije. Moramo učiniti sve da se to ne dogodi i našim ljudima.

Priredio: Dr. Kolio Jović

DUHOVNA UČKA VEĆA OD FIZIČKE

Što je učinjeno za potvrđivanje nacionalnog bića Hrvata u Istri?

Povod za ova razmišljanja jest članak Centra za historijska istraživanja talijanske unije za Istru i Rijeku — Rovinj: »Arbitriranje Zvana Črnje«, i to ne sav članak, nego samo jedan dio, jedna usputna misao, koja čak i nema veze s člankom u cjelini: »... jer ako je istina da prilike okoline određenog vremena mogu uvjetovati i izbor nacionalne pripadnosti, onda upravo današnjih dana imamo beskonačne rezerve u pogledu 'izbora' od strane mnogih Istrana. Dakle, barem za sada, bolje ne dirati u taj argument, jer zbrojivši sve, ne znamo koji bi ispao operušan i dobio više zasluga u novim procesima asimilacije i denacionalizacije« (Glas Istre, 6. svibnja 1971).

Uistinu, što smo učinili, npr. u odgoju i naobrazbi, da otklonimo posljedice povijesne denacionalizacije istarskih Hrvata, što je učinjeno za potvrđivanje nacionalnog bića Hrvata u Istri?

Ovdje ne želim govoriti o neprocjenjivim zaslugama »Susreta na dragom kamenu«, Čakavskog sabora, »Istarskog borca«, djelovanja Pedagoške akademije u Puli za buđenje hrvatske nacionalne svijesti u Istri; želim upozoriti na propuste i nebrigu koji dovode do neželjenih posljedica.

Neugodno sam se iznenadila kad mi je u travnju došla na seminar za polaganje stručnog ispita jedna mlada nastavnica koja predaje hrvatski jezik u talijanskoj osnovnoj školi. U svibnju ona je predvidjela obraditi »Smrt majke Jugovića« i, uz tradicionalnu književnost, Branka Radičevića, a uz kratko Nenadovićevo štivo »Lovćen« ona dodaje tekst iz čitanke za hrvatska odjeljenja: »Vojvoda Draško u Mlecima« iz Njegoševa Gorskog vijenca.

Od hrvatskih književnika (koji su u čitanci vrlo skromno zastupljeni) mlada je nastavnica obradila samo Vladimira Nazora, i to upravo onaj ulomak iz »Velog Jože« koji može povrijediti Talijane, pa je to i politički promašaj. Mislim da je tu svaki komentar suvišan. Nastavnica izjavljuje kako se drži čitanke za talijanske osnovne škole i kako nema mogućnosti da sama vrši izbor tekstova iz drugih izvora (Ante Radoslović i Ivan Šulin, Čitanka za VI. razr., Edit, Rijeka 1963).

Mislim da nije svejedno na kojim će tekstovima Talijani u Istri učiti hrvatski jezik i da bi uz čitanke za hrvatske škole trebalo sastaviti i nove čitanke za talijanske škole.

I u hrvatskim školama u Istri zanemaren je velikim dijelom nacionalni odgoj, i ne samo odgoj, zanemarene su i hrvatske škole u mnogim istarskim manjim mjestima.

Činjenica je da ima istarskih Hrvata koji danas svoju djecu radije šalju u talijanske škole, gdje imaju sve besplatno, uz mnoge privilegije (besplatna putovanja po Italiji, odsjedanje u luksuznim hotelima, znatne svote novca za nabavu knjiga prema slobodnom izboru u Trstu, nastavu u mjestu stanovanja čak i za jednog samog učenika, itd.), dok u hrvatskim školama ni olovka nije besplatna, a do škole treba često putovati autobusom i 10-15 km (i oni mali učenici od 1. do 3. razreda Osnovne škole iz Žbandaja putovat će po svoj prilici slijedeće školske godine u Poreč, jer se »ne isplati« držati školu i učitelja za 17 hrvatskih učenika).

Na svakom koraku nebriga, zapuštenost i slaba nastava. U nekoliko područnih škola, koliko ih još ima u Istri, nastava je slaba, jer zbog »štednje« jedan nastavnik predaje i po pet-šest predmeta, a stručnjak je samo, na primjer za povijest i hrvatski jezik (jedna mlada i vrlo dobra nastavnica hrvatskog jezika i povijesti predaje u Draguću još tri predmeta). Nije teško zaključiti koji će predmeti biti zanemareni, za koje se nastavnica neće posebno spremati, nego će na satovima improvizirati.

Još nedavno, prije četiri godine, bilo je preporučeno da se ne pjeva omiljena pjesma istarskih Hrvata »Krasna zemljo, Istro mila, dome roda hrvatskog«, ili ako se baš pjeva, neka se pjeva: »dome roda slovinskog«, jer to 'nikoga ne vrijeđa'!

Zapostavljanje, zanemarivanje pa i zabranjivanje »hrvatovanja« u Istri dovelo je do toga da se mnogi istarski Hrvati ne osjećaju Hrvatima. Prije nekoliko mjeseci imala sam zanimljiv razgovor s jednom mladom talentiranom pjesnikinjom, učenicom III. razreda gimnazije. Čitala je svoju poeziju u labinskoj čakavštini, a zatim je rekla da ona pjeva i na hrvatskom jeziku. — A kakav ti je ovo jezik? — pitala sam je. — Pa to je istarski. — A ti, što si? — Ja sam Istranka — odgovorila je začuđeno. I ja sam se začudila kako je ona uspjela doći do III. razreda gimnazije a u tom dugom školovanju nije saznala da je nezin čakavski govor dijalekt hrvatskog jezika, da čakavština ima bogatu književnu baštinu, da se u Istarskom razvođu spominje hrvatski jezik, da je ona Hrvatica iz Istre, itd.

I još jedan slučaj je simptomatičan. U jednom razredu osnovne škole moja studentica imala je diplomsko predavanje kojemu sam kao metodičar prisustvovala. Metodska jedinica — Drago Gervais: Istarski partizan.

Počela je razgovorom o djelima, književnima i filmskima, o NOB. Djeca su poznavala djela B. Ćopića i mnoge filmove i znala su da su to borbe u Bosni i Crnoj Gori, ali na pitanje što znaju o borbama u Istri, zanijemili su, pogledavali se, ali nijedna se ruka nije digla.

S čuđenjem i radošću slušali su pojedinosti iz crtica u »Istarskom borcu«, br. 1, Pula 1957, članaka u »Istarskom mozaiku« i Drndićevih sjećanja u »Glasu Istre«.

Očito da se ti materijali u nastavi ne upotrebljavaju.

Djeca su bila ponosna kad im je pročitano iz Drndićevih zapisa da je revolucionarni pokret u Istri organizirano počeo već 1941. a ne tek nakon kapitulacije Italije, 1943.

I još nešto. Godinama se u svim političkim govorima i napisima isticalo da je Istra pripojena matici zemlji Jugoslaviji. Tek u posljednje dvije godine, najprije stidljivo pa sve odlučnije, govori se o pripojenju Istre matici zemlji Hrvatskoj — a to je jedino ispravno, jer Jugoslaviji se može pripojiti samostalna cjelina, ali jedan otkinuti dio može se samo vratiti svome tijelu, a tek kao čitavo tijelo član je šire zajednice, federacije. To je bar jasno, ali, čini se, dugo nije to bilo jasno mnogima koji su politički djelovali u Istri.

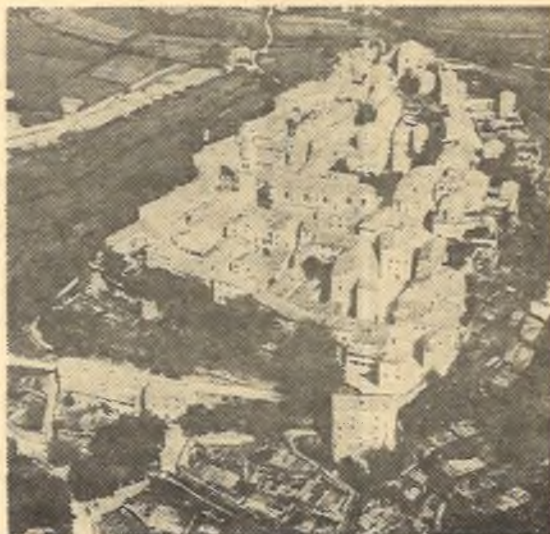
I tako umjesto da se što prije bušio tunel kroz Učku i da se priznala posebnost Istre, politički se prema Istri griješilo, taložila se i rasla duhovna Učka, viša od fizičke, između matice zemlje Hrvatske i njezina zaboravljenog dijela — »sirotice« Istre.

Danas, kad s nadom gledamo u budućnost, ne treba tražiti tko je sve kriv da je tako kako jest, već treba uočavati i otvoreno iznositi probleme, da bismo ih mogli uspješno rješavati, sami, ne čekajući vječno da će nam netko drugi rješenja donositi gotova.

Ljubica Filipić-Ivezić

NEISKORIŠTENO IZVORIŠTE SNAGE

Snaga leži u Istri samoj

Teška gospodarska i društvena situacija Istre — svakomu tko je poznaje to je jasno — nije rezultat neke »dijabolične zavjere« protiv Istre, već krajnja konsekvencija jednog procesa koji je takve posljedice imao stoga što je ostajao »zapušten« i prepušten stihiji. Gospodarska i društvena struktura Istre stoljećima bila je — autarkičnost. Istra je živjela zatvorena u se, u krugu vlastite autarkije. Kad se, »zatečena« suvremenošću, morala otvoriti svijetu, autarkija se razbila, a njezina socijalna ekologija najednom se poremetila. Taj je poremećaj izazvao odumiranje, posebno unutrašnje Istre. To je bilo neizbježno. No, krivnja je naše politike što nije već mnogo ranije usvojila precizan i dugoročan program za revitalizaciju te Istre koja odumire.

Iako sada svi znamo da Istru valja revitalizirati, ostaje pitanje: kako? Svakako ne u novoj autarkičnosti, koja se i raspala jer nije Istri mogla osigurati suvremen i moderan život u svoj njegovoj potpunosti. Brojni gradići unutrašnje Istre koji su razbijanjem istarske autarkije i »otkrivanjem« suvremenoga života izgubili svoje nekadašnje urbane funkcije, jer su urbane funkcije postale s novim vremenom kampleksnije, nisu mogli svojim stanovnicima i stanovnicima mikroregija koje su im gravitirale pružiti mogućnost suvremenog života. Istra se stala ispražnjavati jer su njezini ljudi bježali tražeći izvan nje mogućnosti suvremenog i bogatije života. Dakle, revitalizacija Istre mora značiti osuvremenjivanje i modernizaciju života njezina stanovništva. Istru valja potpuno uvesti u suvremenost, i to preko središtâ na koje je prirodno upućena. No, apsurdnost njezina položaja bila je u tome što je ona, iako hrvatska zemlja, zidom Učke odijeljena od Rijeke, hrvatskog središta, a otvorena prema jednom tuđem središtu — Trstu.

Istra, kao hrvatska zemlja, ne smije na suvremenost biti upućena preko talijanskog središta, nju valja definitivno izvesti iz autarkije integrirajući je u njezinu maticu — Hrvatsku. Centripetalno središte suvremenosti za Istru mora dakle biti Rijeka. Odluka, i odlučnost, da se probije tunel kroz Učku potvrdila je da smo to definitivno shvatili. Međutim, još se uvijek ponašamo kao da je integracija Istre u maticu stvar nekog »poklanjanja« »sirotici Istri«. Naša politika prema Istri mogla bi se okarakterizirati formulom: »Hrvatska za Istru«. No, integracija se ne može temeljiti na takvoj »samaritanskoj« politici. Politiku valja preokrenuti u smislu formule: »Istra za Hrvatsku«. To znači da matični prostor Hrvatske mora u Istri vidjeti još jedno neiskorišteno izvorište SVOJE snage. Valja shvatiti da ne leži snaga Istre negdje izvan nje u matici hrvatskog nacionalnog prostora, već da snaga Hrvatske leži I U ISTRI.

Dakle, ništa nećemo postići ako kroz tunel Istri »poklonimo« njezino hrvatstvo, već tim tunelom valja ISTRU VRATITI HRVATSKOJ. Nije samo istina da Istra ne može bez Hrvatske, već je istina da Hrvatske ne može bez Istre. To znači da Rijeka, kao ono hrvatsko središte na koje je Istra prirodno upućena, mora konačno spoznati da je Istra njezino prirodno zaleđe, da je Istra neiskorišteno izvorište njezina razvoja, da Istra NJOJ nešto može dati, a ne obratno. Rijeka to dosad nije shvaćala. Jer, umjesto da se širi u Istri i tamo traži svoj oslonac, ona je ostajala stisnuta uz uski obalni pojas, razvijajući svoje osnovne industrijske kapacitete stisnute uz more i lišavajući se tako prostora koji je mnogo pogodniji za drukčije funkcije (turističke i druge). Tek ako shvati da je upravo Istra prostor njezine ekspanzije i humus njezina razvoja, Rijeka će postati most koji će biti nosilac integracije Istre u nacionalnu i državnu maticu. Bez takvog shvaćanja i bez politike što proistječe iz takvog shvaćanja, prave integracije ne može biti. Ne treba nam tunel kroz Učku da Hrvatska dođe u Istru, već da Istra sa svim svojim potencijalom preko Rijeke dođe u Hrvatsku. Moramo konačno shvatiti da integracija nije problem Istre, nego problem Hrvatske, jer optimalna se politika prema Istri može voditi samo kao optimalna politika razvoja cjelokupne Hrvatske, tj. samo ako shvatimo da problem nije spas koji Istra treba naći u Hrvatskoj, već moderni razvoj koji Hrvatska treba tražiti I U ISTRI.

Daniel Bučan

PROMETNA INTEGRACIJA HRVATSKE

Osijek–Zagreb

Osvrćući se na izgradnju auto-ceste Zagreb — Split, Hrvoje Šošić, između ostalogaš piše:

»Auto-cesta Zagreb — Split može uspjeti samo kao opća hrvatska akcija. Ali, već tijekom njezine realizacije mora se pristupiti i drugim pothvatima. Žalosno bi bilo kad bi se naše snage iscrpile sudjelovanjem u njegovoj izgradnji« (»Hrvatski tjednik«, br. 1).

Slažemo se. Iluzorno je naime očekivati da se samo izgradnjom auto-ceste Zagreb — Split i probijanjem tunela kroz Učku može izvršiti toliko očekivana i nužna gospodarska i nacionalna integracija Hrvatske. Auto-cesta Zagreb — Split dobila je opravdani prioritet između sličnih akcija. I žitelji Slavonije i Baranje pokazat će (upisom zajma), uvjereni smo, da su za temeljne odrednice budućeg gospodarskog i društveno-političkog razvitka naše republike.

Današnje veze Osijeka sa Zagrebom

O nužnosti boljeg prometnog povezivanja Slavonije i Baranje sa Zagrebom nema dvojbe. To se posebice odnosi na sjevernoslavonske općine. Osijek i Baranju. Ostali dijelovi Slavonije imaju — zahvaljujući okolnosti što dolinom rijeke Save prolaze veoma važne prometnice širega značenja — relativno dobru prometnu povezanost sa Zagrebom.

Uzmemo li Osijek i Zagreb kao krajnje točke jednoga puta, znamo da se on danas može svladati jednim od triju cestovnih pravaca. Za Osijek je sada nedvojbeno najprivlačniji put preko Đakova, Velike Kopanice i dalje cestom »Bratstvo-jedinstvo« (282 km). To je i razumljivo, jer dva preostala cestovna pravca (iako kraća imaju — promatrano u cijelosti — slabije tehničko — eksploatacijske karakteristike. Na žalost, ove zamjerke (širina ceste, prolaz kroz naseljena mjesta, križanja u nivou i sl.) mogu se staviti i dionici od Osijeka do Velike Kopaonice (58 km).

U svakom slučaju, današnje prometne, cestovne veze istočnih hrvatskih krajeva sa Zagrebom ne jamče da će doći do pravodobne istinske gospodarske i nacionalne integracije Osijeka, Baranje i većeg dijela Slavonije s ostalim krajevima Hrvatske.

Osigurati najkraću vezu

U projekcijama gospodarskog razvitka Hrvatske, posebice razvitka cestovne mreže. spominje se i izgradnja više magistralnih cestovnih prometnica u istočnim krajevima Hrvatske. I dolinom rijeke Drave trebala bi u budućnosti biti izgrađena suvremena cestovna prometnica.

Suvremenim cestovnim povezivanjem Osijeka (preko Đakova) s budućom auto-cestom Zagreb — Beograd, Osijek i Baranja dobili bi odličnu tehničko-prometnu povezanost sa Zagrebom. Međutim, o najracionalnijem (uvjetno najkraćem) prometnom povezivanju ne bi moglo biti govora. Jedino auto-cesta u prostoru današnje »Podravske magistrale« osigurava Osijeku i Baranji najkraću, a to znači racionalnu i optimalnu povezanost sa Zagrebom. Takva cesta, osim toga, ne bi bila samo prometnica Osijeka i Baranje već i čitavog slavonskog Podravlja.

Prema postojećim prijedlozima, magistralna cesta dolinom rijeke Drave

Za najkraće prometno povezivanje sa slavonsko-baranjskom regijom

trebala bi biti trasirana čitavom svojom dužinom sjeverno od »Podravske magistrale«. No u tom bi se slučaju auto-cesta vjerojatno znatnije udaljila od većeg broja naselja. Tako bi, primjerice, od Našica i okolnih većih mjesta trebalo prevaliti relativno velike udaljenosti do buduće auto-ceste, a time bi put novom cestom bio manje atraktivan i privlačan. S obzirom na to da će prometni karakter buduće podravske auto-ceste (posebice kao dio buduće veze Osijeka i Zagreba) biti unekoliko drukčiji nego npr. auto-cesta Zagreb — Split, o ovim činjenicama moralo bi se voditi računa. Smatramo da bi podravska auto-cesta na dionici od Osijeka do Našica trebala biti trasirana južno od današnje »Podravske magistrale«. Nakon povezivanja kod Josipovca s obilaznicom oko Osijeka, auto-cesta bi između Jelisavca i Našica prešla sjeverno od današnje ceste.

Dobra prometna povezanost Osijeka, Baranje i većeg dijela Slavonije s glavnim gradom naše republike mogla bi se ostvariti jedino tako da se magistralna cesta Zagreb — podravska auto-cesta veže s ovom cestom istočnije od Đurđevca. Naime, za nas je teško prihvaljivo stajalište da se prometnim povezivanjem bjelovarsko-đurđevačkog kraja rješava ujedno i prometno povezivanje Slavonije i Baranje s glavnim gradom Hrvatske. Hrvatska mora Osijeku osigurati (ne čekajući suviše) najkraću prometnu povezanost sa Zagrebom. Ne učini li se to, nacionalna i gospodarska integracija s ostalim krajevima naše republike teško će se ostvariti. Konačno, samo najkraća prometna veza sa Zagrebom osigurava Slavoniji i Baranji dostojno mjesto u jadranskoj orijentaciji naše republike.

Novi prijedlog

Prema našem prijedlogu, odvojak (nazovimo ga tako uvjetno) od podravske auto-ceste prema Zagrebu trebao bi biti nešto zapadnije od Virovitice. Pošto bi se na Bilogori svladalo desetak kilometara težeg terena, cesta bi prolazila pogodnim terenima. Na otprilike trideset drugom kilometru od Zagreba cesta bi se spojila s auto-cestom Zagreb — Beograd.

Pored iznesenoga, i nekoliko drugih prometnih faktora ide u prilog ovog prijedloga. Naime, predložena magistralna cesta Zagreb — Virovitica bila bi prirodni odvojak čitave magistralne cestovne prometnice Dravograd — Maribor — Ptuj — Varaždin — Virovitica — Osijek — Bogojevo — Novi Sad — Zrenjanin i napose magistrale Barč — Virotivica — Okučani — Banja Luka — Jajce — Vakuf — Jablanica.

Dužina nove (predložene) trase auto-ceste Osijek — Zagreb iznosila bi oko 200 km, tako da bi ukupna dužina cestovnog pravca iznosila 232 km. Osijek bi se približio Zagrebu na manje od dva, a Splitu na pet sati vožnje! U odnosu na današnji put cestovnim pravcem Osijek — Velika Kopanica — Sl. Brod — Zagreb, put između Osijeka i Zagreba bio bi kraći za 50 km.

U prvoj fazi prometnog povezivanja Osijeka i Zagreba trebalo bi izgraditi dvotračnu poluauto-cestu.

I ova akcija (prometno povezivanje Osijeka i Zagreba) mogla bi se ostvariti samo u slučaju ako ona dobije općehrvatski karakter. To je uostalom razlog više da masovnim upisom zajma za auto-cestu Zagreb — Split i za Učku narod Slavonije i Baranje što više zaduži ostale hrvatske krajeve.

Ivan Liović

Paunovićev i Tanasijevićev porez

Uzurpacija samoupravljačkih prava

Oni koji su brojali tvrde da su nabrojali preko 400 saveznih propisa koji su se u 1970. godini odnosili na područje gospodarstva. Čini se da ih je bilo i više budući da treba ubrojiti i mnoge cirkulare i druga pisma raznih organa kojima se gospodarstvu nešto propisuje ili uzimaju sredstva.

U borbi za amandmane, nezapaženo prolaze mnogi akti činovnika koji imaju veću vlast i od savezne vlade i od savezne skupštine i bilo kojeg organa u zemlji, legalno izabranog, koji mora donositi svaki akt u određenoj proceduri.

Činovnici Narodne banke Jugoslavije još su uvijek u položaju da po svom nahođenju uzimaju sredstva, bolje reći otimaju dohodak samoupravljačima bez prava priziva.

Kako to izgleda može se vidjeti iz akta Narodne banke Jugoslavije od 2. lipnja 1971. godine, što glasi:

NARODNA BANKA JUGOSLAVIJE
GLAVNA CENTRALA
DEVIZNO ODELENJE
Odsek spoljnotrgovinskog
i deviznog sistema — 215
Br 130/21-56
K.br. 312

Beograd, 2. juna 1971. godine
SVIMA BANKAMA — Br. 130

Dopuna uputstva br. 113/21-43 od 10. V 1971. godine »Primena novog kursa autrijskog šilinga i švajcarskog franka«

Po ukazanoj potrebi u uputstvu Narodne banke broj 113/21-43 od 10. V 1971. godine, posle tačke 22. dodaje se nova tačka 23. koja glasi:

»23. Privredne organizacije koje izvode investicione radove u inostranstvu (u Austriji odnosno Švajcarskoj) čija se sredstva vode na računu pogona u zemlji 32001, mogu stanje ovog računa zaključno sa 9. V 1971. godine, ukoliko su naplate izvršene u austrijskim šilinzima odnosno švajcarskim francima, povećati za iznos kursne razlike do novog kursa austrijskog šilinga odnosno švajcarskog franka, i to na taj način što će za iznos kursne razlike teretiti svoj redovni žiro-račun. Ovo iz razloga da bi se ovim privrednim organizacijama omogućilo da na računu pogona zadrže istu deviznu vrednost, koja se nalazila pre promene kursa navedenih valuta, a koja im je neophodna za nesmetano obavljanje ovih poslova.
Na izloženi način mogu postupiti i privredne organizacije koje se bave poslovima proizvodne kooperacije sa inostranstvom, sa firmama u Austriji i Švajcarskoj, i svoje poslove obavljaju preko redovnog deviznog računa 32012.

Radne organizacije-držaoci konsignacionog skladišta, koji prodaju robu austrijskih odnosno švajcarskih firmi za dinare a inostranom principalu vrše plaćanja sredstvima retencione kvote imaju pravo da za tu robu prodatu i naplaćenu do 9. maja 1971. godine na bazi ranijih kurseva pomenutih valuta, prilikom doznake inostranom principalu polože kursnu razliku na teret žiro-računa.
Izrađeno u 3.400 primjeraka

NARODNA BANKA JUGOSLAVIJE
GLAVNA CENTRALA
M. Paunović, s.r.
A. Tanasijević, s.r.

Prevedeno u razumljiv jezik, ovako sročena mudrolija znači da Narodna banka Jugoslavije uzurpira pravo da vlasnicima deviznih sredstava, koje su oni pošteno zaradili u inozemstvu i deponirali u našim bankama, otme dio deviza ako ne uplate Narodnoj banci u dinarima tečajnu razliku u skladu s novim tečajevima austrijskih, njemačkih, nizozemskih i švicarskih valuta!

Budući da je razlika u vrijednosti valuta u dinarima dio dohotka naših privrednih organizacija, Narodna banka Jugoslavije i njeni službenici Paunović i Tanasijević uzurpiraju osnovno ustavno samoupravljačko pravo neposrednih proizvođača — uzimaju im njihov dohodak i onemogućuju realizaciju principa razdiobe prema radu!

No taj postupak ne pogađa sve radne organizacije. Naime, ona poduzeća koja su svoje devize ostavila u inozemnim bankama, kursnu razliku, ili Paunovićev i Tanasijević porez ne moraju uplatiti.

Pouka? Privredne organizacije, ugledajte se za reeksporterima i svoje devize ostavljajte u inozemnim bankama!

Ili je pouka možda ipak: tražite zaštitu vaših samoupravnih prava od ustavnih sudova, prava koje uzurpiraju Narodna banka Jugoslavije, Paunović, Tanasijević i mnogi drugi!

Hrvoje Šošić

TRAGOM ANONIMNOG PISMA...

Istina o »Industrogradnji«

»Otvoreno pismo«

Pod tim naslovom dobili smo anonimno pismo. Prenosimo ga u skraćenom obliku, bez ikakvih lektorskih zahvata.

(...) »Prošle su četiri godine jedna gora od druge za nas obične radnike i za naš kolektiv. Glavni direktor i šaka ljudi oko njega jašu na grbači tri hiljade radnika i još će četiri godine jahati ako ne pocrkavamo. a on rasipava novac na očigled Partije i komunista koji šute. Ne izmišljamo izmišljotine, nego šaljemo pismene dokaze crno na belom. Radnički savjet je slepo oruđe u njegovim rukama i potpiše sve što njemu padne na pamet. A kakove mu stvari padaju na pamet, pročitajte crno na belom. 35 milijuna dinara daje radnički savjet generalnom direktoru Industrogradnje dugoročni kredit za izgradnju kuće, a on ima (od poduzeća) komforni stan u Makančevoj ulici. Obični radnik ne može dobiti niti sobu niti kredit, a direktoru 35 milijuna ko brat bratu. Živilo radničko samoupravljanje. Dok mi radimo i privredujemo on se razbacuje a nas nitko ništa ne pita.. Odluka radničkog savjeta broj 25/71 točka 1 i 2 odobrava za proslavu 48 milijuna dinara a posebno još 9 milijuna i dvesta hiljada za susret s Kongrapom... Broj smrtnih slučajeva pri radu je veći za ove četiri godine nego prije za deset. Nitko nije postavio pitanje zašto, a postoji dokumentacija. Niti jedan direktor nije poginuo samo radnici. Za HTZ mjere nema dovoljno novaca a njemu 35 milijuna ima.. Poduzeće je upropastio. Kad je došao imali smo novaca 600 milijuna dinara u banki, a sada imamo dugova za koje nitko ne zna. Prikazuje krive bilance. Kad dođe kontrola sve je u redu... Slušali smo govor drugarice Savke i druga Tita koji je rekao jasno i glasno da će se Partija čistiti od takovih komunista. To nam je dalo malo nade nakon četiri godine zuluma i pljačke. Pisaćemo i Titu...«

Slijedili smo trag iz anonimnog pisma — i evo što smo utvrdili.

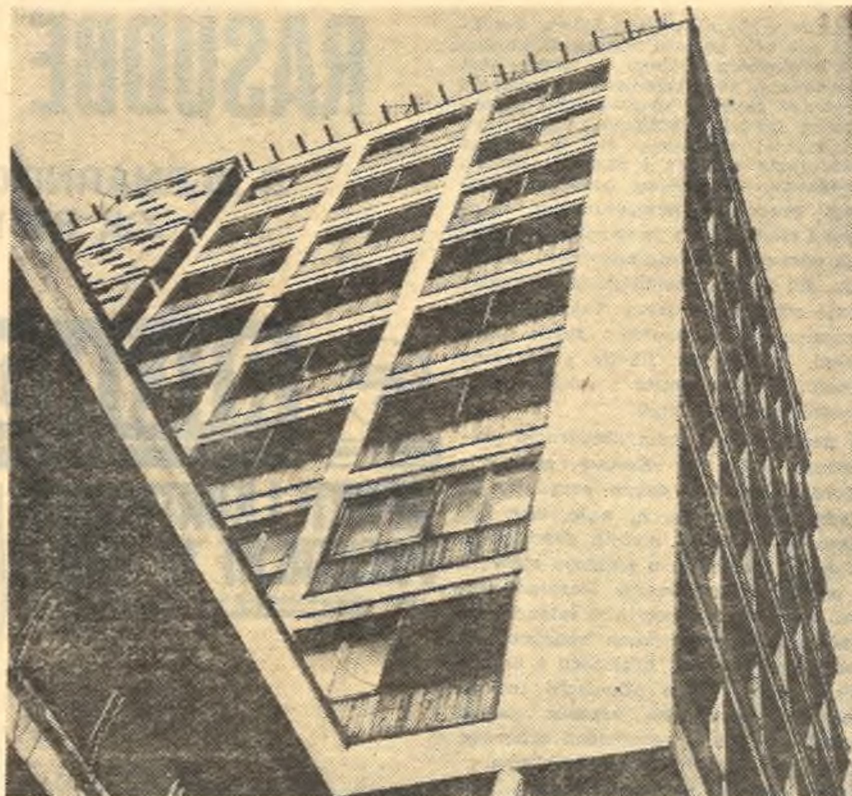
A kako stvari stoje

Prije četvrt stoljeća osnovano je u Zagrebu građevno poduzeće »Industrogradnja«. Danas je to jedno od najvećih i najperspektivnijih poduzeća u SR Hrvatskoj, koje je u kratkom roku (od 1965. god.) zabilježilo porast ukupnog prihoda za 360%. dohotka za 374%. dohotka za raspodjelu za 425%, osobnih dohodaka za 385%, fondova za 726%, a broj zaposlenih porastao je za 138%.

Četiri tisuće radnika (82 inženjera, 182 tehničara i 35 dipl. ekonomista i pravnika), raspoređenih širom Hrvatske i Evrope, sagradilo je u 25 godina: 62 tvorničke hale. 40 objekata društvenog standarda (škole, ambulante, itd.), 5 velikih robnih kuća. 11 silosa za smještaj žita (11.000 vagona skladišnog prostora), 75% nebodera u Zagrebu, oko 9000 stanova i niz vodoprivrednih, prometnih, turističkih, privrednih i drugih objekata.

1968. godine »Industrogradnja« je nagrađena »Privrednom nagradom grada Zagreba«. U obrazloženju stoji da je riječ o kolektivu koji je za kratko vrijeme usvojio najsuvremeniju tehnologiju građenja objekata svih vrsta.

Nadalje: u doba opće nelikvidnosti »Industrogradnja« nije bila nelikvidna ni jedan jedini trenutak. Usto, taj je kolektiv uspio iz svojih sredstava, bez kredita sa strane, izgraditi prošle godine tvornicu betona u Lomnici u koju je do sada investirano 900.000.000 starih dinara. Kad počne raditi punim kapacitetima, ta će tvornica ostvarivati ukupni prihod od 4 do 4,5 mlrd. dinara.

U inozemstvu

»Industrogradnja« se uspjela probiti i izdržati konkurenciju i na inozemnom tržištu. U SR Njemačkoj radi oko tri stotine radnika »Industrogradnje«, koji su radeći na gradilištima Hamburga, Manheima, Mainza, Stuttgarta, osnovali prvi i jedini naš radnički savjet što djeluje izvan Jugoslavije. U godini slavlja 25. obljetnice, »Industrogradnja« slavi i prvu godišnjicu osnutka radničkog savjeta u SR Njemačkoj, a predstavnici tog inozemnog savjeta sudjelovali su i u radu Kongresa samoupravljača u Sarajevu. O tom jedinstvenom radničkom savjetu snimljen je i film koji smo imali prilike nedavno vidjeti u programu RTV-Zagreb.

Stanovi

Posebna pažnja posvećena je rješavanju stambenog pitanja radnika. Stanovi su dijeljeni prema bodovanju koje je izvršila posebna komisija. Pri tome su redovito konzultirani Upravni odbor, Komitet SK, Sindikalni odbor i kadrovska služba. 1966. god. na taj je način dobilo stanove osamnaest radnika. Tokom 1970. podijeljeno je 58 stanova. i to pet trosobnih, trideset i jedan dvosoban, dvanaest jednosobnih, jedna garsonjera, a devetorici radnika zamijenjeni su stanovi za veće i komfornije. Ove je godine dodijeljeno trinaest stanova, od kojih šest za inžinjere kojima je stan dodijeljen pri zasnivanju radnog odnosa.

PODACI IZ ZAVRŠNIH RAČUNA GP »INDUSTROGRADNJA« ZAGREB

	1967.	1968.	1969.	1970.	Plan za 1971.
1. UKUPNI PRIHOD	123,248.120	151,963.163	228,515.950	265,361.702	46,000.000
2. DOHODAK	36,883.513	42,646.016	73,689.652	90,021.319	
3. POSLOVNI FOND	32,246.449	37,228.174	43,666.354	56,453.488	
4. OSNOVNA SREDSTVA	27,863.089	32,708.110	47,283.428	58,432.037	
5. ISPLATA OD	34,676,350	36,521.543	54,356.502	63,764.485	
6. IZDVAJANJE U FOND ZAJEDNIČKE POTROŠNJE	784.043	1,472.901	1,240.000	1,890.000	
7. VLASTITE INVESTICIJE	335.718	1,330.865	2,562.881	4,209.384	
8. IZDVAJANJE U POSLOVNI FOND	7,969.060	3,669.200	6,215.102	10,829.957	

Nesreće

Rekoše nam da su sredstva za HTZ praktično neograničena. U poduzeću postoji posebna služba za HTZ, a na gradilištima su za HTZ zaduženi glavni inženjeri. Pa ipak, nesreće se, na žalost, događaju: 1968. god. na radilištu je poginuo jedan radnik. 1969. četiri. 1970. trojica, a ove godine dva radnika. Posebna pažnja posvećuje se obiteljima poginulih. Radnici »Industrogradnje« čine sve kako bi olakšali njihovu bol, a i materijalno ih se potpomaže: tako, među ostalim. »Industrogradnja« stipendira djecu poginulih ili umrlih radnika. Stipendije teku sve do svršetka školovanja.

Obljetnica

Već smo spomenuli da »Industrogradnja« slavi ove godine jubilej, 25. obljetnicu osnutka. Predviđen je bogat program proslave kroz cijelu godinu. U tu je svrhu radnički savjet odobrio 480.000.— dinara. Ta sredstva su namijenjena da bi se objavila monografija o razvoju, radu i uspjesima »Industogradnje«. Nadalje, iz tih su sredstva podijeljene nagrade radnicima koji su 10, 15 ili 20 godina zaposleni u poduzeću. Tom je prigodom u Radničkom sveučilištu Moša Pijade za kolektiv nastupio ansambl narodnih pjesama i igara »Lado«. Također, u Hrvatskom je narodnom kazalištu priređena proslava za poslovne partnere i predstavnike društveno-političkih zajednica, a još dvije kazališne predstave izvest će se za članove kolektiva. Predviđeno je i snimanje dokumentarnog filma o »Industrogradnji«. U godini slavlja »Industrogradnja« je upisala zajam za izgradnju auto-puta Zagreb — Split u iznosu od 100.000.— dinara, a isti je iznos dan i za Učku. Nepovratno je dana pomoć za Učku u iznosu od 100.000.— dinara. Za ta su dva pothvata svi članovi kolektiva upisali zajam u iznosu od 25% od netto osobnih dohodaka kroz 18 mjeseci, što iznosi 1600.000.— dinara.

Šport

U »Industrogradnji« veliku pažnju posvećuju rekreaciji radnika. Zato su zaposleni psiholog i profesor fizičkog odgoja. S građevnim poduzećem »Kongrap« iz Beograda održani su prošle i ove godine športski susreti. Ove su godine ti športski susreti održani u Beogradu u Hali sportova. Prošle je godine »Industrogradnja« za radnike »Kongrapa« priredila priredbu na kojoj su nastupili A. Dedić, G. Novak, T. Leskovar, K. Slabinac, A. Štefok, L. Kos, B. Spevec, O. Mlakar, D. Dančuo, D. Bahun i drugi. Ove je godine »Kongrap« priredio sličnu priredbu za radnike »Industrogradnje« samo s beogradskim izvođačima. Odnosi između ta dva građevna giganta nisu se ograničili samo na športska takmičenja. Suradnju, također i u istraživanju tržišta, ostvaruju poslovno-tehničku suradnju, itd. Osim toga, zajedno omogućuju ljetovanje svojim radnicima u odmaralištima u Baćićima i Makarskoj.

Direktor — »krivac« za uspjehe

Budući da je autor anonimnog pisma posebno skrenuo pozornost na generalnog direktora »Industrogradnje« zamolili smo više članova kolektiva, a posebno njegove suradnike, da nam kažu nešto o njemu. Drug Mate Čop. izabran je za generalnog direktora 1966, a ove je godine ponovno izabran na rok od četiri godine. Rekoše nam da su za direktora disciplina i red u poslu važniji od svega, te da je beskompromisan u provođenju odluka organa radničkog samoupravljanja. Za njegova mandata »Industrogradnja« je zabilježila svoje najveće uspjehe, i svi se slažu da »glavni« ima najveće zasluge u tome.

Prošle je godine prosječni osobni dohodak generalnog direktora iznosio 3200.—, te je time direktor bio na 73. mjestu s obzirom na osobne dohotke. U isto je vrijeme prosječni osobni dohodak po zaposlenom bio 1149.— din. Danas stanuje i malom dvosobnom stanu od 56² sa suprugom i četvoro djece. Uporno je odbijao da mu poduzeće kupi veći stan, sve dok se ne riješi stambeno pitanje većine radnika. Ove je godine uzeo kredit od poduzeća, 35.000.— dinara na 30 godina uz 2,5% kamata, za izgradnju obiteljske kuće, iako mu je radnički savjet htio kupiti i pokloniti četverosobni stan. U sadašnji direktorov stan uselit će jedna radnica s dvoje djece.

Sretni smo i zadovoljni što u Zagrebu postoji poduzeće kakva je »Industrogradnja«. Veliki uspjesi »Industrogradnje« djelo su svih radnih ljudi tog kolektiva. Isto tako nam je drago što još ima direktora koji žive u dvosobnom stanu i imaju manju plaću od nekih kvalificiranih radnika.

Čestitamo svim radnicima »Industrogradnje« njihov jubilej, 25. obljetnicu osnutka, i želimo im još mnogo uspjeha u radu.

Ivan Cerovac

RASUDBE KOSOVSKE

S PLENARNOG ZASJEDANJA CK SK KOSOVO

Sjednice vrhovnih organa Saveza komunista sve više postaju tribine na kojima se u otvorenom dijalogu i raspri vrši sagledavanje svih postojećih problema i odrednica daljnjeg društvenog i gospodarskog razvoja. Osobnost i osebujnost mišljenja i naziranja sve je manje ukalupljena u šture i zamorne oblike, donedavno, uobičajenog političkog izlaganja protkanog mnogobrojnim ogradama i citatima, sve je to više živa riječ koja odzvanja i osvaja pozornost slušatelja, sili ga na razmišljanje i zauzimanje odgovornog stava. Tako, razložni argumenti, iako ponekad žučno izgovoreni, ruše stare fikcije i skrivene bojazni, te daju smjer i snagu novim odrednicama djelovanja.

Na nedavno održanom plenarnom zasjedanju CK SK Kosova našlo je potvrdu naše već davno saznanje, da nijedno društvo, pa ni naše, nije bez stanovitih većih ili manjih suprotnosti, ali da je i ustrajno u traženju rješenja za njihovo prevladavanje. Razumni stavovi temeljeni na osnovnim intencijama samoupravnog socijalizma konačno dobivaju prevagu nad brojnošću i nespokojem onih koji u afirmaciji individualne i nacionalne vrsnoće nalaze pogubne dokaze o ugroženosti državnog zajedništva i svojih osobnih probitaka.

Prema pisanju »Rilindje«, prištinskog dnevnika na albanskom jeziku (od 23., 24. i 25. lipnja), diskusija na plenumu bila je žučna, počesto, i dramatska, ali i plodonosna u sagledavanju nedavnih zbivanja na Kosovu u svezi popisa pučanstva, zapošljavanja i migracija, daljnjeg gospodarskog razvoja i prestrukturiranja pokrajinskih organa unutar općeg ustavnog prestrukturiranja Jugoslavije.

RILINDJA

KONKLUZIONET NGA MBLEDHJA E KOMITETIT KRAHINOR TE LK TË KOSOVËS DO T'I SJELLIM NË NUMRIN E NESERM TE „RILINDJES"

ÇMIMI 50 PARE

SPORTI I KONTRIBUON PRESTIGJIT TË VENDIT

MBLEDHJA E ZGJERUAR PLENARE E KOMITETIT KRAHINOR TË LIDHJES SE KOMUNISTËVE TË KOSOVËS

KURSI I LK TË KOSOVËS I PENGON FORCAT REGRESIVE

Mirna replika

Izlaganje Jovana Pečenovića bilo je protkano zabrinutošću poradi sadašnjih migracija pučanstva s Kosova i politike zapošljavanja. On se založio za veću afirmaciju Srba na Kosovu, koja po njegovu mišljenju nije zadovoljavajuća i za svestrano rasvjetljavanje razloga migracije. Tvrdeći da su u razdoblju od g. 1966. do 1970. u Prištini zaposlena tek 34 Srbina, Crnogorca i Turčina i 2600 Albanaca on je izrazio i zabrinutost poradi stanja na Sveučilištu u Prištini, pa je rekao: »Studentska organizacija u koju ulažemo najviše koliko možemo nije se angažirala koliko treba u afirmaciji na općejugoslavenskom nivou nekog studenta srpske i crnogorske nacionalnosti, a ja znam puno studenata albanske nacionalnosti, koji su se afirmirali na tom planu. Sekretar sveučilišnog komiteta SK je u jednom intervjuu izjavio da su studenti srpske i crnogorske nacionalnosti pasivni. Što to znači? Zašto se ne poduzme nešto kako bi se oživio taj interes, tako da jedan njihov dio ne osjeća sebe gostom na Sveučilištu. Htio bih govoriti i o kadrovskoj politici na Sveučilištu, gdje postoji majorizam, bar spontan. Ovo se vidjelo prilikom izbora dekana po fakultetima. Nisu izabrani oni koji su stručno sposobni, nego oni koji imaju određene moralno-političke kvalitete. To je uvjetovalo povlačenje dijela srpskih i crnogorskih kadrova i to onih koji su godinama bili aktivisti. Ista se težnja osjeća u izboru kadrova za organe federacije.«

Govor Rexhepa Zogaja bila je mirna replika na Pečenovićevo izlaganje. On je naglasio da je socijalistička revolucija jednom za uvijek pokopala neke stvari u Jugoslaviji, pa je rekao: »Svakome treba biti jasno da srpski narod ne može sada imati i čuvati svoje nekadašnje privilegije na Kosovu. Isto tako Albanci koji sačinjavaju većinu pučanstva na Kosovu ne mogu vršiti majorizaciju.« Za popis pučanstva je rekao da je izvršen na demokratski način, a što se tiče nataliteta i migracija »isti je krivac, niska materijalna baza na Kosovu.«

Problemi i – nesporazumi

Neđo Borković je istakao da nacionalisti nastoje ugurati nesigurnost na Kosovu, te je prenijeti i na mlađe generacije, tako da se već sada osjeća u nekim školama podjela između učenika i nastavnika raznih nacionalnosti. Posebno je upozorio na pojačanu djelatnost neprijatelja informbiroovaca, rankovićevaca i drugih.

Sinan Sahiti je ustao protiv dramatiziranja postojećih problema i individualnih nesporazuma. Govoreći o nacionalnoj strukturi zaposlenih on je rekao da ne odgovara strukturi pučanstva. Kao primjer naveo je da u Skupštini općine Uroševac radi samo 30% Albanaca, a u Drvnom kombinatu od 1000 zaposlenih radnika i 50 inžinjera samo su 2 Albanca na rukovodećim mjestima. Od postojeća 33 rukovodeća mjesta u Poljoprivrednom kombinatu samo tri zauzimaju pripadnici albanske nacionalnosti. Govoreći o fluktuaciji stručnjaka s Kosova on je rekao: »Mi smo poduzimali sve da ih zaustavimo, ali oni nisu htjeli. Tako imamo primjer Drvnog kombinata, koji je bio u teškom gospodarskom položaju. Tako su i iz »Mladosti« otišli stručnjaci i to poradi teške gospodarske situacije koju su oni sami stvorili. Kasnije su govorili da su otišli poradi pritiska. Sva su ova mjesta popunjena više iz redova srpske i crnogorske nacionalnosti, nego iz albanske. Iz Uroševca nisu išli samo stručnjaci srpske narodnosti, već i stručnjaci albanske narodnosti.«

Imajući na umu glasove i tvrdnje da su se Albanci, te Srbi i Crnogorci nadmetali u uvjeravanju i pritiscima nad Turcima, Romima, Muslimanima i ostalim žiteljima Kosova, da se prilikom nedavnog popisa pučanstva nacionalno izjašnjavaju na ovaj ili onaj način, kao i glasove o pretjeranoj migraciji Srba i Crnogoraca s Kosova, Kole Shiroka nadopunio je Zogajevo izlaganje obuhvatnijim sagledavanjem postojećeg problema ističući da je to općejugoslavenska pojava a ne neki specijalitet Kosova. On je u potpunosti odbacio tvrdnju da Srbi i Crnogorci poradi pritiska iseljavaju s Kosova.

Pravo stanje stvari

Izgleda da je Jusuf Kelemendi bio osobito dirnut Pečenovićevim tvrdnjama, pa je iznio niz protudokaza da ih opovrgne: »U Prištini živi 153 tisuće žitelja, od toga 91 tisuća Albanaca, 43 tisuće Srba, 5 tisuća Crnogoraca, 2 tisuće Turaka, 2 tisuće Roma... Što se tiče zapošljavanje stanje je ovako: zaposleno je 42,2% Albanaca, 40,4% Srba, 7,1% Crnogoraca, 1,2% Turaka i 3% ostalih. Znači da je zaposlen svaki sedmi Albanac, svaki četvrti Srbin, svaki treći Crnogorac i svaki sedmi Turčin... U prištinskoj općini 42 sela nisu elektrificirana, a sva su ta sela albanska. U selima gdje žive Albanci niti ima struje, niti puta, niti ambulante... Ja ću ovdje pokušati dati pregled podataka iz kojih se vidi da Albanci ne majoriziraju, već da stoje na podčinjenom položaju što se tiče zapošljavanja. Kao primjer navodim da u Urbanističkom zavodu rade 44 osobe, a od toga samo 4 Albanca. Na željezničkoj postaji od 26 rukovodećih osoba samo je jedan Albanac. Od 60 konduktera samo je 9 Albanaca. U poduzeću »Pudish« svi rukovodioci su Srbi i Crnogorci.«

Ilijaz Kurteshi je također odbacio proizvoljne tvrdnje vezane uz problem migracija, zapošljavanja i društvene afirmacije svih žitelja Kosova.

Milan Šešelija nije se u svemu složio s Kurteshijem, pa je između ostalog rekao: »Mi treba da se prvenstveno zalažemo da na Kosovu vlada sigurnost za sve i ne mogu se složiti s tim da nitko nije napustio Kosovo poradi pritiska, ali se ne slažem da su svi napustili Kosovo poradi pritiska.[1] Emancipacija Albanaca ne treba ići na štetu drugih.«

Za jedinstvo, ali ne bezuvjetno

Nakon Šešlije govorio je Ramadan Vraniqi. On je dotakao sva bitna i prijeporna pitanja ističući da je on za jedinstvo, ali ne za bezuvjetno jedinstvo. Osvrćući se na neosnovane tvrdnje on je rekao: »Razumijem slobodu govora, ali reći da Srbi i Crnogorci napuštaju Kosovo pod pritiskom velika je stvar... Ne mogu se složiti s kolegom Jovanom Pečenovićem kada kaže da nema niti jednog Srbina i Crnogorca u Federaciji. Čudim se kako je drug Pečenović zaboravio samoga sebe, a zna se da je drug Pečenović član vodstva SKJ. Branko Škembarović je predsjednik jednog odbora u Saveznoj skupštini. Spasoje Đaković je zamjenik saveznog javnog tužitelja. Jovan Pečenović je treći po redu od četiri ambasadora Srbina s Kosova... Kako je moglo biti pritiska kad evo šest godina gospodarstvo vodi Boro Božović, a Jovan Pečenović je predsjednik općine?«

Nebih Gashi je odlučno ustao protiv neistinitog prikazivanja postojeće situacije i založio se za daljnje napore u poboljšanju nacionalne strukture zaposlenih, jer »u velikoj većini zaposlenih na fizičkim poslovima sačinjavaju radnici albanske nacionalnosti... Oko 90% radnika s Kosova na privremenom radu u inozemstvu su albanske narodnosti.« Završavajući svoje izlaganje on je upitao prisutne delegate i općinstvo: »Ne znam što žele pojedini diskutanti s ovom lažnim prikazivanjem stanja, da li žele povratak unazad ili nepromijenjene odnose ili se suprostavljaju kursu Saveza komunista?«

Protiv nacionalnog odvajanja

U završnom govoru na ovom plenarnom zasjedanju predsjednik Pokrajinskog komiteta CK SK Kosovo Veli Deva je naglasio da se ne slaže s proizvoljnim ocjenama popisa pučanstva, jer su komunisti Kosova stvorili demokratsku osnovu tako da se svatko mogao slobodno izjasniti što je. »I ovo je bila naša dužnost«, rekao je on »stvoriti takve uvjete i nema razloga da progresivne snage zabrinjavaju rezultati popisa.[2] Prilikom popisa su bili aktivni i nacionalistički elementi, a naročito treba istaći agitaciju koju su vršili u Gore gdje je većina muškaraca na radu u drugim krajevima Jugoslavije. Svoju aktivnost ti elementi su počeli u Zhupe, tamo su srpski šovinisti nagovarali da se opredijele kao Muslimani, a albanski kao Albanci. Tako je bilo i s Romima. Treba istaći da je beogradska »Politika« pisala da na Kosovu ima nekoliko stotina tisuća Roma. »Politika« samo što nije rekla da su svi na Kosovu Cigani, od Veli Deva pa nadalje, jer to odgovara velikosrpskoj šovinističkoj koncepciji. Tri dana prije popisa na Kosovo je stigao ciganski kralj i počeo agitaciju u nekoliko gradova... »Politika« piše da su žitelji na Kosovu u većini Romi, jer to odgovara koncepciji velikosrpskog šovinizma po kojemu bi situacija na Kosovu bila bolja kad bi bilo manje Albanaca, a više drugih narodnosti. A koncepcija velikoalbanskih šovinista jest da za Srbe nema mjesta na Kosovu, što ih manje ima to bolje. Ovo nije bila naivna igra, naivan je onaj tko upada u nju.« Shvaćajući postojeće razlike i nesuglasice, on je oštro kritizirao negativne pojave što iz toga proizlaze: »Drugovi, ne mogu se zadovoljiti situacijom da se na jednoj sjednici, kao što je bila sjednica Općinskog komiteta u Prištini na jednu stranu odvajaju Srbi i Crnogorci, a na drugu Albanci. To je štetna pojava!«

Nakon dva dana diskusije u kojoj su došla do izražaja početna oprečna mišljenja i nesuglasice prevladala je smirena rasudba, tako da se odmah na početku jednoglasno usvojenih Zaključaka kaže: »Sadašnju političku situaciju na Kosovu karakterizira pozitivan kurs Saveza komunista na eliminaciji nedostataka koji su prisutni na Kosovu, a koji su karakteristični za čitavu našu zajednicu.«

---

[1] Svi dosadašnji popisi pučanstva su pokazali da su u međurepubličkim i pokrajinskim migracijama Srbi i Crnogorci relativno najviše zastupljeni. Unutar SFRJ oni su prostorno najpokretljiviji narodi. Prema popisu pučanstva iz g. 1961. — dakle još prije Brijunskog plenuma 1966. godine — s Kosova je iselilo u druge krajeve SFRJ 40.858 Srba i 7.287 Crnogoraca, a tek 19.412 Albanaca.

[2] Po svemu izgleda da je uznemirenost povodom nedavnog popisa pučanstva na Kosovu bila više manje bezrazložna i da su je izazvala mučna sjećanja na prethodne popise kada su postojali određeni pritisci, što se može lijepo vidjeti iz dosad objavljenih rezultata. Tako je prema popisu iz g. 1948. u SFRJ bilo 750.431 Albanac, a g. 1953. tek 754.245 unatoč velikog nataliteta ovog pučanstva. Stvar je bila u tome da su mnogi Albanci bili primorani da se izjašnjavaju kao Turci, kojih je prema popisu iz g. 1948. bilo 97.954, a g. 1959. 259.535. Prema popisu iz g. 1961. broj Albanaca porastao je na 914.760.
Ista je stvar i s Romima. Prema popisu pučanstva iz g. 1961. u SFRJ bilo je 150.000 osoba kojima je ciganski jezik bio materinski, a tek ih se 32.000 izjasnilo Ciganima, ostali su se u velikoj većini izjasnili Srbima. Slično se zbilo i s Vlasima, kojih je prema popisu g. 1961. bilo tek 9.463, iako je već prema popisu iz g. 1953. bilo 209.636 osoba kojima je vlaški jezik bio materinski.

Bruno Bušić

PROFESIONALAC

Iz strasne, iz fanatične mržnje prema Hrvatskoj nastalo je u nas jedno zanimanje, koje drugi narodi nemaju: lovci i konstruktori političkih pogrešaka u njoj. Nasljednici naših nacionalnih mana — raznih oblika renegatstva, izdaja, pandurstva ... — ili velikodržavnih mitova, oni na sve strane traže priliku za denuncijacije, za provokacije, za spletke i podvale: pozivaju na uzbunu čim se Hrvatska pojavi na političkoj sceni. Jer za njih je to nepodnošljiv prizor! I zato po njemu šire brutalnu dramatiku svojih upozorenja s vampirima — upozorenja koja su represivna za hrvatski narod: jer ga osuđuju na bespomoćnost — svojih proskripcija — raspisanih za ekscese, proskripcija koje su cinične: u njima se svaki stvarni ili izmišljeni slučaj političkog prijestupa prijavljuje kao reprezentativan događaj za situaciju u Hrvatskoj.

Bilješka Žarka Božića, objavljena u »Večernjim novostima« — Zagreb, petak, 2. jula 1971, str. 4 — pokazuje da je on u tom poslu — obavljajući ga ustrajno već nekoliko godina — postao pravi profesionalac. S metodičnom lakovjernošću prihvaća kao istinitu svaku vijest o političkim prijestupima u Hrvatskoj i kombinira je tako da dobije maksimalno opasan događaj. On svojim konstrukcijama nastoji dokazati da su u pitanju organizirani pothvati, da zbog njih moramo biti uznemireni i poduzeti odlučne mjere zaštite našeg društva. To je najbanalniji primjer već klasičnih postupaka konzervativaca, njihove nostalgije za »čvrstom rukom«, njihova sna o društvu punom političkog mira, tišine i mamurluka u glavi.

A Žarko Božić ponaša se kao da je u svijetu svojih želja: radi tako bezbrižno kao da je mišljenje već suvišno, kao da su dokazi već potpuno bespredmetni, kao da je istina već pitanje njegove volje i poslušnosti. To je i jedini svijet u kojem on može nešto poduzeti bez intelektualnog i moralnog skandala! svijet, napokon, koji — ma koliko sablastan, ma koliko groteskan! — još uvijek postoji! čak i među nama!

Jer u njegove pothvate spada nastojanje Žarka Božića da suprotstavi Bakarića Tripalu, da među njima izazove spor, koji bi mogao oslabiti snagu i polet novoga u našem društvu: to je jedini radosni san i jedini politički cilj svih naših konzervativaca. Ali, s mentalitetom i sposobnostima »sićušnog zloduha«, sa psihologijom poslušnog predstavnika prošlosti — u kojoj nije učio misliti! — on ne može u ovom trenutku ništa drugo učiniti nego ispasti jadan sa svojim smiješnim lukavstvom i drskim spletkarenjem. Morao bi Žarko Božić uložiti puno više truda — za koji nije sposoban i nije pripremljen — da bi učinio ono što tako strasno želi! Jer već su temeljito opustošili predjeli njegovih nada! i ne mogu se obnoviti trivijalnim smicalicama i podvalama bez imaginacije, bez invencije. I doba »čvrste ruke« počinje sa sjajnim obmanama! što uvijek zaprepašćuje; kao otkriće do kojeg se veoma teško i sporo dolazi: kako dramatično pokazuje cijela povijest.

U fatalne posljedice navikâ i uvjerenjâ stečenih u prošlosti — gdje još uvijek prebivaju! — spada i tvrdnja Žarka Božića da »Hrvatski tjednik« izrekom tjedna »očito ismijava ključne stavove iz govora dr Vladimira Bakarića u Sisku«. Jer, ne pada nam ni na kraj pameti da se smijemo uzviku »Marš napolje«! Naš smisao za humor nije tako pervertiran! Obratno: izreka je za nas neočekivana, dramatično iznenađenje, zato što nije u skladu s prilikama u kojima živimo i radimo, zato što za nju ne nalazimo opravdanja, a u njoj se odbija svaka mogućnost rasprave. Ona, također, — što Žarko Božić nikako ne bi htio opaziti ... — nije posljedica ključnih stanovišta dr. Vladimira Bakarića, niti među njih spada.

Mi smatramo da je borba za samoupravni socijalizam, za njegovu slobodu i inspiraciju u svim oblastima našeg života, za samostalnu i nesvrstanu Jugoslaviju, za državnost Hrvatske i svih naših republika, kao izraza njihovih interesa, mi smatramo da su to ključna stanovišta dr. Vladimira Bakarića i Mike Tripala, stanovišta koja mi prihvaćamo i podržavamo, stanovišta koja su Žarku Božiću podjednako daleka i neprihvatljiva! I on zato i ne govori o njima i u ime njih, nego o uzviku »Marš napolje«, uzviku koji nas je razočarao upravo zato što prihvaćamo — a ne ismijavamo! — ključna stanovišta SKH. A mi bismo ta stanovišta zastupali i onda kad bi ih dr. Vladimir Bakarić napustio — on ili netko drugi, svejedno — jer mi za njih radimo zbog njihovog sadržaja, zbog nade koju pružaju slobodi, dostojanstvu i pravdi među nama. Nismo navikli — i odbijamo tu naviku! zajedno s njenim kobnim posljedicama — da sudbinu socijalizma izjednačujemo sa sudbinom pojedinaca; naviku da se neslaganje s pojedinostima u izjavi nekog vodećeg političkog radnika — ili s cijelom njegovom izjavom — izjednačuje s neprijateljstvom prema socijalizmu. Jer prihvatiti to, znači prihvatiti postojanje kultova i njihove mitologije! prihvatiti njihov »dogmatski drijemež«, pretvaranje zemlje u učilište za koje je potrebno lakovjerno srce, dobra memorija i suspenzija mišljenja.

A Pitanje tjedna postavili smo zato što su ceste za Hrvatsku u ovom trenutku vitalno pitanje i zbog toga se ne mogu i ne smiju praviti ironične analogije sa sirom i cipelama: jer ta ironija pogađa krivo mjesto! Namijenjena suzbijanju romantičarske galame — koja je prije dobar reklamni plakat nestrpljivosti nego politička manipulacija! — ona stvarno obezvređuje jedan program pred javnošću koja ga je prihvatila i želi ga ostvariti. Analogija dr. Vladimira Bakarića demoralizira polet u kojem su slučajevi manipulacije smiješni, jer ih toliko premašuje veličina zadaće i volja nacije da bude izvršena. Njegova ironija ne baca dijete s prljavom vodom, nego dijete koje je vodom samo poprskano! I zato je naše pitanje — pitanje: je li to opravdano? — retorsko: u njemu je već sadržan negativan odgovor.

Tuga nije politički pojam. I kad se u njoj javi, to znači da su njeni razlozi svladani drugim sadržajima. Zato je Žarko Božić našao smijeh tamo gdje ga nema, gdje ga ne može biti: gdje je samo tuga razumljiva ... Jer što bi se drugo moglo osjetiti pred napadima koji su te izabrali za neprijatelja iako to nisi, koji svaku tvoju grešku proglašavaju namjernom političkom diverzijom, dok za druge, s velikim trudom i na sve načine pokušavaju naći ispriku: i onda čak kad je to očigledno uzalud!? A sumnjam da bi nam i šutnja pomogla. I ona se može — s veoma starim dokazima — proglasiti neprijateljskom; na primjer: tko šuti odobrava!

Na kraju svoje bilješke Žarko Božić upravo paradigmatički konstruira ton nepopustljivosti u našem uvodniku »Mjerila obnove«, nepopustljivosti koja je — kako on sugerira — opasna: kao nepopustljivost u političkim pogreškama, u neprijateljstvu! Taj finale o našoj okorjelosti, sav pripremljen po starom receptu podvaljivanja, već sam po sebi pruža dovoljno materijala za ocjenu njegova mentaliteta i uvjerenja s kojima djeluje: otkriva konzervativni, neostaljinistički otpor novome, njegovoj slobodi i promjenama koje sa sobom donosi, otpor u mržnji sveden na Hrvatsku, sa željom da obnova upravo tu doživi neuspjeh.

DODATAK

I u »Vjesniku« je objavljen osvrt — 4. srpnja 1971. na 3. stranici — o reagiranju »Hrvatskog tjednika« na govor dr. Vladimira Bakarića u Sisku. Ali autor teksta, Zdravko Židovec, osvrnuo se i na pisanje Žarka Božića, posebno upozoravajući na njegov pokušaj spletkarenja: »Vjesnikov« komentator u njemu vidi ono što smo i mi vidjeli, premda svoj zaključak formulira kao pitanje.

Nama Židovec prigovara da smo se poslužili »prizemnom metodom razračunavanja«, da je to »pokušaj diskvalifikatorskog dijaloga« i tako dalje. Te su ocjene podjednako neumjerene, neugodne i neopravdane, ali imaju nešto pozitivno: u njima se cijeli slučaj ne interpretira kao neprijateljska, kao antisocijalistička gesta. U trenutku kad se na sve strane hrli k takvim sudovima, kad su oni postali prava zaraza, kad se izriču sa zapanjujućom lakoćom, ta osobina Židovčeva komentara zavređuje pohvalu: jer pokazuje razumnost upravo ondje gdje nam je i najviše potrebna.

A mi se nismo htjeli igrati dijaloga kad je on onemogućen s toliko žestine i tako neopravdano. Zato smo pokazali svoje razočaranje u kojem se nismo izgubili, u kojem nismo napustili svoje pouzdanje u smisao djelovanja za novo u Hrvatskoj i Jugoslaviji: i bez ravnodušnosti prema optužbama. Jer gdje smo mi to i kada osporavali nekome pravo na rad?! s prebrojavanjem ili bez njega?! i baš u Hrvatskoj, s tolikim brojem radnika u inozemstvu! I kako raspravljati s ironičnim analogijama između cesta, sira i cipela?!

Svaki nesporazum među onima koji zastupaju novo i rade na njegovom realiziranju koristi jedino konzervativcima. Ali, izbjegavanje nesporazuma ne smije se svesti na kukavičluk i ne može biti sredstvo represije: za nas je ono samo razlog za traženje najboljih i najracionalnijih rješenja u slobodi i pravednosti.

Vlado Gotovac

Gdje je poginuo hrvatski kralj Petar?

Podružnica Povijesnog društva Hrvatske u Zadru pokrenula je ove godine zbirku »Predavanja«, u kojoj će povremeno, prema potrebi, mogućnosti i želji predavača tiskati predavanja održana u Zadru. Urednik je V. Maštrović, a predavanje S. Antoljaka prva je knjižica u tom nizu (»Peturgoz« ili »Patur Gozdia«. Jedna povijesna topografsko-toponomastička zagonetka ili ne?! Zadar 1971).

U povodu polemike o mjestu smrti posljednjega hrvatskog narodnog kralja, Petra, potkraj 11. st., a osobito s obzirom na mišljenje S. Gunjače koji bitku Hrvata i Ugara smješta na Moseć, Antoljak prilazi cjelovitom proučavanju problema i iznosi svoj sasvim određen sud u prilog tradicionalnog mišljenja da je riječ o Petrovoj gori.

Antoljak je najprije naveo sve izvore od 13. do 15. st. o pogibiji kralja Petra i o mjestu na kojem se sukobio s ugarskim kraljem Kolomanom (S. de Keza, tzv. nastavak mađarske kronike 14. st., A. Dandolo i Chronicon Hungarorum impressa Budae 1473), a u kojima se spominje *Patur Gozdia*, odn. *Paturgozdia* ili *Petergazia* kao mjesto kraljeve smrti. Zatim se pozabavio tim toponimom u izvorima, poklonivši pri tom punu vjeru njegovoj ubikaciji blizu Kupe prema najstarijem izvoru koji spominje *Peturgoz*, tj. prema Anonymusovoj (P. Magister, kraj 12. — poč. 13. st.) *Gesta Hungarorum*. Nakon toga dao je pregled izvora koji tu planinu zovu samo Gvozd, pisanja naših i nekih stranih povjesničara u vezi s toponimom *Peturgoz* ili *Patur Gozdia*, tumačenja samog naziva i ostataka tog toponima u hrvatskim krajevima.

Na temelju svega toga Antoljak zaključuje da *gozd* označuje *goru (silva, mons)*, a da je Anonymusov *Peturgoz* i Kezina *Patur Gozdia* današnja *Petrova gora*. Budući da je prema Kezi kralj Petar krenuo iz svoje prijestolnice Knina i poginuo na Patur Gozdiji, u ugarskim planinama, Antoljak zaključuje kako to znači da je krenuo prema sjeveru na područje koje je bilo pod ugarskom vlasti, tj. na područje sjeverne Hrvatske (tada Slavonije). Budući da su se u srednjem vijeku bitke vodile obično na državnim granicama, pisac zaključuje da je Patur Gozdia bila planina na hrvatsko-ugarskoj granici, tj. da se bitka zbila na Petrovoj gori ili prijašnjem Petrovu gvozdu, za koji pisac kaže da ne zna kad je preimenovan u Petrovu goru (prema R. Lopašiću, potkraj 16. st. još se zove Petrov gvozd). Zbog toga Antoljak odbacuje mišljenje da se bitka mogla odigrati južnije u Hrvatskoj i isto tako zabacuje traženje Petrova gvozda u tim krajevima.

Mislim da se Antoljakova argumentacija podudara u posljetku s ondašnjim političkim položajem i kasnijim razvitkom, a i zemljopisnim prilikama. Ipak sa zanimanjem valja očekivati daljnju raspravu s obzirom na pretpostavku o Mosešu.

Trpimir Macan

O. Iveković: Smrt Petra Svačića. Moderna galerija JAZU Zagreb

HRVATSKI JEZIK

POČECI ŠTOKAVŠTINE

U našim srednjim školama djeca i danas čuju da mi Hrvati nismo znali pravo ni pisati ni govoriti dok nije došao Karadžić i dao nam, kao nekoć Prometej ljudima vatru, narodni jezik. Ovaj nazor, koji je dao povoda brojnim zabunama, potječe zapravo u ovom svom pojednostavljenom obliku od Tome Maretića, za čiji je filološki rad značajno da je poput ostalih europskih, prije svega njemačkih, gramatičara pozitivističkog smjera potpuno odvajao gramatiku od književnosti. Jedino je priznavao narodno pjesništvo, a i njega je rabio više kao jezični uzorak nego kao književno djelo. (O tome piše opširnije Tomislav Ladan u »Kritici« br. 17.) Gaj, Kurelac, Adolf Veber Tkalčević, Trnski, bili su međutim mnogo dublje povezani sa starom hrvatskom književnošću, prije svega s Kačićem nego s Karadžićem, o čemu Maretić nije vodio nikakva računa pišući svoju gramatiku kao da hrvatske književnosti nikad nije ni bilo

Pa ipak, ta famozna štokavština, o kojoj se toliko raspisao Maretić i koju Hrvati navodno duguju Karadžiću poznata je u Dubrovniku još u 16. st., ona je djelovala i na sva ostala hrvatska pokrajinska uglavnom čakavska ali i kajkavska područja to više što nema jasne književne ni jezične granice između čakavštine, pa ni kajkavštine i štokavštine. U svom djelovanju na književnost ona sudjeluje u književnom jeziku Hrvata, pa kao takva ostaje pokrajinski razdrobljena ne izražavajući jasno ni želju ni sposobnost da se izdigne iznad pokrajinski uvjetovanih književnih krugova. Da bi postala općeni jezik Hrvata, štokavštini je bila potrebna država i njena uprava, a te nije bilo za svu Hrvatsku. Opće države u Hrvata onda nije bilo, ali je postojala redodržava, koja se početkom 17. st. u vrijeme protureformacije našla u položaju da promiče vjeru. Franjevci se nisu, kao isusovci bavili potiskivanjem reformacije, oni su više mislili kako da održe katolicizam u krajevima koji su se u to vrijeme našli pod Turcima. Prisiljeni da djeluju na velikim područjima s malo gradova, franjevci uočavaju da ih poraba latinskog jezika neće daleko dovesti prije svega zato što je svećenički kadar bio slabo naobražen. Stoga, davno prije Hrvatskoga sabora, franjevačka redodržava već u 17. st. rabi hrvatski ne samo u propovijedi, nego i u upravi reda. Bijaše to značajno za razvitak hrvatskog kao općenarodnoga civilizacijskog oruđa i prije svega za njegovo ujednačavanje. Jer književnost, danas kao i onda, piše svojim individualnim stilom, pače i jezikom. Iole će iskusan stručnjak na prvi pogled, sve ako i ne zna pisca i naslova, uočiti razliku između stila A. Šenoe i stila Trnskog, pa i njihova jezika. Uprava i zakonodavstvo, koji vole obrasce i propisuju način oslovljavanja i zaključivanja podnesaka vole i jednoobrazne jezične norme. Bogoslužje je tu još ósjetljivije, tu se radi o punovažnosti obrednih tekstova.

Pa kako je franjevački provincijal, Istranin o. Frane Glavinić već u ranom početku 17. st. uvjerio kardinala Borghesea u Rimu da bosanskom puku misu valja čitati na hrvatskom umjesto na latinskom i kako su postojeći hrvatski misali poslije zabrane potjecali još iz srednjeg vijeka u 17. st. počinje se razmatrati mogućnost novih redakcija glagolskih misala.

Ta nova izdanja pak nisu trebala biti ništa drugo doli nova normiranja misnih tekstova. Tu su počele i raspre, koje su se vukle gotovo pola stoljeća. Ivan Tomko Mrnavić, svjetovni svećenik i Bartul Kašić, isusovac, tražili su da se misali prerade tako da budu razumljivi ne samo svim Hrvatima od Istre do Drine, nego i Srbima, koje Kašić zove »Sarblji poluvirci.« Namjera je prilično jasna. Isusovac Kašić, koji je najveći dio svoga života proveo u Rimu, gdje je radio u hrvatskoj tiskari, nadao se da će u žaru protureformacije pokatoličiti pravoslavne Srbe. Stav protureformacije prema pravoslavlju nije ni izdaleka onako slobodouman kakav je bio stav renesansne Crkve. U to doba dolazi do unijaćanja kršćanskih patrijarhata u Siriji. Provincijal franjevački o. Frane Glavinić, koji je gotovo čitav život proveo u samostanu pod Okićem poštovao je pravoslavlje kao svećenik i ljubio Hrvatsku kao rodoljub. On nije htio ni da čuje o pokatoličenju Srba, pa se shodno tome opirao i da se uvode srpski jezični elementi u glagolske misale. Kod obnove misala uzete su u obzir značajke jezika Hrvata i ostalih od Istre do Drine, s tim da je kao osnova uzeta bosanska štokavština. U novoj redakciji glagolskih misala kao i u uredovnom jeziku franjevačke redodržave u 17. st. ostvarila se štokavština po prvi put kao općehrvatska koine i kao jezični standard. Tu su postavljeni temelji hrvatskoga književnog jezika, odnosno »zapadne varijante« kako se taj jezik zvao kasnije u »novosadsko doba«. Ta štokavština preporodila se u ustima franjevačkih pisaca i propovjednika 18. st. posebno kod Kačića, koji je dao poticaje i Karadžiću da u Srba provede u djelo ono što je u Hrvatskoj ostvareno još tijekom 17. i 18. st.

Ivan Pederin

VLADO GOTOVAC

BILJEŠKA O JOSIPU PUPAČIĆU

Ti nesuvremeni dječače
Letimično prisutan na zemlji
Po proplancima najčešće ujutro
I ne tražeći objašnjenje trenutka
Ti si u liriku pretvarao
Tragediju za koju si već bio odabran
Pridružujući se svojoj braći
S Rašeljkom i Benkom
(Samo nevini pate bez osvete
Oni sve do smrti očekuju radost
Vjerni cijelom svemiru)
Tvoja je nesreća tako stara
Ali sad je i razumljiva
Nama si ostavio svoje Slime
Gdje zanesen gledaš Cetinu
I more pozdravljaš DOBAR DAN more veliš
Moj sijedi prijatelju sa skupocjenim sitnicama
One su tvoja sadašnjost
U obilasku naših srdaca
DO VIĐENJA Bepo kažem u Tuškancu
Dok odlaziš odlaziš
Sve što je jednostavno nije i lako među nama
Ti ćeš svjetlucati za lijepih dana
S jablanom između trava i ptica
A ja ću počivati na mjesečini
(Hladna jalovost uz jezero)
Ti dječak ja čuvar trošne kule
Ostat ćemo u ovom svijetu dva nesuvremena
prijatelja

NIKOLA MILIČEVIĆ

ZAGLEDAN U NOĆ

Bepu u spomen

Križ u plamenu, strah i puste ruke
u ovom danu punom tvoje smrti.
Red jablana se u bezumlju vrti
uz neke mukle jecaje i zvuke.

Da li to grane, pune mračnih sjena,
tvojim ugaslim glasom još šumore?
Drhte li naše kamenite gore?
Plače li tvoja Cetina zelena?

Niti te zovem nit ti pozdrav mašem,
zagledan u noć pustošnu i nijemu,
dok ovu bol u trzajima sričem.

Al znam: ti živiš u kamenu našem,
stih tvoj ostaje uklesan u njemu,
a ti u ovoj zemlji ustoličen.

DKH ZA 30. OBLJETNICU USTANKA

OPŠIRAN PROGRAM PRIREDBI

U okviru proslave 30-godišnjice Ustanka Društvo književnika Hrvatske priprema opširan program književnih priredbi. Tako će početkom jeseni biti u Zagrebu organizirana velika međurepublička književna večer na kojoj će sudjelovati književnici svih naroda i narodnosti SFR Jugoslavije.

Proslavi 30-godišnjice Ustanka bit će u rujnu posvećena cijela jedna književna turneja. Tom prigodom bit će održane književne priredbe u školama i narodnim sveučilištima u većim i manjim mjestima na jadranskoj obali između Splita i Rijeke.

U okviru ovogodišnjih V. zagrebačkih književnih razgovora bit će priređena posebna akademija s recitalom iz djela hrvatskog književnika i revolucionara Augusta Cesarca koji je pred 30 godina mučenički poginuo kao jedna od prvih žrtava fašističkog terora.

FANTASTIČNI PROSTOR

Višnja Stahuljak: »Vrijeme koje ne može prestati«, Zora, Zagreb

Višnja Stahuljak: **Vrijeme koje ne može prestati, Zora,** Zagreb 1970. Ranije knjige ove spisateljice bile su jednoznačne u svojim promašajima, iako se u njima moglo naći stranica koje čitaoca nisu mogle ostaviti posve ravnodušnim. Pa ipak, dojmovi su u najboljem slučaju bili mlaki, a ocjene dosta jednodušne u svojoj rezerviranosti ili odbijanju. Roman **Vrijeme koje ne može prestati** otvara novu perspektivu unutar autoričina proznog opusa, štoviše, on pomalo i zbunjuje i to iz više razloga. U prvom redu, spisateljica je uspjela sačuvati otvorenost djelu. Neodređene prostorne i vremenske konture omogućuju da i čitalac u nj intendira svoju sanjariju, da u igru uključi inventar svoje imagnacije i da se uputi u prostor imaginarnoga, dok s druge strane ostaje sumnja u strukturalnu koherenciju, u povezanost pojedinih događaja s općim naumom primicanja antisudbini koja se ostvaruje isključivo u prostoru sanjarije.

Bez obzira na spornu vrijednost, roman **Vrijeme koje ne može prestati** uklapa se u jedan zaboravljeni tok tradicije hrvatske proze. Tematski gledano, svijet ovog romana po mnogo čemu podudara se sa svijetom poznatim iz djela Ksavera Šandora Đalskog. Proza o životu na zagorskom ladanju u jednoj staroj kuriji, krug posljednjih predstavnika hrvatskog demokratskog plemstva, svjedočanstvo o jednom neumitnom propadanju kao društveni dekor, dok s druge strane pejzaži duše, neki rudimenti onog metafizičkog doživljaja života koji isti Ksaver Šandor Đalski otkriva u svojim tajanstvenim pričama i romanima prožetim trenscedentnom problematikom. No dok u pisca izvanrednih proza ako što su **Pod starimi krovovi** sve odiše stoičkim dostojanstvom, u ovoj knjizi, u duhu našeg vremena, degradira se na ironičnu opservaciju duha koji se poigrava lutkama što ih je odabrao da igraju i ovu igru ljubavi, slučaja i smrti.

Priča o ljetovanju djevojke Marije u staroj zagorskoj kuriji kod bake Ozane, likovi pokojnog strica Vilima, dječaka, Miška, Jage, mladog slikara, miris davnih stvari koje personificiraju ljudske sudbine i otkrivaju prohujale živote, čudna povezanost ozbiljnih pitanja i površnog kazivanja o svemu tome — otkrivaju roman u kojem se razmišlja o nestvarnim oblicima svake ljudske egzistencije ukoliko ona želi prerasti ono nebitno determinirano razlozima sociologije. Iako u romanu susrećemo svjedočanstvo o posljednjim trzajima jednog svijeta koji se ruši u nepovrat smrću bake Ozane, to je pričanje pošteđeno one slinave sentimentalnosti i bugarenja nad prošlim dobrim vremenima. Smisao romana krije se u onom procesu unutrašnjeg sazrijevanja Marije i grozničavog traganja svih likova za onom granicom koja nevidljivo prolazi mimo njih a iza koje se sve zbiljsko, sve tvarno rastvara u nestvarno. a gdje se sanjarija preobražava u zbilju.

Višnja Stahuljak na jednom mjestu sama daje deskripciju bitne problematike romana, onu nesigurnost kojom je stupala između bitnog i trivijalnog: »Priče su Mariju uzbuđivale gotovo koliko i Jagu, ali Marija je prezirala Jagina uzbuđenja. Prezirala je njenu pučku, praznovjernu jednostavnost koja priču poistovjećuje sa zbiljom. Marija se svjesno poigravala svojom maštom, uživajući u priviđenjima za koja je pouzdano znala da nisu istinita. Otkrivala je u sebi ponore želja što hlepe za igrom, a njoj se ta igra nije činila opasnom. Baka Ozana se nije igrala. Zato je Ozanina mašta bila u sukobu s istinom. Ona je istom životnom ozbiljnošću zahtijevala stvarnu egzistenciju svojih želja, svojih misli i svoje ljubavi, koja nije mogla biti ostvarena, pa se zato činilo, po zakonu ovoga materijalnog svijeta, da ne može biti istinita. Marija se svjesno poigravala s istinom. Ona nije tražila egzistencijalnu potvrdu, ona nije željela filozofsku egzaktnost svojih maštanja, činilo se da joj to, što ih ne suprotstavlja životu kao ravnopravnu stvarnost, daje pravo da ih ostvaruje u stvarnosti kao igru«.

Kauzalitet nije velika vrlina spisateljice, ali to ovaj tip proze i podnosi. Ovaj tip fantastičnosti ne temelji se na kazuistici koja sve želi opravdati i objasniti. Spisateljica ostaje ravnodušna pred raznim nedorečenostima, štoviše, upravo na toj osobini ona postiže i neke kvalitete. Njezina argumentacija krije se u radoznalosti za sve te granične situacije: »Marija je mislila da se otkrićem svojih čula i mašte čuva od životne istine, ako se igra drsko i srpetno, a nevinom strasti i slobodno kao vještica, ako se igra, isključujući život, s uključenim i stalno prisutnim saznanjem o neistinosti i nestvarnosti svoje igre. Ona se igrala s bezgraničnom, mladenačkom sigurnošću da njena svijest neće nikada pobrkati maštu i život, igru i bol. Jer u neistini nije se moglo istinski patiti. Takva patnja mogla je biti samo dio tlapnje, mogla je biti privid. Ozana je htjela znati istinu i zato je patila. Mariju istina nije zanimala. Ona je bježala od nje u igru, misleći da će se zaštiti od udaraca, koje joj je, unatoč njenim shvaćanjima, htjela zadati baka Ozana. Stara ljepotica htjela je raniti njenu igru i, zbog čega su uopće kod bake postojali izleti u stvarnu patnju, kada je imala toliko mašte i snage da pokrije sva ogledala i sačuva sve stare rukavice? Ona je više od sviju mogla izbjeći, ali ona nije izbjegavala, nego je još i Mariju primoravala da otkrije dubine ponora, želja i prljavosti, a moglo se proći kraj svega kao da ne postoji...« I u toj igri između imanencija i transcedencija autorica se ponekad primiče auri egzistencije. Tek tada postaje nam jasnije ono nestvarno tumaranje djevojke između putokaza koje predočuju baka Ozana, pokojni stric Vilim, mladi slikar, seoski momčići. No, jesu li to dovoljno snažni razlozi jednom čitaocu kazuisti koji traži opravdanje za svaki ljudski, pa prema tome i pripovjedački motiv. Njega zanima zašto je jedno konkretno vrijeme postalo utočištem tolikom broju nestvarnih egzistencija, odakle odjednom toliko likova koji lebde na oblacima tlapnje, zašto prostor lišiti svih dimenzija konkretnoga romana.

Odgovor je dosta jednostavan: spisateljica pokušava dokučiti prostor u kojem prebiva **mitsko vrijeme.** Priču Marije možemo shvatiti kao njezino sazrijevanje u ženu. Kada je nestao svijet bake Ozane, kada je ladanje prekinuto, ona je konačno svukla košuljicu nevinosti koja joj je omogućavala da prebiva **istodobno u svemu,** jer nije znala za pojam nužnosti i odgovornosti. Bakina zbilja predstavlja prostor u kojem grije takvo sunce koje će omogućiti Marijino sazrijevanje. Zbilja stare kurije također je nalik pustom otoku na koji ne dopiru vijesti o koracima povijesti. Ali sudbina želi posjedovati svoje vrijeme i zato se roman događa u jednom apriorističkom prostoru određenom tlapnjama i simbolima svakog pojedinog lika. Kao i u svim djelima koja teže fantastičnosti, odnosno koja ne robuju uzročnosti vanjskih razloga, javlja se rascjep između neposrednosti zbivanja i konkretnog trajanja. Uspomene su jače od tijeka vremena. Odnos između materije i sjećanja ide u korist sjećanja. Pamćenje arhetipova i simbola pojavljuje se kao funkcija fantastičnosti.

Sjećanje omogućuje povratak minulom, ono sliku dovodi u funkciju poretka stvari. Gilbert Durand piše: »Protiv ništavila vremena podiže se predstava u svoj svojoj čistoći anti-sudbine — funkciji fantastike koje je pamćenje samo slučaj. Prizivanje duha znači nepokoravanje egzistenciji i smrti, a funkcija fantastike pokazuje se kao zaštitnik toga revolta«.

Spoznaje da svatko gubi nešto — a to je cijena onog sazrijevanja što ga plaća Marija — ne dolaze odjednom, one izrastaju iz same strukture kazivanja, koje bez obzira na sva vraćanja poznatim tehnikama, ne znači samo najbolju knjigu Višnje Stahuljak nego i osvajanje jednog zapuštenog prostora književnosti koja se hrani imaginativnim i imaginativno stvara.

Branimir Donat

DOBA PRIJE EGZODUSA

IVO JARDAS: »PO GROŽNJANSKOM KRASU« IZDANJE NARODNOG SVEUČILIŠTA – BUJE

S velikim zakašnjenjem i vrlo skromno opremljena izišla je ovih dana u Bujama — u izdanju Narodnog sveučilišta Buje — knjižica »Po grožnjanskom krasu« za koju je njen autor, učitelj Ivo Jardas, danas 84-godišnji umirovljenik, započeo skupljati građu 1913. godine.

Knjižica, dakle, ima svoju povijest koja je povezana s poviješću hrvatske osnovne škole u selu Martinčići kod Grožnjana, škole koja je sagrađena 1913. godine zaslugom Družbe sv. Ćirila i Metoda i dobrovoljnim radom stanovnika Martinčića i okolnih sela. Oni su željeli da njihova djeca polaze hrvatsku školu u svom selu, a ne talijansku u Grožnjanu. Kao mladi učitelj došao je Ivo Jardas u novu školu u Martinčićima iste godine iz Kastva i na poticaj Matka Laginje s mnogo romantičnog zanosa stao skupljati i zapisivati narodne pripovijesti, pjesme i običaje hrvatskih sela i zaselaka u ovom dijelu Bujštine.

Svašta se kasnije dogodilo s Jardasovim zapisima: po njima su prebirali austro-ugarski žandari na početku prvog svjetskog rata, nalazeći u njima sumnjivih i protudržavnih stranica; nakon talijanske okupacije Istre ti su zapisi otišli u emigraciju s Jardasom, i on poslije na njima desetljećima nije imao prilike raditi, a konačno ih okušao srediti i nadopuniti nakon oslobođenja Istre kad je ponovno bio u Martinčićima.

1963. godine stigao je Jardasov rukopis sređen i dopunjen u Buje, ali bujske kulturne ustanove godinama nisu imale sredstava da ga objave, i zbirka »Po grožnjanskom krasu« bila je čak 58 godina u rukopisu, da bi ovih dana izišla kao prvi svezak serije izdanja Narodnog sveučilišta u Bujama.

Čovjek bi očekivao da će zbirka etnografskih i foklornih zapisa sabirana posve diletantski, bez ikakvog predznanja s tog područja i objavljena s tolikim zakašnjenjem djelovati suviše naivno i u isto vrijeme uvelo. No vrijeme i događaji u ovom dijelu Istre dali su neku tragičnu aureolu skromnim zapisima jednog učitelja — romantika, a naivno sročene bilješke postale su danas jedini svjedok narodnog života u prošlosti ovog dijela Bujštine.

Hrvatska škola koju su svojim rukama sagradili i kasnije branili ljudi ovih sela da bi svoju djecu očuvali od odnarođivanja — danas je zatvorena i pusta, jer u Martinčićima i ostalim selima u okolici ostali ponajviše samo stariji ljudi. Nema tu više mladih momaka i djevojaka da bi se čule narodne pjesme, nema ni komušanja kukuruza da bi starije žene i muškarci pripovijedali narodne priče. Napuštena i neobrađena polja, podivljali vinogradi i voćnjaci nemaju više što reći o poljoprivredi ovoga kraja, a prazne, napuštene i opustošene kuće ne pripovijedaju o domaćem životu ljudi ovoga kraja.

U samoći i tišini osiromašenih i opustjelih sela danas je tako malo svjedoka i spomenika narodnog života Grožnjanštine da je skromna zbirka Ive Jardasa, sabrana prije 58 godina, dragocjen dokument o Grožnjanu, koji je danas novo umjetničko i muzičko središte i stjecište. Tu mogu novi posjetioci doznati kako su ljudi ovdje živjeli prije no što je započeo egzodus stanovništva s područja takozvane gornje Bujštine, prije no što su mladi stanovnici napustili očinske domove.

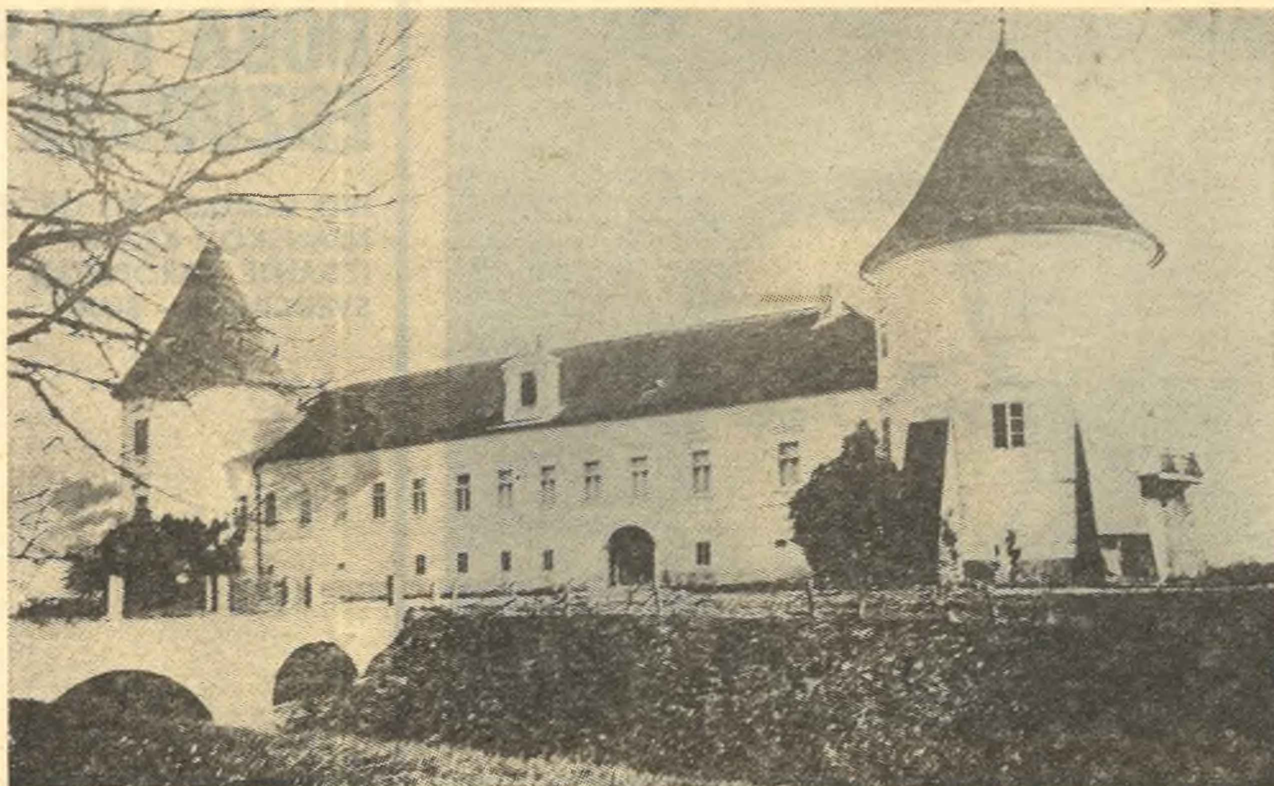
T. F.

U POVODU 30. OBL
NARODA H

MARTIRIJ
LIJEVE INT

KRONIKA O

ZVONIMIR

Dvorac Kerestineo

Teško je danas nagađati koji su sve činitelji utjecali na odluku Ustaškog redarstvenog povjereništva da je ranobarokni dvorac obitelji Erdődy postao u svibnju 1941. godine prisilno prebivalište — logor za internirane »komuniste, židovske advokate i četnike—jugoslavene«, kako su to nazivali ustaše. To što je dvorac s okolnim imanjem ostao, nakon uhićenja Antuna Mihalovića, bez gospodara tek je jedna među brojnim okolnostima koje su mogle biti prisutne u odluci.

Svetište hrvatskog revolucionarnog duha i pobune

Inače, Kerestinec nije u hrvatskoj povijesti poznat samo po tome što su tu 1573. godine razbijeni dijelovi seljačke vojske Matije Gupca, ili što je 45 godina kasnije (29. lipnja 1618) hrvatski ban knez Frankopan u Kerestincu imao svečanost zaruka s Anom-Marijom, kćerkom grofa Petra Erdődyja, nego i po jednom događaju iz novije povijesti. Naime, 1936. godine jedna grupa pripadnika fašističke organizacije »Zelene košulje« ponašala se izazivački prolazeći kroz sela na putu za Kerestinec. Seljaci su navalili na njih, razoružali Antuna Mihalovića koji ih je zaštitio, provalili u dvorac, fašiste pobacali kroz prozore i odnijeli iz dvorca sve vatreno oružje. Bilo je pet mrtvih. U zagrebačkom zatvoru ovi su seljaci došli u vezu s komunistima, koji su ih poučili da ništa ne priznaju, te su svi bili oslobođeni. Od tada datira rad KP Hrvatske u selima oko Kerestinca, što je bilo od poglavite koristi prije trideset godina, u srpnju 1941, i kasnije tijekom narodnooslobodilačkog rata.
Danas je u tom svetištu hrvatskog revolucionarnog duha i pobune smještena jedna vojna jedinica zagrebačkog garnizona JNA. Zbog toga svatko tko želi pročitati ploču podignutu 1961. u čast kerestinečkih žrtava, naići će na poteškoće.

Broj Podbroj	[illegible]	[illegible]	Predmet podneska	[illegible]	[illegible]	[illegible]
e 5381	3/7	[illegible]	Freundlich Emil · [illegible]			
e 5382	"	"	Brolih Ljudmila – Isto –	a.a.	24/6	[illegible]
5383 e	"	"	Kette Adolf – Isto –	Vidi br. 5399/41	22/6	II 3739/41
5384 e	"	"	Klumpf Dušan – Isto –	a.a.	31/6	II 4109/41
5385 e	"	"	Kukavina Zlatko – Isto –	a a	1/6	II 4308/41
5386 e	"	"	Barkić-Dugonjić Ivan – Isto –	Vidi br. 5399/41	22/6	II 3739/41
5387 e	"	"	Komarica Zvonimir – Isto –	Vidi br. 5399/41	22/6	II 3739/41
5388 e	"	"	Bermanec Juraj – Isto –	—"—	22/6	II 3739/41
5389 e	"	"	Korasić Petar – Isto –	Vidi br. 5399/41	22/6	II 3739/41
5390 e	"	"	Ing. [illegible] Herman – Isto –	a.a.	11/6	II 4117/41

Faksimil stranice urudžbenog zapisnika o komunistima – internircima sa zagrebačke policije, 1941.

Zašto su komunisti – internirci predani ustaškim vlastima?

U Kerestincu su 22. svibnja 1941. policijskim autobusima iz Zagreba prevezene dvije grupe uhićenih komunista. Datumi uhićenja određivali su temeljne značajne ovim grupama. Nikakve druge razlike među njima nisu postojale. Jedna grupa uhićena je i internirana u monarhističkoj Jugoslaviji — Banovini Hrvatskoj, a druga u povijesno i politički bitno novim uvjetima, u NDH, tvorevini Hitlera i Mussolinija u okupiranom dijelu Evrope. Postavlja se pitanje, što je bit društveno-političkih odnosa u kojima je oko 25 hrvatskih komunista-interniraca uhićenih od režima Banovine, unatoč molbama i zahtjevima njihovih obitelji i KPH zadržano u zatvoru tijekom travanjskog rata i raspada monarhističke Jugoslavije, te zatim predano nacističko-ustaškim vlastima.
Premda nije svrha ove prigodne kronike povjesničarsko raščlanjivanje i prosuđivanje ovih krajnje složenih prilika, nije moguće izbjeći bar neke, možda i krive naznake o tim i takvim odnosima u društvu.
— U dijelu Kraljevine Jugoslavije koji je od Sporazuma (kolovoz 1939. god.) nosio ime Banovina Hrvatska, klasni radnički pokret bio je razvijeniji nego u ostalim zemljama jugoistočne Evrope. To je objašnjivo povijesnim i gospodarsko-razvojnim uvjetima, a tako i činjenicom da je od konstituiranja Komunističke partije Hrvatske (1937.) ova, do tada malobrojna klasna i ilegalna partija, vođena od Pokrajinskog komiteta KPJ, počela prerastati u općenacionalnu stranku oko koje su se okupljali svi slojevi hrvatskog naroda[1].
— U tim kretanjima od posebne je važnosti djelotvoran rad komisije KPH za selo (Martin Franekić, Šimo Balen, Nina Rupčić . . .), koja je aktualnu borbu hrvatskih komunista ugrađivala u već postojeću republikansku svijest o nacionalnoj slobodi i socijalnoj pravdi nastalu dugogodišnjim prosvjetnim radom braće Radića.
— Čini se da raspored snaga i odnosa nije omogućavao akciju. Likvidacija interniranih komunista brzim postupkom u uvjetima rata protiv fašističkih sila bio je suviše opasan korak, a njihovo puštanje na slobodu još opasniji.
— Svijest interniranih komunista o prijelomnom trenutku povijesti, u kojem klasa i Partija preuzimaju odgovornost za čitavu naciju, još nije bila na tom stupnju da bi oni pokušali poduzeti rizik svog nasilnog oslobađanja.
— Vrtoglav razvoj događaja, krah jugoslavenske vojske na svim frontovima, nejavljanje na ratni raspored oko pedeset tisuća obveznika koji su bili na radu u Hitlerovoj Njemačkoj, raspad generalštaba i bijeg vlade i kralja iz zemlje unijeli su takvu pomutnju da je propušteno lako izvedivo organizirano oslobađanje uhićenih i interniranih komunista.
— Postojanje ugovora o prijateljstvu i nenapadanju između SSSR-a i nacističke Njemačke nije bio nevažan činitelj u tim događajima.

Lista uhićenika

Evo imena komunista koji su uhićeni tijekom ožujka 1941. i iza rešetaka dočekali raspad države i »promjenu straže«, te 22. svibnja prevezeni u Kerestinec:
DIVKO BUDAK, JURAJ BERMANEC, IVAN BARKIĆ-DUGONJIĆ, FRANJO HUMSKI, IVAN KLEŠĆIĆ, PAVAO MARKOVAC, ANTON MRAK, JOSIP ŠIBER, VALENTIN ŠUH, IVAN ŠIFTAR, ALEKSANDAR TURKOVIĆ, JOSIP TURKOVIĆ, VLADIMIR VITASOVIĆ, STJEPAN VLAHEK, ANDRIJA ŽAJA, KUZMAN BJELINSKI, DUŠAN SAMARDŽIĆ, ERNEST RADO, BOŽIDAR ADŽIJA, OTOKAR KERŠOVANI, OGNJEN PRICA, ALFRED BERGMAN, ZVONIMIR RIHTMAN, IVAN KORSKI, VOJO BILJANOVIĆ[2], BLAŽ VALJIN.
Komunisti uhićeni u temeljno novim uvjetima od ustaških policijskih vlasti tijekom travnja i svibnja 1941. i prevezeni također 22. svibnja u Kerestinec bili su:
BRANIMIR ANTONOVIĆ, FRANJO BABIĆ, VLADIMIR BOŽAC, ANTE BOŽAC, AUGUST CESAREC, MARIJAN ĐANEŠIĆ, SLAVKO FRDELJA, ZVONIMIR KOMARICA, IVAN KRNDELJ, LOVRO HORVAT, VINKO MILINKOVIĆ, ALEKSANDAR OBRATIL, ZDRAVKO PAVIŠIĆ, IVAN TAHI, NIKO TOMIĆ, STANISLAV VOLČIĆ, BERISLAV VULELIJA, ADOLF KETTE, ENRIH TELČ, VLADO MAĐAREVIĆ, VINKO JEĐUT, MILAN BASIĆ, DRAGUTIN DAKIĆ, RASKO DIMITRIJEVIĆ, DUŠAN GRKOVIĆ, PETAR KORASIĆ, EMIL FREUNDLICH, IZRAEL OSIAS, ISAK KATAN, LAVOSLAV KORIČAN, HUGO KOHN, LJUDEVIT KOHN, IZRAEL STEINBERGER, IVAN KUN, ZIGI KRAUS, VIKTOR ROSENZWEIG, SIMO CRNOGORAC, FRANJO SAUHA, STJEPAN ŠEREMET.
Vozeći se kroz grad, premda u nepoznato, mi mladi pjevali smo revolucionarne pjesme. Stariji drugovi, većinom uhićeni još u monarhističkoj Jugoslaviji, promatrali su nas sretni i zadovoljni našim optimizmom i borbenošću.

HRAM ČASTI I SLOBODE – FAKSIMIL DIJELA

Bilo je više nego ugodno poslije zagušljivih, ljudima pretrpanih zatvorskih soba udisati svjež zrak u prostranom dvorištu dvorca Kerestinec. U našem novom prebivalištu zatekli smo braću KAZIĆ iz Jastrebarskog, IVANA, PETRA i LAVOSLAVA. Tu je bila i grupa komunista iz Travnika, koju je predvodio MUHAMED KULENOVIĆ, profesor, koji je do uhićenja (30. travnja 1941) bio sekretar mjesnog komiteta KP i predsjednik muslimanske HSS za Travnik. U toj travničkoj grupi bili su osim M. Kulenovića: ABID LOLIĆ, IZET SUJOLDŽIĆ, HAMDO BEGOVAC, TAJIB DAUTOVIĆ, PETAR BOŽIĆ, SLAVKO GAVRANČIĆ, i URI ŠNETREPL. Tu je bio i RIGOLETTO MARTINI, organizacijski sekretar KP Italije, koji je bio uhićen u Zagrebu 12. siječnja 1941.
Idućih mjesec dana, do 22. lipnja, u odio za komuniste stigli su ovi drugovi: ĆIRIL BREZOVAC, JAROSLAV HVALA, IVAN ČUBELIĆ, JOSIP RENDIĆ, VALENT MAJCENIĆ, LAVOSLAV SCHREIER, ĐURO KOGELMAN, STJEPAN JELIĆ i još neki.

Prvi tjedni u Kerestincu

Smjestili smo se u četiri velike parketirane sobe na prvom katu starog dvorca. Prvi spor s upravom logora izbio je sutradan po dolasku. Odbili smo ići na poljske radove i čistiti sobe logorske straže. Božidar Adžija objasnio je naše stajalište upravniku logora Horvatinu. Otada internirci odjela »za komuniste« više nisu išli na radove. Odmah smo organizirali ekonomsku zajednicu, kuhinju, jutarnju gimnastiku, satove predavanja i učenja. Političku ekonomiju predavao nam je Otokar Keršovani, dijalektički materijalizam Ognjen Prica, ruski jezik August Cesarec, a njemački Fradavao nam je Otokar Keršovani, dijalektički materijalizam njo Sauha. Po sobama smo organizirano u grupama proumirao je zbor za pjesme i korske recitacije. Posjete i pakete mogli smo primati gotovo svaki dan. Naš komitet redovito je održavao vezu sa CK KPH. Bolesni drugovi mogli su u pratnji straže ići liječniku u Samobor ili Zagreb. Jovo Kević kao plućni bolesnik redovito je odlazio u Zagreb na primanje pneumatoraksa. Vinko Jeđut i Vlado Mađarević zadržani su u bolnici »Sveti Duh«. Ovaj normalni postupak s interniranim komunistima bio je uvjetovan

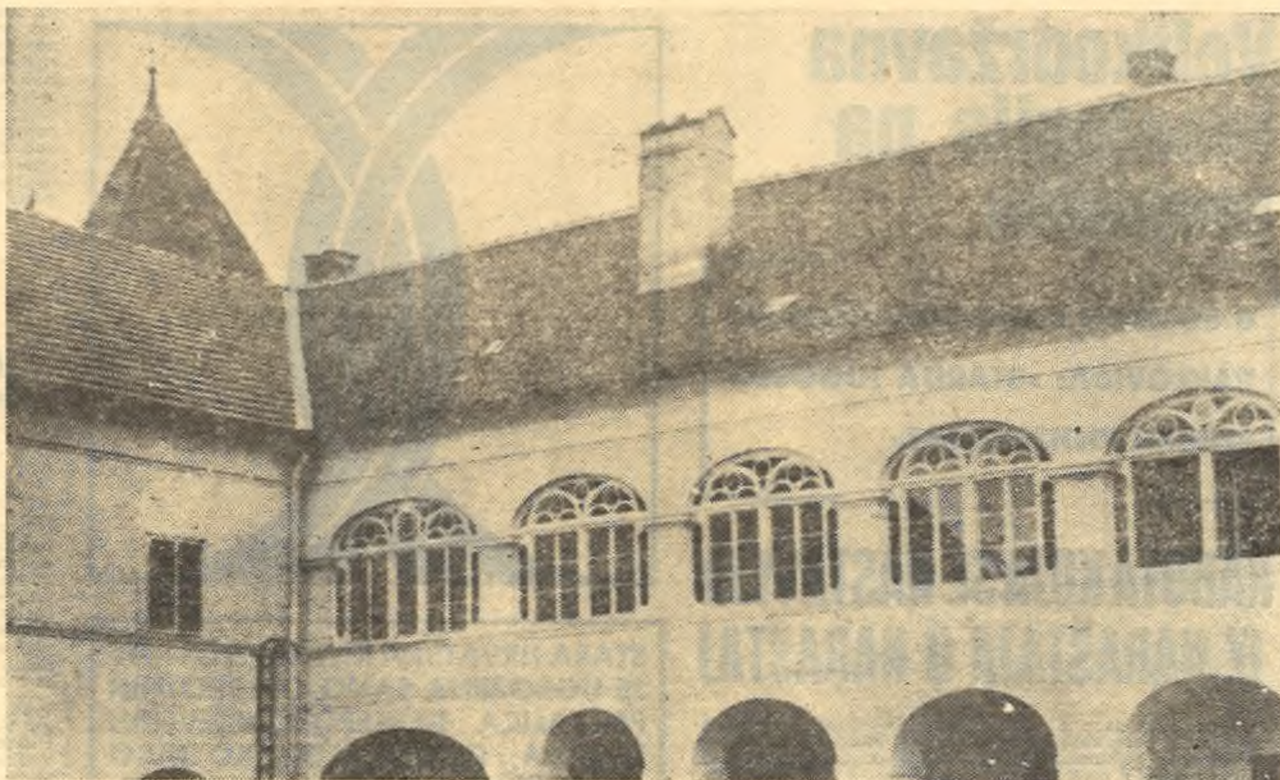
[1] Do danas nije do kraja objašnjeno zašto su izvan Hrvatske i Slovenije ostali i dalje djelovali Pokrajinski komiteti KPJ kao jedinstvene organizacije »jugoslavenske radničke klase«.
[2] Vojo Biljanović nekoliko dana nakon uspostave NDH pušten je na intervenciju Save Štedimlije, koji se u takvim situacijama javljao kao »crnogorski konzul« u Zagrebu. Otišao je u Crnu Goru, gdje se uključio u pripreme za ustanak. Danas general u mirovini.

JETNICE USTANKA
IRVATSKE

HRVATSKE
ELIGENCIJE

KERESTINCU

KOMARICA

Unutrašnjost dvorca

dobrim odnosima između SSSR-a i nacističke Njemačke, u čiju dugotrajnost nismo vjerovali ni mi, a ni naši budući krvnici. Otud strepnje, nemiri i zebnje pred neizvjesnom budućnosti. Vijesti kao što je bila o strijeljanju radnika Zelenbabe u povodu sukoba sa jednim ustašom, o čemu smo čitali u novinama 31. V. pojačavale su naše strepnje.

O tome kako smo živjeli i kako podnosili nepravde, možda najbolje svjedoči pismo apsolventa filozofije, 24-godišnjeg Joška Rendića[3], člana Sveučilišnog komiteta KPH. Nije suvišno sadašnjim i budućim naraštajima hrvatskih revolucionara ovim dokumentom posvjedočiti kakvi su tada bili mladi revolucionari i kako se živjelo u Kerestincu do 22.

čudna vre-
zatvor postao
rama časti i
mjesta sramo-
se brine. Tol-

PISMA JOSIPA RENDIĆA RODITELJIMA

lipnja 1941. Pismo je 21. lipnja upućeno roditeljima i sestri na Braču, u Supetar. Neki dijelovi su obazrivi i uzdržljivi zbog mogućeg zahvata cenzure.

Kerestinec, 21. 6. 41.

Draga mama i pape,

Već su prošle tri nedjelje da se nalazim ovdje u svom novom boravištu. Jednu sam nedjelju prije odsjedio u Zagrebu. Tako se je to sve svršilo. Učio sam kao lud i nadao se biti gotov, olakšati u prvom redu vama a i meni. Dospio sam ovdje uglavnom zato što sam zbog ispita išao tamo gdje nisam morao. Šta ćete, htio sam da izvršim dužnost prema vama i prema samom sebi pa se desilo ovako. Šta se može? Kukanju nema mjesta. Mlad sam, ostaje vremena, završit ću. Rokova za ispit će još biti, a ovdje ne mogu vječno ostati. Vjerujte, a to uostalom i znate, mene ne bi veselilo pod ovim uslovima biti profesor, ali znam koliko je to vas dirnulo. Baš sada na kraju. Nisam se usudio, bilo mi je neugodno da vam u početku o tome pišem. K svemu dolazi još i to da se je ovo desilo iza kako su roditelji Lilike pristali da se uzmemo i baš sutradan što sam ja vama pisao o našoj namjeri i o tome da sam pripušten ispitu. Da je sve išlo u redu, danas bih već bio gotov, a za koji dan bi se možda, ako bismo se bili i s vama još dogovorili, Lili i ja vjenčali. Ne smijem na sve to misliti. Konačno mnogo i mnogo ljudi dijele moju sudbinu. Njima je sto put gore. To su radnici, činovnici, seljaci, hranitelji porodica, ja sam ipak sam. Kao meni desilo se mnogim mojim kolegama. Mislim da ništa nije loše proživjeti, a možda i ovo nije za najgore.

Ovdje je prilično, zahvaljujući našoj svijesti drugarskoj i slozi. Mi mislimo na mnoge one naše bliže i dalje, svojtu i drugove, a oni misle i ne zaboravljaju na nas, pa ide nekako.

Ne znaš kako mi je kad mislim na vas, ne zato što biste me trebali žaliti, jer to nikako ne treba, već što su i vaše želje za sada neispunjene. Nadam se da te nije stid (uvjeren sam čak u to jer te poznam) da sam ovdje. Šta ćeš, ovo su čudna vremena kad je zatvor postao neka vrsta hrama časti i slobode, a ne mjesto sramote. Moja Lili toliko se brine. Toliko ima neugodnosti zbog mene, mora lagati ocu koješta. Bit će skandala kad dozna. Ona mi dolazi i donosi što može .

Dobila je novac i paket.

Piši u Nerezišće G. Baldu Fertilju, ako mu koji nećak ide u Zagreb da se svrati k Tebi. Pošalji ruksak, njemačku knjigu (što je Sonja lani učila, sa donje desne police u biblioteci), one kratke bijele hlače ljetne i jednu otvorenu ljetnu maju.

Pozdravi sve drugove i sve ostale prijatelje. Poljubi Sonju. Pozdrav papi, barbi Juri, Dušanu, teti Lali i Danici.

Tebe osobito ljuti Tvoj

Joško

Napad na Sovjetski Savez

Napan Hitlerove Njemačke na Sovjetski Savez stubokom je izmijenio naš položaj i logorski režim. Već sutradan, 23. lipnja, pola straže je izmijenjeno, a svim stražarima bio je zabranjen bilo kakav razgovor s komunistima. Prema nama internircima odnosili su se hladno i službeno, ali još uvijek korektno. Osobama koje su dolazile u posjet bio je zabranjen ulazak u dvorište dvorca. Za razgovor, koji se morao odvijati u prisutnosti stražara trebalo je posebno dopuštenje. I dalje smo primali hranu, rublje i osobne potrepštine. Izlazak iz soba bio ja zabranjen, osim u sate određene za šetnju. Imali smo osjećaj da ni ovakvo stanje neće dugo potrajati.

Naše prosudbe o trajanju rata bile su ružičasto obojene osobnim željama za slobodom i izlaskom iz logora. Prve vijesti o ratu primili smo s uzdržljivim veseljem i zadovoljstvom. koje mi mladići nismo uspijevali sakriti. Upravo zato nas je iznenadila prosudba koju je dao Otokar Keršovani. I danas, nakon trideset godina, odzvanjaju mi njegove zabrinuto izgovorene riječi: »Ovo će biti duga i teška borba«. Naše

Josip Rendić

mladenačke procjene kako je rat na Istoku »početak svršetka« brzo su isparile na istinitosti Keršovanijeve prosudbe.

Vijesti s fronti saznavali smo iz dnevne štampe. I razumljivo, nismo im vjerovali. Kad je prodiranje Hitlerovih oklopnih divizija u Ukrajinu postalo nedvojbeno stvorili smo teoriju o taktičnom povlačenju Crvene armije i uvlačenju Nijemaca u neke močvare oko Pinska.

Iznenadni posjet

Jednog dana potkraj lipnja u posjet logoru stigao je šef Ustaškog redarstvenog povjereništva, Božo Cerovski. Želio je vidjeti Otokara Keršovanija. Svima nam je bilo poznato da su Keršovani i Cerovski proživjeli u istoj ćeliji mitrovačke kaznionice pola godine i podijelili mnogo zla a malo dobra. To je bilo vrijeme vojne diktature kralja Aleksandra kad su sve političke grupe u Hrvatskoj imale istog protivnika — velikosrpsku diktaturu i tanki sloj unitarističkih »čankolizaca«. Keršovani je tada izdržavao kaznu od deset godina robije zbog akcije u komunističkom pokretu, a Cerovski zbog aktivnosti u pokretu hrvatskih nacionalista. Stjecaj prilika je među njima razvio odnose prijateljstva. Razgovarali su u dvorištu dvorca šetajući gotovo čitav sat. Za nas mlade bio je svojevrstan spektakt vidjeti zatvorenika, marksističkog teoretičara, kako »na ravnoj nozi« raspravlja s visokim funkcionarom NDH. Krišom smo provirivali iza prozora našeg hodnika i nagađali teme i sadržaj raspravljanja.

Kad se Keršovani vratio, bilo je upravo vrijeme za večeru. Skupili smo se oko njega. Kao i svi zatvorenici svijeta, očekivali smo neke za nas dobre vijesti. No on je bio ozbiljan, ne previše zabrinut i po običaju slabo razgovorljiv. Razgovarali su o danima zajedničkog robijanja i o stanju na istočnoj fronti. Cerovski je bio uvjeren u brzu pobjedu Njemačke nad SSSR-om; Keršovani je tvrdio da će rat biti dug, težak i da će Hitler izgubiti. Dobrih vijesti nije bilo. Neizvjesnost je ostala, a crv realizma počeo je nagrizati naš fanatični optimizam . . .

Danas, poslije trideset godina. ipak treba naglasiti da je nama svima bio potpuno razumljiv stav našeg »Ćire«, kako smo zvali O. Keršovanija, prema svom robijaškom prijatelju B. Cerovskom. I ovom se prilikom potvrdio godinama izgrađivan moral našeg komunističkog pokreta, koji zahtijeva da se i u najtežim trenucima zadrži osobno dostojanstvo i od svog protivnika ne traži milost. Slično držanje pokazao je i Divko Budak koji je ponosno odbio da izađe iz zatvora na Savskoj cesti, jer ustaški funkcionar, njegov zemljak Hećimović, nije mogao pustiti sve komuniste koji su s Divkom bili internirani. To se dogodilo 13. travnja 1941. treći dan nakon uspostave NDH.

Novi internirci

Posjet B. Cerovskog pridonio je sam po sebi ublažavanju tvrdog odnosa logorske straže prema nama komunistima, što nije bilo bez značenja u našim pripremama za proboj. Početak rata protiv Sovjetskog Saveza izazvao je novi val policijske hajke protiv antifašista. U logor su stigli novi internirci: SLAVKO TKALČEVIĆ, BLAŽ VIDATIĆ, DIMITRIJE LOPANDIĆ, MIHAJLO STANIMIROVIĆ, SLOBODAN GLUMAC, MILIVOJ DASKALOVIĆ, ALBIN VINCEK, BRANKO BABIĆ, IVAN IVŠAK, DRAGO LOŽNJAK. LEOPOLD MILINKOVIĆ, FRANJO PAVLINEK, JOSIP RUKAVINA, IVAN ŠČURIĆ, ALBIN TURK, ELIJAS SINGER, ISIDOR PEPERA i još neki. Muhamed Kulenović, slikar-profesor, koji je do tada u svom slikarskom bloku radio crteže okolnih pejzaža, počeo je crtati portrete interniraca. Njegov je »atelje« bio u drvarnici. Počeo bi slikati rano ujutro, čim bi službujući internirac iscijepao i odnio u kuhinju dovoljno drva za taj dan. Radio je olovkom i ugljenom. Među prvim portretima, s kojima je sam Kulenović bio zadovoljan. bio je portret Božidara Adžije. Dosta uspješno nacrtao je Ivana Krndelja i Otokara Keršovanija, ali s Ognjenom Pricom nije imao sreće. Ideja o portretiranju nastala je i od svih interniraca spontano prihvaćena kao posljedak neizvjesnosti našeg položaja i izgleda za budućnost. Oženjeni su internirci svoje portrete predavali suprugama prilikom razgovora. Poznato mi je da su do danas sačuvana dva takva portreta. Jedan je u obitelji Lavoslava Šrajera, a drugi u obitelji Josipa Šibera.

(Nastavak u slijedećem broju!)

[3] Josip Rendić, rođen 9. travnja 1917. u Supetru na Braču. Maturirao u Šibeniku. Apsolvent filozofije u Zagrebu. Strijeljan u srpnju 1941. u Dotrščini kod Maksimira.

Velikodržavna ideologija na (ne)djelu

U POVODU KNJIGE DRAGOLJUBA PAVLOVIĆA: »STARIJA JUGOSLOVENSKA KNJIŽEVNOST«

RABOTA KOJA SE NASTAVLJA IZ NARAŠTAJA U NARAŠTAJ

Kako smo iz dana u dan svjedoci bezočnog presezanja nekolicine beogradskih profesora za starom hrvatskom književnom baštinom, čini mi se da ovaj najnoviji, ali vjerujem, ne i posljednji slučaj: u vezi s knjigom Dragoljuba Pavlovića **Starija jugoslovenska književnost** i njezinim urednikom Miroslavom Pantićem, mora biti povodom sustavnije analize ove neobične, no ne i neobjašnjive pojave.

Spomenuta je knjiga izišla kao univerzitetski udžbenik, i to »Rešenjem rektora Univerziteta u Beogradu br. 06-3463/1 od 24. XII 1970. god.«, pa je prema tome smatrana kao znanstveno djelo. Međutim, kad malo podrobnije ispitamo metodu kojom je pisana i ideologiju koju zastupa, onda otkrivamo s jedne strane pozitivističku starudiju, nesposobnost da se osjeti bît pjesničke komunikacije, da se proumi odnos individualnog talenta i nacionalne, te univerzalne tradicije, a s druge strane velikodržavnu ideologiju na (ne)djelu. Međutim, čak i gledano s benevolentnog stajališta, iz kojega se ne vidi ono presezanje, djelo nas ni u kojem slučaju ne može zadovoljiti, čak ni onda kad književnost gledamo kao čistu književnost. No, u tom bavljenju književno-kritičkim dometima Dragoljuba Pavlovića može nas netko priupitati: A zašto se bavite time, kad postoje mnogo bitniji problemi političke naravi, dakle upravo oni motivi koji su i potakli da o svemu tomu progovorimo!? No, kako u naše vrijeme svi ljudski putovi vode politici, nema razloga da moj bude iznimka.

Uzmimo da su, estetski i metodološki gledano, djelo i rad Dragoljuba Pavlovića zastarjeli, jer, osim paljetkovanja po činjenicama i branjenja velikodržavne prakse uzurpiranja tuđega, o toj staroj književnosti jedva da i govori na način dostojan razine znanosti druge polovice dvadesetoga stoljeća. No, neka nas sve to ne začuđuje, jer dotični je profesor bio pouzdanikom dinastije, te instruktorom djece kralja Aleksandra. Možda u toj činjenici vidimo opravdanje jedne druge činjenice, naime one koju autor zastupa prihvaćajući Pašićevu tezu da Hrvatska počinje negdje kod Sesveta, a završava kod Samobora.

Ali, ova knjiga pobuđuje razmišljanje o još jednom problemu. Naime, poznato je da tezu o srpskom karakteru dubrovačke književnosti beogradska katedra brani još od vremena Pavla Popovića, i valja reći da je u promicanju te apsurdne teze imala dosta uspjeha. Listajući bibliografije vidimo mnogo značajnih (jer boljih jednostavno nema) studija o starijoj hrvatskoj književnosti napisanih perom autorá koji su se pojavili upravo u tom pavlepopovićevskom grmenu.

Vrijeme je i prigoda da se samokritički upitamo, što smo mi poduzeli protiv takve rabote koja se nastavlja iz naraštaja u naraštaj. Lišeni nekih djelotvornih političkih instrumenata (a da je doista tako, vidi se i po tomu da će se, uprkos svim amandmanima i društvenim promjenama, i slijedeće školske godine stara hrvatska književnost na Filološkom fakultetu »kuhati« u sklopu androginog kolegija **Književnost od renesanse do klasicizma**), nama ne preostaje ništa drugo no da se priklonimo argumentima znanosti. No, na žalost, ni tu nije sve ružičasto, ali krivnja više ne pada samo na leđa raznih pavlepovovićevskih kreatura; ona pada i na našu savjest.

Pogledajmo koliko ima stručnjaka za tu književnost na Filozofskim fakultetima Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu i Zadru. Da ne umaram dva, tri prsta pri nabrajanju, radije ću reći — sramotno malo. Zašto je to tako, teško je naprečac odgovoriti, ali da se upravo u hrvatskoj sredini vodila katastrofalna kadrovska politika, pokazuje nam primjer profesora Mihovila Kombola. Njegova **Povijest hrvatske književnosti do Preporoda** neće još dugo vremena biti premašena, a onima koji to ne znaju valja reći da taj vrli strukovnjak nije mogao nikad dobiti katedru na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Mi smo skloni zaboravljati grijehe i zato je malo onih koji će se sjećati da za takvo stanje postoje krivci, da je konkretno, u ovom slučaju to grijeh Antuna Barca, koji, uza sve svoje osobne zasluge, objektivno i dalekovidno gledajući, nije puno radio za dobrobit hrvatske kulture, jer — zadojen samoljubljem — nije odgojio vrijedne nasljednike. Bio je uvjeren da njegova veličina ovisi o visini mediokriteta njegovih izabranika. Ne pišem ovo zarad njega, nego zbog onih koji se mogu naći, ili se već nalaze u prilici da nastave takvu politiku. Što je na tom polju uradila Akademija, postoji li neki institut koji bi se djelotvorno i modernim metodama bavio izučavanjem naše kulturne baštine? U tom mraku naše nebrige ništa slično ne mogu vidjeti, i tako u tmini Levijatanove utrobe, kao skeptiku, ne preostaje mi ništa drugo nego da očekujem dan kad će se naći netko tko će uzurpirati i našu stariju kajkavsku književnost, naše latiniste i ne zna što sve još, što je naše, a za što mi marimo kao za lanjski snijeg.

Branimir Donat

STARA HRVATSKA KNJIŽEVNOST NIJE UGROŽENA SAMO OD BROJNIH PRISTALICA PAVLEPOPOVIĆEVSKIH TEORIJA; ONA JE JEDNAKO TAKO UGROŽENA I NAŠOM NEBRIGOM

PAVLE POPOVIĆ REDIVIVUS

Onu staru Preradovićevu: »Stalna na tom svijetu samo mijena jest« nitko ne spori. Ona vrijedi kao pučka uzrečica temeljne životne dijalektike kretanja. Vrijedi za svakoga osim za brojne srpske građanske i socijalističke »znanstvenike« koji od doba Vuka i Garašanina, iskorištavaju naivne i podložne Hrvate — »Srbe katolike«, kojih se od naroda prezreno sluganstvo već davno nalazi u ropotarnici povijesti (makar im »časna imena« bijahu Petar Kolendić ili Jorijo Tadić, npr), kreću »u boj u boj« protiv hrvatske kulture, književnosti i umjetnosti. Zakidanja, prisvajanja, umanjivanja, zaboravljanja i sva ostala (sr)anja traju već stoljeće u trajnu, »neprikosnovenu« kontinuitetu. A poneki »znanstveni« dokaz dodavahu im i takvi slavni Hrvati a la Jagić, Maretić i Viktor Novak. Toliko za svaki slučaj, za ravnotežu — da nisu samo »Oni« krivi. Glavni uzročnici naših zala uvijek bijasmo samo mi, za izdaju svoga naroda spremni mazohisti — hrvatski intelektualci. Nema smisla više o tome govoriti i pisati uopće. Sve što o tomu kao Hrvat, javni radnik i građanin socijalističke ravnopravne zajednice naroda i narodnosti znam, mislim i vjerujem napisah u članku »Sablast Pavla Popovica kruži Jugoslavijom« (Telegram, 10. II 1967.). Zaista, sve je to tako mučno, žalosno i bijedno da ni o najnovijem pothvatu u tom sramotnom nizu: o knjizi »Starija jugoslovenska književnost« pokojnog Dragoljuba Pavlovića, a u redakciji živog Miroslava Pantića, ne želim ništa reći osim prezira, šutnje i žaljenja.

Kad bi bilo vremena, a svi mi moramo raditi svoje poslove, a ne vršiti jalove rodoljubne žalopojke ili pisati gnjevne paskvile, onda bi se mogla napraviti od te knjige šalo-ozbiljna montaža, brojidbeno-značenjska »papazjanija«. Na pedesetak stranica studije »Srpska srednjovjekovna književnost« uobičajeno je normalno tridesetak-četrdesetak puta upotrijebiti u svim varijacijama posvojni pridjev srpski. No, na ostalih 350 stranica knjige, koje se bave tematikom starije hrvatske književnosti, imamo izuzetnu leksičko-semantičku igru riječima: naš, domaći, stari, dalmatinski, dubrovački, hvarski, primorski, slovenski, slovinski, jugoslavenski, slavonski, bosanski, splitski, samo se nikako ne smije spominjati i ne spominje se mala jedna riječca: hrvatski. Pronadoh doduše pažljivim čitanjem dva puta hrvatski — u citatu iz Marulića: u »versih hrvatskih složeno«, te u zanimljivoj sintagmi »hrvatski kajkavski književnik Fran Krsto Frankopan«. Sve ostalo ne postoji, svi su ostali pisci Dubrovčani, itd; Marulić piše na »srpsko-hrvatskom jeziku«; kraljevi su, naravno, samo ugarski. Samo toliko.

Pavlu Popoviću, velikom uzoru, dolični spomenik, doduše srećom samo od bezvrijednog papira!

Miroslav Vaupotić

MEĐUNACIONALNE SMUTNJE POD MASKOM JEDINSTVA

Prije svega, moramo odgovoriti na pitanje: stojimo li pred pojavom znanstvenom i književnom — ili političkom? Idejna osnova te knjige, određena i formulirana naslovom, onim što ta svojevoljno smišljena naslovna sintagma izričito kaže i onim što implicira, nema nikakve znanstvene i književne podloge. To je, nadam se, dokazano u više navrata razlozima što su ih obilno iznosili hrvatski i neki razboriti i savjesni srpski znanstvenici (Miodrag Popović, na primjer). Pa ako je, nakon svega toga, Pavlovićeva knjiga mogla izaći s naslovom i s tezom s kojom je izašla, onda to znači samo to, da se u određenom slučaju i ne radi ni o kakvom znanstvenom »problemu«, znanstvenom sporu koji bi valjalo i rješavati znanstvenim argumentima, da su pojedinci fatalno opterećeni hereditarnom gluhoćom kad treba čuti znanstvenu književno-povijesnu i estetsku argumentaciju o književnosti Dubrovnika i drugih naših primorskih gradova kao neotuđivom dijelu hrvatske književnosti, te da se iza te njihove tvrdoglavosti ne krije ništa drugo nego tradicionalna, smišljena politička akcija zasnovana na preživjelim i poraženim unitarističkim shvaćanjima o kojima su oni mislili da će biti vječna.. Pa ako, dakle, u slučaju ove knjige nije riječ ni o znanosti ni o književnosti, nego o politici, mislim da bi bilo promašeno i govoriti o njoj jezikom znanstvenih i književnih činjenica. O politici je riječ, o politici staroj, poznatoj, hegemonističkoj, politici antihrvatskoj, i zato smatram da bismo, uz ono što sami činimo i šot možemo činiti da suzbijemo posljedice takve politike međunacionalne smutnje pod maskom jedinstva, morali zahtijevati od Sabora Socijalističke Republike Hrvatske, kao vrhovnog zastupništva hrvatskoga naroda i SR Hrvatske, da — u interesu zaštite i obrane duhovnoga blaga ovog naroda i ove zemlje, postavi u službenoj formi pitanje odgovarajućim političkim tijelima SR Srbije: do kada će tolerirati da se, pod plaštom »nauke«, kamuflira jedna već propala politika u ime koje se, pod zaštitom te iste »nauke«, vrši brutalno otimanje nekih od najvećih duhovnih vrijednosti hrvatskoga naroda? Do kada — i u ime čega?

Dubravko Jelčić

MOTIVI KOJI SPADAJU ISKLJUČIVO U PODRUČJE POLITIKE

Cijenjenom uredništvu »HT«!

Zahvaljujem na pozivu, ali i pored najbolje volje zaista ne znam što bih napisao o pojavi o kojoj je riječ, odnosno o najnovijoj knjizi u kojoj se — opet — hrvatska književna baština, dakle hrvatska kultura, cijepa, kida, čereči, pokrštava, negira i — prisvaja. Svoje skromne mogućnosti iskorištavam isključivo za proučavanje starijih razdoblja hrvatske književnosti, pa nisam u mogućnosti da se bavim i onim »problemima« koji ne izviru iz predmeta, nego se javljaju oko njega.

Ipak, problem o kojemu je riječ dobro mi je poznat i mogu Vam reći da stanoviti postupci stanovitih inozemnih i domaćih krugova koji se već decenijima javljaju i vrzmaju oko hrvatske kulturne baštine, dakle oko hrvatskog narodnog bića, ne proistječu iz dobronamjernih književno-znanstvenih ili književnohistorijskih pobuda. Motivi tih postupaka, skupa sa svojim rezultatima, spadaju isključivo u područje politike, a mogu se objasniti i kategorijama morala i psihologije. Ja pak sebe ne smatram pozvanim i nisam sklon istraživati i ocjenjivati bilo čije pobude i namjere u tim trima područjima, jer za to niti imam vremena, niti bi to koristilo. Naime opasnost da nam se nešto oduzme ne postoji, jednostavno zbog toga što je to, i pored upornosti i bezočnosti pokušaja, ipak nemoguće. Suprotstavljati se pak kvarenju međunarodnih i međunacionalnih odnosa stvar je drugih foruma, a ne znanstvenih radnika. Konačno, i s tim u vezi, sasvim je prirodno što je narod bez svoje državnosti često bespomoćan i uvijek tretiran kao kolonija ili čak lešina.

S poštovanjem

Rufo Bogišić

DOK SU KRAĐA I PREKRAĐA ČINJENICE, SVE OSTALO SU PRAZNE RIJEČI

Poznato je da svaki narod pamti povijest onako kako njemu odgovara (osim pojedinih hrvatskih povjesničara koji je pišu onako kako drugima pogoduje!). Nikoga stoga nisu mogle iznenaditi obavijesti o tome kako npr. u susjednoj Mađarskoj danas sasvim drukčije prikazuju, raspleću i boje niti iz našega zajedničkog državno-pravnog povijesnog povjesma. Ali nas ipak zaprepašćuje i ogorčava činjenica da je u jugoslavenskoj zajednici naroda, nakon pola stoljeća zajedničkog života, moguće i danas ucjepljivati u mlada pokoljenja pojedinih naroda posve lažnu svijest o drugim jugoslavenskim narodima. Nevjerojatno je, ali na žalost istinito, da još uvijek u Srbiji djeca u đačkim klupama dobivaju sasvim pogrešna tumačenja o hrvatskoj povijesti, o prošlosti Hrvata i Hrvatske. Čitav školski i znanstveni aparat stavljen je u službu prastare ekspanzionističke Garašaninove ideje, u ime koje se otvoreno prisvaja znatan dio hrvaske kulturne baštine — i ne samo nje, dakako! Mnogi akademici i sveučilišni profesori (o političarima da i ne govorim) čitaju nam lekciju o bratstvu i jedinstvu, a u isto vrijeme održavaju, podržavaju, prihvaćaju ili šutnjom omogućuju čak i takve nakazne teze, da hrvatska književnost počinje od ilirizma, a sve ono staro (»dubrovačko«, »dalmatinsko«, »hvarsko«, »splitsko«, »bosansko«, »slavonsko«) *jest* zapravo srpsko, ili barem — *nije* hrvatsko!?!

Tako su i Velibor Gligorić, i Mihailo Stevanović, i Dobrica Ćosić priljepljivali javno negativne političke etikete čitavim skupinama i društvima hrvatskih kulturnih radnika optužujući ih zbog tobožnjeg šovinizma, a istodobno su branili, zastupali ili tolerirali prisvajanje hrvatske književne baštine.

Doduše, bilo je, i ima, pojedinaca — poput Miodraga Popovića — koji nisu pristali da sudjeluju u toj prigrabljivačkoj raboti, ali su zbog svojih objektivnih stavova ostajali osamljeni, jedva podnošeni u vlastitoj sredini, a stvari su i dalje ostajale kakve bijahu i u ne tako davno antihrvatsko, pavlepopovićevsko doba.

Kao nešto sasvim normalno, mnogi su profesori, autori tekstova o staroj hrvatskoj književnosti, ispisivali i ispisali tisuće i stotine tisuća riječi o h r v a t s k o j književnoj baštini a da nigdje i nikada nisu upotrijebili pridjev *hrvatski!* Čak i oni današnji, najmlađi, smatraju da će najbrže uspjeti u karijeri ako se uklope u takvo imperijalističko »hododarje«. Milorad Pavić meteorski je zablijesnuo između ostaloga i zato što se dobrovoljno upisao u listu »posebno zaslužnih« u rubrici »Krađa i prekrađa hrvatske književne baštine«.

Pozitivno je što se sada u sredini u kojoj blasfemična knjiga Dragoljuba Pavlovića može biti autoritativan udžbenik javljaju sve čujniji i sve određeniji glasovi protiv te duboko ukorijenjene prakse. Ali pojedinačna i izolirana lijepa riječ ne može nadomjestiti ono što jedino očekujemo: d a s e k o r j e n i t o i z m i j e n i s a d a š n j a n e p o d n o š l j i v a p r a k s a, da bi se zatim u cijeloj Jugoslaviji, svagdje, cijenilo, upoznavalo i poštivalo sve što je hrvatsko — kao uistinu hrvatsko; uistinu srpsko — kao srpsko; makedonsko — kao makedonsko; crnogorsko — kao crnogorsko. . .

Dok se to ne postigne, parole (zna se koje sve i kakve) ostat će samo gole riječi kojima se prikrivaju postupci što im potpuno proturječe.

Vlatko Pavletić

PERE DULČIĆ

MASLINA NA PUTU

Pinku zemje, savura, kamenje
i maslina od vikov zgušmona
Navrašćena, isfrižona
Maslina po pojih i vorsih
U svitlosti
Mojega je škoja zlamenje:
Maslina po dolcih
U milosti
I u škuren sutu
Ponoćena nad namin
Maslina na putu

Od ishoda
Maslina na putu mojega hoda
Niz muntanju po grotamu
Po savuri i saližu
Nasrid mora usrid broda
Tonemo u pahju gorkega vonja
Kripimo se pićon černega ploda
Na putu hoda
U Getsemani

Daleko se nidir hlahlišću dikmani
U šušnju istargonih gron
Obojču nad mojon glavon
Izgarčene ruke prisahlih divonj
devotih divic i udovic
I kapju po kapju kapjedu
Po plećih mi štrapjedu
Na putu hoda mi klapjedu
Teške njin černe suze
Kako dorž ledeni
Kako pot ognjeni
U moj Getsemani

Zakopali su mladost dikmani
Kanat su i smih i lozje udili
U gomile, u gomile snogu istribili
U oči su zvizde upili
U dajine modre
U dajine modre žeje utopili
I kako dogoreni torci
Već storci
Navrašćene, spapušćene obraze
U masline koru speštali
Is non na putu ustali
Na višnjen putu
U Getsemani

U Getsemani izbi se škoj: more i kroj
I jo, maslino moja, ispod tvojih gron
Na putu mojega hoda
Ronin u čmadini don
Kroz pučinu dajin
Iz kudnjih sil
U mezgru tvojih žil
Brizgon iz dubin:
Tileso se u zemju istarmo
Vavlinje u savuru skameni
Svaki se skons u grope ingrumo
I kroz žute i stron se stupu
Novi izdanak zazeleni

Gorki mirluh paho u svitlosti don
U miru nemirnen glosi se zvon
I zgosi don
Ispod baldakina tvojih gron
Ume drače i kamenje
U toniki biloj blišći Zlamenje:
U škurini buji Getsemansko moć
Zaludu vavlimo: OSTAN IS NON, KALOJE SE NOĆ..
Zaludu vavlimo u karvoven sutu

Ostajemo somi, maslino moja,
Somi na putu

TUMAČ RIJEČI

pinku: mrvu; savura: sitno kamenje; zgušmona: zvuživana; isfrižona: izbrazdana; po pojih i vorsih: po poljima i proplancima; škuren sutu: tmastu sutonu; ponoćena: nadvita; niz muntanju: niz brdo; grotamu: krševitu tlu; saližu: popločenu tlu; u pahju: u zapahu; hlahlišću: hihoću; dikmani: mladići; obojču: jauču; gron: grana; glovon: glavom; divonj: djevojka; devotih: bogobojaznih; kapjedu: kapaju; strapjedu: škrope; klapjedu: kleplju; dorž: dažd; kanat: pjevanje; torci: velike voštanice; storci: starci; spapušćene: smežurane; speštali: utisnuli; is non: s nama; izbi: zbio; kroj: kraj; jo: ja; čmadini· čamotinji; don: dana; kudnjih: posljednjih; tileso: mrtvo tijelo, leš; istarmo smrvi, raspadne; vavlinje: željno pripinku: mrvu; savura: sitno kamenje; zgušmona, zgute· žile; mirluh· miomiris; paho: zapahuje; don: dan; ume između, tonki tunici; škurini: tami; vavlimo: željno prizivamo, kaloje se: spušta se; somi: sami.

BRANKO BELAN

PRIČA »HRVATSKOG TJEDNIKA«

PRIJE POČETKA TREĆEG SVJETSKOG RATA

Dok su iznosili mrtvaca, Anatol D., posljednji živi stanar peterosobnog mansardnog stana najamne kućerine sagrađene osam sto sedamdeset i treće, stajao je kod izlaza licem skrivenim patetično zgrčenim prstima, što mu je omogućavalo da kriomice motri ne odnose li nosači usput kakvu stvarčicu, kao i da sačuva samo sebi teško savladivu radost; još malo, još svega.

— Ne ćete s njim? — pitao ga je jedan od nosača dok je premiještao mrtvački sanduk koji je zapeo o dovratnik kao da mu se ne da van.

— Srce bi mi puklo — odgovori Anatol.

Još malo, još svega nekoliko koraka i Anatol će ostati sam samcat u prostoru omeđenom neprobojnim zidovima, zaštićenom mile.

— Ključevi? Sobni i onaj stana? — ote mu se neumjesno glasno.

— Već ste mu nekoliko puta pretražili džepove — primijeti drugi nosač.

— Ah, da!

U prostoru zaštićenom milenijskim zakonima, nepovrijedivom oduvijek i zauvijek.

Pokojnikovi ključevi bili su mu u džepu. Nikada dovoljno pažnje ključevima! Ključevi su najveći izum čovjeka, veći od kotača, veći od elektrike, veći i od samog stana, jer stan čine stanom izuzimajući ga iz prljave mase općih dobara i podižući ga na razinu neprikosnovenosti najintimnijih nauma.

Tako! Sada je i to gotovo. Stenjanje nosača pod teretom lijesa polako se gubilo niz stubište. Anatol požuri da na vratnice zakuje sigurnosni lanac što ga je davno pripremio. Skinuo je bio taj lanac u susjednoj ruševnoj kući prije negoli je uklonjena da bi dala mjesto novogradnji. U toj je kući koješta vrijedna našao. Njeni malobrojni stanari opijeni srećom što su dobili nove stanove, ostavili su sve što su smatrali nedostojnim; čak i još uvijek upotrebljiv naslonjač s čeličnim perima tek tu i tamo nagriženim rđom. Ipak su najvrijednija akvizicija bile dvije skoro nove kante za smeće, jedva koju godinu u upotrebi, na žalost ispražnjene, ali zato teške svaka po dvadeset i dva kilograma neoksidirajućeg gvožđa, izvanredno pogodne kao spremišta.

Dok je zakivao lanac, po stoti mu je puta padalo na um neugodno pitanje: Što ako mu pokojnik nije bio rođak? U tom je slučaju postojala opasnost da će se pojaviti svojta i tražiti ostavštinu. Anatol sa ružnim osjećajem u duši pojuri do pokojnikove bivše sobe. Pa, da! U sobi nije bilo ni mnogo ni vrijednog pokućstva, ali ipak! Ako bi se Anatol odlučio na prodaju (ako!) našao bi se kupac kao od šale, jer onaj tko kreveta nema neće provjeravati koliko će godina izdržati. To drugim riječima znači da je i klimavi krevet — roba. A svakoj robi s vremenom raste cijena. Dakle? Bila bi to nenadoknadiva šteta (svaka je šteta, pa ma kako bila mala, uvijek — šteta) da se nekakva svojta bez po muke domogne kreveta, ormara, stola, dviju stolica, vješalica, štednjaka i lonaca od kojih je jedan bio samo na dva mjesta zatučen. Anatol se u takvim slučajevima nije dao nespreman zateći. Brzo je komad po komad razmjestio po drugim sobama kako bi ga utopio u sličnostima i tako mu izbrisao osobine pokojnikova vlasništva ili vlasništva drugih osoba što bi se možda pojavile s nekim pravovaljanim zahtjevom temeljenim na posudbi. Anatol se toga jako bojao.

Takav je slučaj bio kad je umrla stara prostitutka Lucija. Došlo ih je ni manje ni više nego pet starih prostitutki svojatajući ono što su navodno posudili staroj Luciji da se okući kad je više nitko nije htio. Stare su prostitutke uz pomoć svjedoka pokupile sve što Anatol nije dospio ukloniti, a mnogo toga nije dospio jer su u ono vrijeme još bile žive tri obudovjele očeve sestre što su se na smjenu molile kod uzglavlja pokojnice. Onako nemoćne ne bi ga tetke mogle spriječiti u odnošenju Lucijinih utenzilija, ali bi u užasu sazivale bogove i svece, a on nije trpio svjedoke pri svojim sakupljačkim pothvatima. Bijedni, sitni, glupavi podstanari nisu imali razumijevanja za njegotovo poduzetništvo pa je Anatol — dok ih je još bilo u stanu — brinuo dvije velike brige: Kako izbjeći neumjesna zapitkivanja i kako smjestiti ono što je donosio? Čak su mu i prijetili. Tvorno. Najviše otac s kojim je dijelio sobu. Stalno mu je nešto smrdjelo, stalno mu je nedostajalo zraka, stalno se vajkao da mu sin uskraćuje prostor za gibanje. Anatolu zaista nije preostajalo drugo negoli da loži drveni ugljen pri zabrtvljenim oknima. Tješio se: Otac će blago usnuti u gospodu. U raju će mi biti zahvalan što sam ga oslobodio pakla ovog svijeta. Jadan stari otac! Nikada ga neće prežaliti. Očeve sestre, Gertruda, Barbara i Amalija (ili se možda zvala Ofelija?) uskoro su otišle za njim ne čekajući Anatolovu pomoć. Izjavljivale su da im se bez plemenita brata ne mili živjeti. I danas, dok u njihovoj bivšoj sobi razmiješta pokojnikovo pokućstvo, prisjeća ih se sa pijetetom. Jadne stare tetke! Nikada ih neće prežaliti. Od njih je mnogo toga naslijedio. Kako su bile brižne domaćice, njihova ostavština čini zlatnu podlogu njegova imetka. Anatol neće sebi oprostiti što je zadnjoj, Ofeliji (ili je to bila Gertruda?) zagorčio umiranje, oštro zahtijevajući da mu iznese tko je od ondašnjih obitavalaca rođak, a tko obični podstanar. Anatol je bio zapao u neobuzdanu ljutnju: »Meni je to važno. Barbaro! Blagoslovi me i odgovori! Učini to iz zahvalnosti. Moja budućnost ovisi o tebi Shvati, ako su rođaci, moram s njima podijeliti ono što iza tebe ostaje, pa makar bilo sasvim bezvrijedno. Hoću da pred lice božje stupim nevin kao novorođenče!« Ali s Ofelijom — ako je to bila ona — mogla se po [illegible] mjeriti jedino vojnička mazga. Više mjeseci strepio je Anatol neće li se koji od onih sedam prisjetiti prava na nasljedstvo. Možda ga je jedino drveni ugljen spasio od zla koje mu je prijetilo.

Kako se vidi, Anatol je u ono vrijeme drhtao pred tajnim rođacima, a sada pred javnim nerođacima. Ako se ipak radi o rođaku onda je to ego-te-apsolvo-amen. Indicija je bilo. Tetke su ga voljele. Poslije bratove smrti bio im je jedini povjerenik; posjećivale su ga i primale njegove posjete, što Anatol nije odobravao jer su imale mnogo sitnih stvarčica a bile su vrlo kratkovidne. Nikada se ne zna koliko je skupo povjerenje, upozoravao je tetke, dapače, predlagao im je da one stvarčice dadu njemu u pohranu, ali one baš njemu, iz nerazumljivih staračkih razloga, nisu vjerovale. Njemu? Nesumnjivom nećaku? Jedinom koji nikada ništa nije iznio iz stana! Neka im bog oprosti! Zaista nisu shvaćale život. Koliko ih je samo puta čuo kako ga prekoravaju: Te Anatol je ponovno nešto donio! Te cijeli stan zaudara. Te jadni naš brat. Te brat će nam umrijeti od dekubitusa. Te nekidan je kroz zatvorena vrata dovikivao kako ne može do zahoda jer je prljavi Anatol nagomilao unutra kartonske kutije koje su se urušile. Te zašto je uopće dovukao svu tu starudiju...

Zašto? Smiješno! One su svo njegovo bogatstvo smatrale starudijom. Glupani što ne vide prst pred nosom jedva će zamisliti koliko mudrac upornošću spojenom dovitljivošću može sakupiti recimo čavala ako ih svaki put samo pregršt donese s gradilišta, iz obrtničkih dvorišta, s perifernih ulica. Računajte! U prosjeku četvrt kila dnevno. Koliko je to kroz godinu dana, kroz dvije, kroz deset? Koliko to već danas vrijedi? A koliko će vrijediti u ratu? U ratu i najsuvišnije stvari postaju neprocijenjive. Anatol je na rat i te kako računao. Izrezivao je iz novina vijesti o malim ratovima i o žarištima velikih, pratio je burzovne izvještaje i kotiranje industrijskih dividenada. Pravovremeno je spoznao: Treći svjetski rat je neizbježan! Imao je Anatol sreću: spoznanje je uslijedilo kad je napokon ostao sam samcat u peterosobnom stanu. Zato je prestao da se odmara. Svaki gram snage za buduće blagostanje! Roba se gomilala. Kako i ne bi kad je ležala na ulici! U praskozorje rata građani se ponašaju protuprirodno. Umjesto da štede, rasiplju. Zgrabi ih groznica omalovažavanja svega i svačega. Napuštaju stare dobre strojeve za pranje, hladnjake i štednjake; kupuju nove sumnjive tipove zaražene reklamama. Cijene vrtoglavo rastu. Da dobije nove prostore, Anatol je rasprodao ciglu. Cigla nije na cijeni u ratu; mnogo se ruši, a jedva se išta gradi. S izuzetkom električnih strojeva najpametnije je sakupljati male stvari, nožiće za brijanje, na primjer. Svaki dan ih je donosio pet do šest komada, čistio, oštrio, pakovao, pospremao, uvodio u knjige. Toliko čavala po dužini i rđi! Toliko nožića po vrsti! Toliko cipela po broju i istrošenosti! Toliko...

Kad grunu prve bombe nestat će novih stvari, a starima će na crnoj burzi porasti cijena dvostruko, trostruko, desetorostruko... Čim Anatol uspoređivanjem novinskih vijesti, burzovnih izvještaja i kotiranja dividenda spozna da je rat pri kraju (spoznat će to prvi, kao što je prvi spoznao da nadolazi), izaći će na tržište otvoreno i pobjedonosno. Šteta što to neće doživjeti ni otac mu ni stare tetke.

Neprilika je imao jedino s prostorom. Bilo ga je sve manje. Zbog brzine sakupljanja zanemarivao je unošenje robe u knjige pouzdavajući se u pamćenje. Zbog umora pamćenje ga je izdavalo. Kad jednom nije mogao naći ulaz u kuhinju, odluči se na izradu tlocrta. U tlocrtu su bili rimskim brojevima iskazani položaji robe kao i pravci kretanja između lakše pokretnih sanduka. Kad je prvi tlocrt postao nečitljiv radi gustoće podataka, izradio je drugi, veći, zatim još jedan, pa još jedan, uvijek u manjem razmjeru. Mnogo puta je mogao sebi čestitati na tlocrtu, a jednom i zaridati kad se zametnuo. Dan prije netko je uporno kucao (na obična kucanja nije se obazirao) pa da namjernik ne pokuša provaliti smatrajući da stan nitko ne čuva. Anatol je požurio k izlazi i tako smetnuo tlocrt. Kad s probio natrag, tlocrta više nije bilo. Štoviše, kad je ponovno krenuo prema izlazu, zalutao je. Radio je sve što i prije pa ipak nije došao kod izlaza. Uznemiri se. Gdje je? Ništa bez tlocrta! A kod izlaza mu je bio ležaj, kao i sve što je nužno za održavanje. Morao se tako smjestiti, jer je bilo prilično naporno prodirati do soba. Trebalo je pomicati određene sanduke, vraćati ih na njihovo mjesto, ponavljati iste radnje dvadesetak i više puta. Šta sada da radi? Sjetio se strelica. Poče[illegible] je zacrtavati na podu. Nakon sat, dva ponovno je bio kod strelice. Tada je usmjerio korake u suprotni pravac. Ni to nije pomoglo. Ucrtavao je strelice i sve češće nailazio na one mimo kojih je već prošao. To ga skrha. Prilegao je da bi se odmorio, zaspao i možda izigrao sve jaču glad. Kad je nestalo i ono malo svjetla što je prodiralo kroz pukotine između sanduka, pokušao se dokopati prekidača, ali ni to nije išlo. Bio je sve slabiji. Skutrio se i prepustio umoru. Padalo mu je na um kako je lakše bjeguncu koji kopa tunel između zatvora i livade. Bjegunac se vraća i odlaže zemlju u madrac ili je rasiplje u vjetar. Tunel ostaje. Anatol ne može sebi dopustiti tunel. Za njega je toliko mjesta koliko ga iskamči.

Kad se probudio još je bila noć, i još je bila noć, i još je bila noć, i ostajala je samo crna neprobojna noć, a vani je možda započeo treći svjetski rat.

»Gospode, pokaži mi put!« bila mu je zadnja očajnička misao.

NA PRAGU NIŠTAVILA

Sudbonosno je pitanje: ima li glazba danas još neki smisao?

U svojoj formalnoj postojanosti umjetnost Egipta mjeri se tisućljećima; grčka i helenistička stoljećima; renesansna stotinama godina; barokna, klasicistička, romantička, pokoljenjima. Promatrač rođen 1900. s čuđenjem promatra povorku ekspresionizma, kubizma, nadrealizma. U toj veličanstvenoj povijesnoj predstavi uzvišenih, prečesto u bolnom grču ili u svetom gnjevu rođenih tvorevina umjetnosti riječi, pogleda i misli, UHO tek odnedavna, čini se, sluša zvukove koji nisu zvukovi šuma mora, vihora ili žrtvenih pjesmi. Glazba, uspoređena s ostalim proizvodima čovječjega prkosa prirodi, postoje tek nekoliko dana: a naše bučno stoljeće samo je trenutak u trajanju ljudske težnje za vječnošću.

Kako u tom nepreglednom mnoštvu hrvatska glazba osjeća svoj trenutak?

Naši glazbenici uzrujano i mukotrpno traže svoje mjesto u posljednjim redovima evropske koncertne dvorane, a u sveopćem žamoru njihov se glas jedva čuje. Tek smo ušli, a koncert, čini se, približava se kraju. Slušaoci su nezadovoljni, a svirači zbunjeni. Evropski izvodioci još nisu stigli ni otvoriti note Lukačića, Sorkočevića, Jarnovića i nekih drugih, nama dragih, začinjavaca našeg glazbenog postojanja: mi zaista jesmo, ali možda je već prekasno da se upišemo u program svjetskih gala performances.

Nelagodan osjećaj nekoga koji je zakasnio i nezavidan položaj nekoga koji zapravo ne zna hoće li stići, to je trenutak hrvatskog glazbenika. Tome dodajmo poraznu činjenicu da još nismo ni domaćeg slušaoca uspjeli sasvim uvjeriti da uz Monteverdija postoji Lukačić, uz Stamitza Sorkočević, uz Glinku Lisinski.

Došavši nesigurnim hodom do raskršća na kojem se danas nesumnjivo nalazi glazbena umjetnost, hrvatski glazbenici nemaju vremena za oklijevanje, i moraju se odlučiti kojim će putem krenuti. Odluku, naizgled, nije teško donijeti, jer od mnogih staza, seoskih kaldrma i bespuća jedan se put nameće, zabliještuje osvijetljen neonskim svjetlima i okružen opčaravajućim oglasima elektronskih tvornica sanja. Jedna brojna i poduzetna četa krenula je, uzvikujući, tim putem; ima nekih umišljenih i naivnih odmetnika; nešto skeptika. Nekoliko usamljenih i neustrašivih luta, naizgled besciljno; možda oni posjeduju nepogrešivi kompas duše i srca, ili neku tajnovitu kartu drevnih istraživača zanosnih prostora zvuka?

Sudbonosno je pitanje; ima li danas glazba još neki smisao? Sigurno ima, jer postoji. Doduše, oni koji pohađaju Beethovena, Wagnera, Debussyja, Stravinskog i Berga donekle imaju pravo kad tvrde da je suvremena glazba na pragu ništavila i da se glazba, kao konstituirana umjetnost, nalazi u samrtnom hropcu. Takvi dobrodušni mrtvozornici nesvjesno svjedoče da je prava bit umjetnosti neprekidna borba protiv smrti. Jer otkad čovjek misli i mašta, on se bori protiv konačnosti svoje fizičke egzistencije. Njemu drugo i ne preostaje, ali je upravo u tom neprestanom naporu pokoljenja jedina čovjekova nada u vječnost. Genetičari tvrde i dokazuju da je smrt, jednako kao rođenje i život, programirana u hereditarnom kodeksu gena. Ipak, možda je stvaralački nagon jedina čovječja mogućnost da preskoči besmisao. Činom stvaranja mi neprestano oskvrnjujemo prostor vječnosti.

U toj borbi čovjekovoj za njemu nedostupnu vječnost glazba se otkriva kao suludi prosvjed protiv tišine svemira. Tuđe je ljudskoj prirodi priznati se pobijeđenom od ravnodušnosti svemira i nijemog svjedočanstva dalekih sazviježđa. Mi zapravo očajnički tražimo to svjedočanstvo, a svemir je nama beskrajno hladan.

Takvim zanosnim težnjama glazbe tehnička civilizacija našeg doba postavila je opasne zamke. Želim ustvrditi da je elektronika, premda je čovjeka neslućeno približila zvijezdama, udaljila od njih glazbu. Zvuči paradoksalno, ali vjerujem da je istinito. Mislim ovdje izričito na elektrozvučje (tako bih radije nazvao elektronsku glazbu), koje mnogi današnji naši glazbenici, rekao bih kao opijeni, smatraju jedinim mogućim izražajnim sredstvom u traženju novog glazbenog izraza. Zabluda, čini mi se, leži u tome što oni poistovjećuju sredstva tehničke civilizacije sa sredstvima realizacije glazbenog stvaranja. Usporedbe s prošlošću nisu uvijek umjesne, ali su poučne, a katkad i spasonosne. Tehnički uvjeti životne egzistencije davnih istočnih naroda bili su glina, trska, drvo i koža; proizvodi njihova stvaralačkog duha došli su do nas zapisani u granit i mramor. Zato mi se čini naivnom kratkovidnošću današnji napor glazbenika koji traže novi izraz uz pomoć elektronskih strojeva samo zato što oni dominiraju našom civilizacijom, u rasponu od astronautike do kuhinje.

Pred zajednički nastup: Krešimir Šipuš i David Ojstrah

Osobitost je umjetnosti, a naročito glazbe, da je uvijek znala pronaći izražajna sredstva njoj isključiva.

O propasti umjetnosti govori se otkad joj je priznat položaj trajnog i uzvišenog svjedočanstva o čovjeku. S naročitim zadovoljstvom o propasti govore oni velikodostojnici koji u nužnim stranputicama novih pokoljenja tragačâ vide opasnost da se uništi njihova vlast. Da se u prividnoj svemoći današnje nehumane automatizacije i konsekracije buke nalazi stvarna opasnost rasula glazbene umjetnosti, nema sumnje. Ta će opasnost iščeznuti čim stroj bude zauzdan a buka ukroćena. Da se bolest duše današnjega čovjeka očituje u takvoj glazbi, nema sumnje. To je prirodno; jer istinski umjetnik svjedok je svog vremena, htio on to ili ne htio. Da je kobno po budućnost glazbe što danas stvaraoci mogu imati više uvjerenjâ, čak i proturječnih, nema sumnje. No tako čovjek postaje stvaralački blijed i umjetnički neopasan. Upravo takvo samozadovoljavajuće sudioništvo suvremene glazbe u bolestima današnje dehumanizirane civilizacije strojeva najveća je opasnost. Ali čarima i blještavilu brzog uspjeha teško je odrvati se, pogotovu ako je taj put neodgovorno proglašen jedinim mogućim. Jer danas je »staromodno« skladati izvan »službeno« dopuštenih »tehnika«, a sumnjivo je biti dosljedan samome sebi. Tu leže laž i megalomanija današnjih glazbenih proroka. Besmislica! Jer, kao što nijedna logika ne može opisati svoju vlastitu strukturu, tako ni glazba ne može obuhvatiti svoje vlastito postojanje, a još manje predvidjeti svoju budućnost: može je samo htjeti. Tko je mogao sanjati o jednostavnoj a divnoj monodiji Monteverdija u vrijeme vrtoglave polifonije Ockeghema? Umjetnost ranog srednjeg vijeka nije bila logički predvidiva u posthelenističkom epigonstvu Rima. Koji je rimski stoik mogao naslutiti cezarističku pobjedu religije levantskih skitalica i očajalih robova — pobjedu kršćanstva? Sudbina čovjekova piše se usporedno kao što se zbiva. Danas, više nego ikad, proroci su nezamislivi, a znanost (njome se danas zaklinju svi, od državnika do kozmetičarke) ne priznaje navještenja ni otkrivenja.

Uvjet svakog glazbenog opstojanja jest solidarnost s poviješću i osjećaj neskrivenog ponosa u odnosu na baštinu: jedno i drugo isključuje robovanje prošlosti. Bit i uvjet postojanja glazbe jest njezina apsolutna neovisnost od zvukova stvarnosti. Glazba, kao i sve ostale umjetnosti, otkriva istinu o stvarima, ljudima i događajima, ali se s njima ne smije poistovjetiti. Razumljivo da današnja glazba ponajviše otkriva ono što predstavlja istinu o naoko besmislenom položaju čovjekovu u svijetu strojeva, strojeva koje je sam sebi učinio zaprekom: no to ne znači da i glazba mora biti besmislena. Upravo je glazbi, više nego bilo kojoj drugoj umjetnosti, dopušteno u grču gnjeva dovinuti se neslućenih visina nenadmašive ljepote.

Čvrsto vjerujem da pravi stvaralac glazbenik i danas mora biti sposoban prisluškivati sa zanosom tajanstvene poruke beskrajnog prostora dalekih i šutljivih sazviježđa, i ujedno mora biti do najvišeg pregnuća moralno svjestan svoje ljudske sudbine. Jer kovači istinskih i trajnih umjetničkih djela oni su što posjeduju urođeni smisao za ravnotežu između unutrašnjega i vanjskoga, i između uzvišenoga i svakidašnjega. Tako će, osjećam i naslućujem, skladati glazbu ONI koje nestrpljivo čekamo. Nadajmo se da će ih biti među nama, ili možda već . . .

A što se tiče našeg mjesta u svjetskoj koncertnoj dvorani, ne smijemo smetnuti s uma da ponekad, u velikim obratima i sukobima, oni što su bili među posljednjima neočekivano se nađu među prvima. Treba samo znati osjetiti svoj trenutak.

Krešimir Šipuš

GLAZBENE VEČERI U CRKVI SV. DONATA

»Muzičke večeri u crkvi Sv. Donata« postale su u ljetnim danima kulturni pečat ovoga bedemima okružena grada. Zadarska kulturna javnost (i ne samo ona) živi s njima, raduje se susretima s vrhom glazbene umjetnosti u nas i u svijetu. Ove godine program je proširen. Za razliku od dosadašnjih glazbenih priredaba u Sv. Donatu, kada se održavalo 10 priredaba po sedam koncerata, ovoga vrućeg ljeta bit će 11 glazbenih manifestacija u famoznoj rotundi drevnoga Svetog Donata.

U predahu kazališne sezone, Muzičke večeri u crkvi Sv. Donata postat će prilog kulturnom djelovanju Narodnog kazališta u ljetu, kad je, eto, na žalost, Zadar nakon dvije godine plodotvorna rada izgubio priredbe »Zadarskog ljeta«.

Općinski fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti u Zadru osigurao je iz svojih sredstava 125 tisuća dinara za financiranje ove jedinstvene kulturne manifestacije, koja daje vidljiv kulturni biljeg ljetu Zadra. Svakoga utorka i petka, naime, počevši od 7. srpnja pa do 20. kolovoza, održavat će se glazbeni program, koji je do sada uvijek maksimalno bio posjećen i kritički optimalno ocijenjen.

U rotundi Sv. Donata nastupit će, kako je već utanačeno, Zbor i orkestar Radio-televizije Zagreb pod ravnanjem Antuna Nanuta, Komorni orkestar iz Sofije, Komorni studio Zagrebačke filharmonije sa solistom (Zadraninom) violončelistom Valterom Dešpaljem pod ravnateljskom palicom Tonka Ninića, sovjetski pijanist Nikolaj Petrov, Zagrepčanin, pijanist Vladimir Krpan, stari znanac zadarske glazbene publike, te kvartet »Parranine« iz Pariza, zagrebačka Zadranka — violinistica Maja Dešpalj, praški »Madrigalisti«, sovjetski violinist Igor Ojstrah i dvije domaće zvijezde operne scene — Vladimir Ruždak i Ruža Pospiš-Baldani, umjetnici koji su nas proslavili diljem svjetskih opernih auditorija. Osim Maje, Pavla i Valtera Dešpalja, te Vladimira Krpana, svi gosti glazbenih večeri u Donatu nastupaju prvi put. Sudeći po njima, poklonici ozbiljne glazbe imat će pravo glazbeno ljeto.

Marko Vasilj

NEZAPALJIVA BRIGA O ZAPALJIVIM FILMSKIM VRPCAMA

Bez vlastite kinoteke nećemo sačuvati dokumente naše filmske prošlosti

Slaveći svoju dvadesetogodišnjicu, Jugoslavenska kinoteka u Beogradu izašla je 1969. pred zagrebačku javnost i grupu elitnih gostiju iz inozemstva s najodabranijim dvosatnim programom svog arhiva. Ta zatvorena i svečana predstava bila je za malobrojne uzvanike, u skromnoj dvorani njezine zagrebačke ispostave u Kordunskoj ulici, svojevrsno i neočekivano otkriće. Nitko nije ni pomišljao da takva filmska svjedočanstva o nama čame već godinama u beogradskoj Kinoteci. Naročito je ostavio dojam prvi dio programa, s dokumentarcima »Kavana Corso u Zagrebu za vrijeme prvog svjetskog rata«; »Zbor Stjepana Radića u Koprivnici 1920«; »Skupština seljačko-demokratske koalicije u Sisku 1928«; »Zagreb i njegove znamenitosti oko 1930«; »Jedan dan u Turopoljskoj zadruzi, 1933«; itd. Projekcije su zapanjile. Jedini mogući dojam mogao se nakon njih sažeti otprilike u ovim riječima: »Te dokumente trebalo bi najhitnije kopirati i predati na uvid široj javnosti, pokazati školskoj djeci, uklopiti ih u nastavne programe (kakav zorni sat školske povijesti!), projicirati ih na televiziji. Tek tada bi ti filmovi imali pravu svrhu svog postojanja i ne bi bilo čudo da jučerašnja projekcija postane naš najgledaniji film«. Tako sam, naime, formulirao idućeg dana u radio-kronici (Zagrebački dnevnik od 25. X. 1969) svoj dojam, ali smatram da je svatko od uzvanika na toj predstavi razmišljao slično. Ali, izvanredni dokumenti vraćeni su u bunkere Kinoteke odmah poslije te jedine večernje projekcije za uzvanike. Zajedno s filmovima vraćeni su odmah i izlošci vrlo zanimljive Izložbe o razvitku kinematografije u Hrvatskoj od 1896 do 1943, koja je vjerojatno, ostala najkraća izložba u povijesti naše kulture: trajala je samo jednu večer! Tako je ostalo do danas. Kao da se jedna filmska vrpca ne može kopirati u više novih kopija, i kao da to ne radimo svakog dana s kilometrima i kilometrima stranog šunda i kiča! Kad sam se jednom kasnije zanimao kod direktora Jugoslavenske kinoteke u Beogradu zašto našoj javnosti nije moguće približiti naše dokumente, saznao sam u telefonskom razgovoru da su posrijedi nesporazumi s Republičkim fondom za kulturu u Hrvatskoj zbog — financiranja takvih kopiranja! (Navodno, Kinoteci je nuđeno manje novaca nego što je, prema njezinu mišljenju, za takvo kopiranje bilo potrebno). U tim zapletenim pričama o optužbi i krivnji jasna je bila samo činjenica: MI SVOJU IZVANREDNU POVIJEST NA FILMU NE MOŽEMO VIDJETI U VLASTITIM KINO-DVORANAMA.

Ali, to nisu jedini naši filmovi koji nam ostaju nedostupni, filmovi koje smo mi snimili. na kojima je naša prošlost, snimljeni radi nas i našeg potomstva.

Zagreb, najveće predratno filmsko središte

O zagrebačkom, a to znači i hrvatskom predratnom filmu, govorilo se i pisalo poslije rata vrlo malo ili gotovo ništa. Kao da ga nismo ni imali. Sjećanje na njega upravo je u proporcionalnom smislu obratno od njegova značenja. U Zagrebu je između dva svjetska rata bilo više individualnih i vrlo vrijednih pokušaja, ali ja želim sada upozoriti na jedan golemi, višegodišnji organizirani rad. Zahvaljujući dalekovidnosti i širini prof. dr. Andrije Štampara, vjerojatno najznačajnijeg jugoslavenskog organizatora zdravstvene službe uopće, pri njegovoj Školi za narodno zdravlje — ili popularno nazvanom predratnom Higijenskom zavodu (kojega impozantna zgrada na Šalati još i danas služi toj svrsi) — osnovan je tridesetih godina ovoga stoljeća propagandno-filmski odsjek. Između 1930. i 1940. bilo je to NAJJAČE FILMSKO SREDIŠTE U JUGOSLAVIJI! (Analiza njegove produkcije velik je dug naše filmske historiografije.) U školi su mnogi pregaoci rane zagrebačke kinematografije (Branko Marjanović senior. dr. Chloupek, Bazarov, inž. Gerasimov i dr.) snimili u desetak godina oko STOTINU FILMOVA, kojih se dužina kretala između 500 i 2500 metara po kopiji. Poslije rata inž. Gerasimov, ujedno konstruktor prvih jugoslavenskih kompletnih filmskih i tonskih kino-aparatura, snimao je i razvijao u toj školi i kolor! Kako rekoh. vrijednost te produkcije do danas nije uopće proanalizirana pa je tako ta naša, nimalo beznačajna filmska epoha ostala pritisnuta zaboravom i tinja u podsvijesti naših pseudohistoričara kao drugorazredan edukativni posao »starog kova«. Ne želim preuveličavati značenje te epohe, ali da je u jednom desetljeću bilo načinjeno i nekoliko klasičnih dokumentaraca. filmova koji mogu stati uz bok najboljim poslijeratnim, eto jednog dokaza: na Međunarodnom festivalu etnografskog filma u Firenzi 1960. prvu nagradu, »Grand prix«, dobiva od međunarodnog žirija upravo jedan od prvih filmova iz te epohe — dokumentarac dr. Chloupeka i inž. Gerasimova »Jedan dan u Turopoljskoj zadruzi«. Kako je taj film snimljen 1932, činjenica da je tridesetak godina nakon svog postanka osvojio na jednom festivalu prvu međunarodnu nagradu znači vjerojatno nezabilježen kuriozitet u svjetskoj povijesti filma. No, pod ovim »nezabilježen« mislim prvenstveno na nas koji smo u to vrijeme samozaljubljeno bili zabavljeni mnogo više slanjem i praćenjem naših filmova tekuće proizvodnje na komercijalnije festivale. Spomenut ću iz tog desetljeća još samo nekoliko naslova, da bih uputio na rijetku kulturno-historijsku važnost tadašnje produkcije. (Moramo naime znati da su filmski radnici Škole snimali ne samo propagandno-zdravstvene sadržaje nego — ponekad i za svoje zadovoljstvo i svoj račun — i dokumentarce, kulturne, igrane i nastavne filmove.) Tako je npr. već 1927. snimljen film o lječilištu Topolšici (180m); 1930. o Kraljevici; 1932. kulturni film o »Velebitu« (u dužini od 2000 m!); iste godine snimljeni su dokumentarci »Krk, Pag, Rab«, »Hrvatsko primorje«. »Plitvička jezera«, etnografski film »Kroz naše Kosovo«, pa filmovi »Varaždin«, »Hrvatsko zagorje«, »Maksimirski zoološki vrt«, u Zagrebu (500 m), a snimali su čak i filmove o tadašnjoj Banjoj Luci, Sarajevu. itd, jer je zagrebačko filmsko središte djelovalo i kao produkcija i kao distribucija za čitavu predratnu Jugoslaviju.

»Distributeri« — sami autori filmova — posjećivali su i najzabitnija sela. noseći često ručne aparature sami ili jašući na magarcu, pa je tako. na primjer. jednosatni dokumentarac o Velebitu već onda obišao mnoštvo naših škola od Zagreba do Sarajeva. A mi u čitavoj poslijeratnoj produkciji nismo npr. snimili ni jedan film o Velebitu, toj prirodnoj i atraktivnoj planini u ovom dijelu Evrope. Većinu filmova izradio je najpoznatiji autorski tandem Škole: režiser dr. Chloupek i snimatelj inž. Gerasimov. Dok je prvi pokojni, drugi živi, u sedamdeset osmoj godini, kao umirovljenik u Zagrebu i sigurno spada ne samo među najbolje starije snimatelje jugoslavenskog filma nego je i jedan od posljednjih živih svjedoka početaka naše kinematografije. Pored toga inž. Gerasimov konstruktor je i prve jugoslavenske kamere projekcijskog aparata, tonske kamere, a do sada se za te dragocjene spomenike naše prošlosti nije zainteresirao ni jedan muzej. Nakon četrdeset prve djelatnost filmskog laboratorija u Školi jenjava, a golemi fond filmova, sa svim pozitivima, negativima i kopijama, začudo preživio je rat. Ležao je u podrumima zgrade na Šalati do 1969. i nekog-čekao. Čekao i dočekao! Ne doduše nas, koji smo to trebali biti i koji smo to trebali čuvati, nego drugoga, pa danas ne trebamo više kriviti tog drugoga, nego sebe.

Mutni ugovor za kulturno blago

Uprava Škole, lišena ličnosti i utjecaja prof. Štampara, zaokupljena svojim stručnim brigama, u želji da se što prije riješi tog opasnog arhiva (jedan dio filmova bio je na zapaljivim vrpcama), ne uviđajući — bez vlastite krivnje — historijsku vrijednost tih vrpci, s pravom se želi tog »tereta« što prije osloboditi. Ugovara predaju svih filmova beogradskoj Kinoteci. Doduše, pod određenim uvjetima, no oni su vrlo mutno i smiješno formulirani.

Ugovoreno je i kopiranje originala. koji bi na nezapaljivoj vrpci bili ponovno arhivirani u Školi, ali do toga nikada nije došlo. Za to »prebacivanje« sa zapaljive vrpce na nezapaljivu Jugoslavenska kinoteka traži od Republičkog fonda za kulturnu djelatnost Hrvatske dotaciju. a on joj dotaciju velikodušno i daje! Platili smo, dakle, iz svog džepa arhiviranje vlastitih dokumenata, da ih više ne vidimo! Jasno da druge kinoteke u Jugoslaviji nije ni tada bilo, niti je danas ima, ali umjesto da se taj visoki republički organ, godinama zadužen da financiranjem USMJERAVA I VODI kulturnu politiku Hrvatske, konzultira s FILMOTEKOM, »Jadran-filmom« (koliko prostora u Dubravi!), sa društvom filmskih radnika Hrvatske, ljudima iz »Zagreb-filma« ili znanstvenim radnicima u Akademiji za film i kazalište, pa da se barem p o k u š a naći neki privremeni prostor u Zagrebu do nužnog osnivanja naše kinoteke, on dotira odlazak tih filmova iz naše sredine. Kada je Kinoteka u Beogradu dobila novac, požuruje Školu da joj filmove što brže preda, da se dotacija ne bi — »ugasila«. Tako piše direktor Kinoteke Vladimir Pogačić, upozoravajući pritom Školu da ima filmove koji su »vrlo važan deo istorije jugoslavenske kinematografije«, dokumente koji bi se na »zapaljivoj traci mogli uništiti«, pa neka Škola »preda te filmove zbog obrade«. Uprava Škole odgovara pozitivno, ali traži da se i za nju izradi na nezapaljivoj vrpci kopija tih filmova i da ta kopija bude pohranjena u Zagrebu. Konačno dolazi i do ugovora (od 13. IX. 1969), sastavljenog od osam klauzula, od kojih je svakako najvažnija ona pod brojem 5. Citiram je: »Kinoteka se obavezuje da će Školi staviti na raspolaganje sve predane filmove kadgod to bude potrebno. i to na taj način što će Kinoteka na osnovu pismenog naloga Škole poslati potrebni izvorni materijal laboratoriju koji vrši obradu. Poslije izvršene obrade laboratorij vraća film Kinoteci.« Eto. tako glasi doslovno ta klauzula ugovora, i iz nje se može vidjeti da se filmovi iz Kinoteke vraćaju ponovno u Kinoteku!

O Izvještaju

Stručnjak Kinoteke je sedamdeset filmova, sadržanih u mnogo više originalnih negativa i pozitiva, popisao na devet stranica ispisanih strojopisom, i za preko pola filmskih rola predlaže, doslovno, da se — UNIŠTE! Vjerojatno je bilo mnogo istrošenih i starih celuloidnih vrpca, ali ako je više od pola arhiva zavrijedilo da se uništi, zašto se takav zaključak nije ustanovio pred nekom komisijom?! Zašto je plaćen prijevoz »takve« bezvrijedne robe u Beograd? Nepotpisani izvještaj, osim toga, vrvi takvim lakonskim i čudnim obrazloženjima koja zapravo omogućuju da se naknadno utvrdi sasvim drugo stanje. Na kraju izvjestilac, među ostalim, zaključuje: »Mnoge kopije imaju suženu perforaciju i kopiranje nije moguće izvršiti u jugoslavenskim laboratorijima.« A opće je poznata stvar da je te iste negative, dakle vrpce sa suženom perforacijom, inž. Gerasimov kopirao sam i bez ikakvih poteškoća u laboratoriju Škole još 1960. pa i prije. S našim autentičnim dokumentima, kako u popisu stoji, odneseni su i neki njemački znanstveno-popularni filmovi, pa i privatni rad inž. Gerasimova, kao što je npr. njegov dokumentarac o otoku Krku koji je autor snimio na vrpci dugoj 1600 m, po narudžbi naših predratnih iseljenika. Odneseno je sve, i zapaljiv i nezapaljiv materijal, a od nezapaljivoga nije prijetila nikakva opasnost. Ostali smo lakši za jedan čitav nacionalni filmski muzej, kojega će vrijednost s vremenom rasti sve više, a za njom mi jednostavno posegnuti ne možemo.

Zašto više kriviti drugoga nego sebe

Ne bih bio za to da zbog takvog olakog rasipanja vlastitog kulturnog blaga krivimo više nekoga drugoga nego sebe. Ne želim reći da smo mogli ili trebali osnovati 1949. god. nacionalnu kinoteku, kad se u Beogradu osnovala jugoslavenska, ali da smo dužni danas ili da smo bili dužni već jučer o tomu razmišljati, mislim da nam to nitko neće upisati u nekakav nacionalni ili internacionalni grijeh. Što će nam reći buduće generacije? Ne moramo se čuditi ako kulturnohistorijske spomenike naše prošlosti ne čuvaju drugi; moramo se čuditi što to ne činimo sami Na posljednjem Kongresu filmskih radnika Jugoslavije u Kranju (na onom na kojemu je došlo prvi put do samoupravne decentralizacije naših filmskih kompetencija) direktor Jugoslavenske kinoteke upozorio je u jednom neprotokolarnom izvještaju prisutne na katastrofalno stanje originala Hanžekovićeva opusa. Već se danas ne može novim generacijama studenata i kino-posjetilaca pokazati jednog »Bakonju« i ostale Hanžekovićeve filmove. jer se na policama Kinoteke ti vrijedni filmovi naše prošlosti nalaze u raspadanju. (Navodno. u Londonu postoji mnogo bolji original.) Zbog čega se to dopustilo. kad znamo da se Kinoteka iz Beograda tako obilno godinama služi velikim brojem iščuvanih kopija najkomercijalnijih tarzanijada?! Je li krivnja samo na njoj ili i na drugima, u to sad ne ulazim. ali ako nema sredstava i uvjeta da naše filmove čuva zašto ih onda na čuvanje uzima?! Zašto se tako vrijedan, autentičan i raznovrstan filmski eksperimentator iz Zagreba kao što je to Oktavijan Miletić morao iz svog malog stana rastati od svog arhiva i predati ga također Jugoslavenskoj kinoteci? Zato da mu filmovi kao kulturno-povijesna vrijednost ne bi propali? Sigurno mu kod takvog rastanka nije bilo lako. Svojevremeno sam s inž. Gerasimovom pokušao zainteresirati Tehnički muzej u Zagrebu ne bi li se uz minimalnu odštetu otkupili njegovi kino-aparati, PRVE jugoslavenske konstrukcije te vrste, ali uzalud! Kad sam prije desetak godina nastojao da na Zagrebačkoj televiziji oživim seriju o kino-amaterima, ne bi li na taj način upozorio javnost na porazbacano naše filmsko blago, pronašao sam u individualnim arhivima čudesne dokumente o starom Zagrebu. Jugoslaviji i vremenu koje je danas naša nepoznata povijest. Neki su bili izvanredno sačuvani i za njima bi se pojagmio svaki nacionalni muzej. I kino-amateri su te filmove držali u neodgovarajućim uvjetima. poneki kao starinu bez veće vrijednosti. tražeći često za njih u zamjenu kopije ili »činove« banalnih američkih komercijalnih naslova. Ipak. bilo je i takvih kino-amatera koji su tu starinu čuvali s većom ljubomorom i pažnjom nego što je to moralo učiniti i naše društvo ili neka njegova institucija. I danas su mi poznati takvi slučajevi, ali što da se s tim učini!? Eto, svi nas ti primjeri, vjerujem, dovoljno upozoravaju samo na jedno razmišljanje i jedno pitanje: ZAŠTO NEMAMO HRVATSKE KINOTEKE? O ovom se pitanju s pravom raspravlja u posljednje vrijeme u okviru Društva filmskih radnika Hrvatske, ali dok tom Društvu ne priskočimo u pomoć i mi, društvo u cjelini, ono samo neće moći oživotvoriti svoju potrebu. Umjesto da financiramo filmove kao što su »Maškarada«, pomognimo izgradnju vlastite Kinoteke. Kod toga ne mislim na izgradnju neke velelebne zgrade. nego adaptaciju običnih bunkera kakvi već u Jadran-filmu postoje i u kakvima su sigurno smješteni manje važni filmovi od ovih koji su rasuti tko zna gdje. Samo su dva razloga zbog čega jedan narod nema svoje kinoteke: ili nema za nju filmova, ili razumijevanja. kulturne samosvjesti. Na žalost, mi mnogo više nemamo ovog potonjega.

Mladen Hanzlovsky

Apolo kino

Ilica 31.

Prvi hrvatski umjetnički narodni raspored dnevno do uključivo 18. prosinca.

Prva monopolna dramatska senzacija zagrebačke tvornice za snimanje filma

„CROATIE"

Napisi iz Senoinog romana!!!

MATIJA GUBEC

Velika historijska tragedija iz prošlosti u četiri velika dijela s predigrom, za kino-pozornicu napisala po ŠENOINOM romanu „Seljačka buna" spisateljica gdja ZAGORKA, inscenirao g. A. BINIČKI.

Sve uloge glume članovi hrv. zem. kazališta u Zagrebu.

Vanredna dramatska radnja odigrava se u starom Zagrebu i njegovoj romantičnoj okolici, te u kneževskom dvoru Mokrice.

Prva redstava počinje danas u nedjelju dne 16 t. mj. u

3 sata poslije podne

nadalje u pol 5, 6, pol 8 i 9 sati na večer. Blagajna se otvara u 2sata po podne.

„Jutarnji list", Zagreb, 12. prosinca 1917. godine

POGLED IZ NASLONJAČA

SVE JE TELEVIZIJA

Često čovjek razmišlja o svemu i svačemu, pa tako razmišlja i o televiziji. A razmišljajući o televiziji (ili tobože razmišljajući o televiziji, kao što to čini — s vremena na vrijeme — moja malenkost) mora povremeno doći do nekih važnih otkrića. Onda slijedi niz razočaranja: ili je to što je otkrio već odavno poznato, ili je toliko smušeno te mu ne preostaje ništa drugo nego da to što je ustvrdio brže-bolje pobije i prebriše s ploče svojih teoretskih suvenira.

U tjednom televizijskom rasporedu kroz »čarobnu škatulju« protječe toliko raznorodnog »materijala« da je gotovo nemoguće sve pribilježiti. Ipak, sva ta melasa televizijskog »štiva« — od dramâ, filmski snimljenih serija, vijesti i reportaža pa do sportskih prijenosa i inozemnih filmova — protječući kroz složeno ustrojstvo TV-prijemnika biva na neki način izjednačena. Ne u kvalitativnom smislu, nego u pojavnom. »Šavovi« između pojedinih emisija gube svoju oštrinu, jer se činom čudesne mehaničke pretvorbe vrši ujedno i svojevrstan čin demokratizacije viđenoga. Sve što jedan TV-gledalac vidi zbiva se u potpuno istim okolnostima za cjelokupno TV-gledalište. Nema vanjskih prisila i vanjskih nepogoda. Svi jednako vide (osim onih što imaju niski napon, ili neispravan televizor), svima se nešto nudi na potpuno isti način. Sve postaje televizija! Sve jest televizija!

Jedna zanimljiva životna priča

Vidjeli smo i drugi nastavak feljtona »Istrani« u režiji Tomislava Radića. Župnik Zvonimir Brumić, iz sablasno pustog istarskog gradića Oprtlja, ispričao je svoju životnu priču (a ujedno i prilično sumorni historijat svoga kraja) na tako jednostavan i u najboljem smislu nedramatičan način — da morate ostati zadivljeni. Radićeva je zasluga što je primjerenim, nenapadnim TV-oblikom, bez suvišnih pitanja, tu životnu priču, potresnu i humanu, uokvirio na dostojan način. Ova put je u punom smislu riječi, realizacija bila na razini teme.

Čudovište iz Ida

»Zabranjenu planetu« gledao sam prvi put davno, prije desetak godina. Bio sam oduševljen maštovitošću priče, pustolovnošću zbivanja i hrabrošću, reći će netko, »pseudoznanstvenih« pretpostavki. Opet sam, na malom ekranu, gledao taj isti film. Gotovo se ništa nije izmijenilo u mom odnosu prema tome filmu. Priznajem da sam se malo podsmjehnuo naivno-romantičnim zgodama i razgovorima između glavnoga junaka i junakinje. Ali to je sporedni kolosijek priče. Jezgra, bit filma ostala je netaknuta: superfantastična ideja o materijaliziranoj, a time i oslobođenoj podsvijesti u čovjeka, o »monstrumu iz Ida«, sama za sebe, kao okosnica jednog znanstveno-fantastičnog filma — visoko nadilazi maštarije o bićima s drugih planeta i sukobu svjetova. S druge strane, kao metafizička i moralna parabola o nemoći ljudskog bića pred još neotkrivenim tajnama vlastite nutrine — taj film predstavlja i ozbiljnu opomenu svim ljudima i jednom dijelu čovječanstva koje još uvijek ne priznaje mogućnost oslobađanja svojih rušilačkih nagona i poriva.

Žetveni običaji bunjevačkih Hrvata . . .

Televizijske emisije posvećene folkloru nikada nisam baš gledao s velikim oduševljenjem. Ne zbog foklora, nego zbog siromašne invencije ralizatorâ. Napokon, evo jedne (»Dužijanca«, redatelj N. Fulgozi) koja svojom informativnošću, preglednošću i nepretencioznim skladom na zanimljiv način prikazuje proslavu žetvenih običaja u bunjevačkih Hrvata. Dobro i korisno.

. . . i još samo dvije-tri o nekim sitnicama

Žao mi je (kao »dinamovcu«) što nisam mogao pratiti cijeli tijek »Hajdukove« proslave iz Splita. Odgovorni drugovi s Televizije nisu smatrali potrebnim da »utroše« koji sat dragocjenog vremena više predviđenoga za dosadne PPE i EPP-viceve. Na kraju, baš bi me zanimao broj »dinamovaca« i »hajdukovaca« zaposlenih na zagrebačkoj Televiziji.

Vladimir Vuković

Mladen Raukar: O mističnoj ženidbi slike i glazbe

■ TV-opera za TV-ekran

■ Šenoa – još danas živi pisac

HT: Vi ste profesor Muzičke akademije u Zagrebu, režiser televizijskih programa ozbiljne glazbe, simultani prevodilac s engleskoga, francuskoga, njemačkoga i talijanskoga, član Internacionalnog glazbenog centra u Beču, itd . . . To je samo jedan dio u širokom popisu Vaših zvanja, zanimanja i funkcija. Vaše su aktivnosti tako raznolike da je neki put teško među njima naći logičnu vezu i prepoznati srodnost.

RAUKAR: Možda se to tako čini gledajući izvana. U stvari, sve je to mnogo jednostavnije. Čovjek se obično ne rađa samo za jednu stvar, za jednu struku ili profesiju; u svakom čovjeku (osobito dok je mlad) postoji radoznalost i želja da se okuša u različitim područjima ljudske djelatnosti. Od velike većine drugih ljudi ja se razlikujem samo po tome što nisam htio ugušiti ni jednu svoju sklonost u ime neke druge, nego samo dopustio da sve one žive u meni paralelno. da se razvijaju na štetu moje energije i mog takozvanog slobodnog vremena. Drugim riječima, ja se nisam dao uhvatiti u klopku samo jedne sudbine, nego sam dopustio da me mnoge klopke prikliješte; Nisam se dao stegnuti u kruti oklop samo jedne profesije, ali sam zato preuzeo teret čitavog niza profesionalnosti.

HT: Razumije se, u epicentru čitave Vaše djelatnosti bila je i ostala — glazba.

RAUKAR:
Da. Počeo sam kao vrlo ozbiljni i ambiciozni student klavira na zagrebačkoj Akademiji. Za volju svog oca, koji je u tom studiju vidio čistu propast svog potomka, studirao sam istodobno strane jezike na Filozofskom fakultetu. A još ranije, pri kraju svoje srednje škole, bio sam član jedne kazališne grupe koja se zvala »Družina mladih«, a koju je vodio, danas vrlo poznati, redatelj Vlado Habunek. Možda je to objašnjenje mojoj trostrukoj aktivnosti. S glazbom sam se uvijek mučio i borio. To je moja prva nesretna ljubav, koje se neću nikada osloboditi. Učenje stranih jezika nikada mi nije značilo nikakav napor, tako da se nikada nisam naučio cijeniti taj svoj talent. A ljubav prema kazalištu nekim čudnim putovima (preko rada na radio-stanici) dovela me je do televizije, i to u one dane skromnih ali entuzijastičkih početaka kad smo svi mi radili sve, kad je svaka emisija bila uzbuđenje za sve nas. Zastrašujuća odgovornost onih koji rade televizijske programe, u ono vrijeme još nikome nije bila očita i to mi je dalo hrabrosti da se upustim u posao televizijskog redatelja. Sve to, naravno, nije išlo tako jednostavno i pregledno. Bilo je razdoblja u kojima sam svu svoju energiju posvećivao glasoviru, nastupao kao koncertni pijanist i pratilac, međutim tokom godina, ispunjenih radom do krajnjih granica (ja sam izvanredno marljiv — to nije za pohvalu, to je zapravo opsesija), iskristaliziralo se u meni uvjerenje da ću biti najkorisniji za umjetnost ako pokušam sve one svoje velike doživljaje koje sam imao s glazbom nekako prevesti na jezik televizije.

HT: Po svemu sudeći, prevođenje na strane jezike i sa stranih jezika nikada Vam nije predstavljalo nikakvu teškoću. A prevođenje s jezika glazbe (najapstraktnije umjetnosti) na konkretni jezik televizije i filma — je li Vam i to tako lako polazilo za rukom?

RAUKAR: Naprotiv! Ali možda baš zato i volim taj posao jer mi neki put uspije uz grozne muke postići nešto nemoguće: prevesti ono što je u principu neprevedivo . . . Sjećam se nedavno preminuloga Jeana Vilara kad je u toku jednog razgovora sa zagrebačkim kazališnim ljudima rekao: »Ne mogu vam reći koliko tjedana i koliko sati u danu probam jednu predstavu, jer najveći dio vremena potrošim na to da nađem komad imajući u vidu GLUMCE kojima raspolažemo, MJESTO gdje igramo i PUBLIKU koja će nas gledati.« Za televiziju treba dodati još skučenu površinu ekrana i kvalitet elektronske slike koja u svojih 625 (ili koliko već ima) točkica ne može prijeći određene granice reljefnosti. Kao što Vilar osjeća da neki komad traži svoj ambijent, tako i Paul Hindemith upozorava da su neke kompozicije bile i pisane i zamišljene za određene prostore i da izvoditi, na primjer, gudački kvartet u koncertnoj dvorani od 2.000 mjesta samo po sebi postaje apsurd. Iz svega toga proizlazi da se neke kompozcije mogu lakše prevesti na jezik televizije, druge teže, a treće baš nikako, a to znači da televizija nikad neće moći oduzeti primat ni opernoj kući, ni koncertnoj dvorani, već tada nastojati (ako je dovoljno nesmotrena te želi biti kreativna) da sama nađe svoj repertoar prema mogućnostima i sredstvima kojima raspolaže. Ako si malen i neugledan kao televizijski ekran, moraš biti jasan i određen da te ljudi ozbiljno shvate, a gdje si onda s glazbom, kojoj je sredstvo komuniciranja — drhtavi zrak polumračne dvorane i neki fluid, u koji duboko vjerujem, fluid koji se usmjerava s podija prema publici i vraća, obogaćen, natrag izvodiocu . . . Sva ta razmišljanja koja me prate već godinama mogla bi dotući i jačeg od mene, da se povremeno ne dogode neki sretni trenuci kad čovjek za čas osjeti: »krenulo je«, kad se dogodi neka »mistična ženidba« slike i glazbe koja mi nadoknađuje i nekako poklanja snagu da živim svoje skepse i nemire.

H. T: Još se nismo dotakli one teme zbog koje smo i započeli ovaj naš razgovor, a to je — televizijska opera. Koliko znamo, to je momentano vaša najživlja i najaktualnija preokupacija.

RAUKAR: Nitko nije sretniji od mene dok sjedim u gledalištu operne kuće a preda mnom velika pozornica po kojoj šeću ljudi obdareni mogućnošću koja me uvijek nanovo oduševljava: glasom koji dominira velikim orkestrom od 90 ljudi i koji posjeduje ljepotu veću i dublju od bilo kojeg glazbala. Nikada neću zaboraviti »Carmen« s Mariom Del Monacom, Marijanom Radev i Verom Grozaj. Predstava je rasla pred našim očima. Iz čina u čin osjećala se sve intimnija povezanost publike i izvođača, a na kraju se sve uskovitlalo do upravo nezaboravne frenezije. Da rashladim odmah svoju vruću rečenicu! Takav zamah kreativnog uzbuđenja, koji traje i raste tri puna sata — televizija ne može pružtii. Sve one konvencije što ih operni izraz ima, i koje vrlo rado prihvaćamo kad smo udaljeni dvadesetak metara od mjesta zbivanja, postaju nepodnošljive ili barem neuvjerljive pred indiskretnim okom televizijske kamere. Najveći je problem, kad pristupimo pokušaju stvaranja TV-opere: kako uvjeriti gledaoca televizije, koji je još prije pet minuta slušao i gledao vijesti s ekrana, da nakon toga prihvati tu apsurdnu konvenciju prema kojoj ljudi u operi umjesto da govore — pjevaju! Vidio sam Puccinijeve »La Boheme« kao TV-film. Što ćeš bolji tim: Karajan dirigent, a Zefirelli redatelj, međutim rezultat — potpuno razočaranje. U prvom redu, pjevači pjevaju pomičući usnama prema svojem ranijem uredno snimljenom snimku. Ne može se dvaput zagaziti u istu rijeku, tako se ne može iz sebe izvući dva puta identična emocija (a da i ne govorimo o činjenici da se kod takva načina pjevanja dobar dio koncentracije angažira u prisluškivanju vlastite fraze!). S druge strane, realističan dekor koji nam daje dojam da se zbilja nalazimo u nekoj tavanskoj sobici, u nepomirljivom je sukobu s činjenicom da mladi ljudi pjevaju rečenice koje bi po svim zakonima logike morali govoriti.

HT: Mislite li da bi izvorna TV-opera, tj. opera napisana isključivo za televizijski ekran, mogla izbjeći sva ta nesretna ograničenja o kojima govorite?

RAUKAR: Nekako se teško odlučujem na razgovor o toj temi, jer sam jedan takav pothvat (»Tri legende« na tekst Augusta Šenoe i glazbu Stanka Horvata) upravo završio i još nemam potrebne distance. Tragajući za nečim što bi bilo adekvatno opernom izrazu na televizijskom ekranu, sjetio sam se Šenoinih balada »Kamenih svatova«, »Postolara i vraga« i »Kugine kuće«. Vrativši se tako literaturi svog djetinjstva, opet sam se jednom, sada već kao zreo čovjek, uvjerio da je Šenoa zaista talentiran pisac.

HT: Pa niste baš darežljivi prema jednom klasiku kada mu priznajete da je talentiran!

RAUKAR: Kad kažem da je Šenoa talentiran, mislim da je u njegovim tekstovima, unatoč nužnim karakteristikama njegova vremena, koje se mogu naći kod svih romantika Europe (možda najmanje kod Engleza), dakle, da je u tim tekstovima prisutan pravi iskonski zamah talenta; talenta koji i danas impresionira i uzbuđuje. Njegov tok pričanja nosi u sebi dramatiku koja se sama nameće, koja neumitno raste do svog vrhunca, a pri tom on ne gubi smisao za sitnu opservaciju, koja je uvijek dokaz živog, razigranog talenta.

Na primjer, kad vrag dolazi postolaru da ga vodi u pravi pravcati pakao, postolar predlaže da najprije večeraju, jer ne valja ići gladan na put. Naime, put je put bez obzira kamo vodi, i ta jednostavna narodna logika tako je sugestivna da i sam vrag mora pred njom ustuknuti.

Osim toga, te su Šenoine legende jednostavne, one su izrasle kao stećci, golih linija, bez paralelnih, dodatnih radnji. One se oslanjaju na najdublji ljudski atavizam, na jednu razinu na kojoj smo svi jednaki (jer, na primjer, majčinska kletva ni danas se ne uzima olako). Adaptaciju teksta učinila mi je Dunja Robić, i tako su nastale tri kratke jednočinke koje svojim kontrastnim atmosferama stvaraju jedan triptychon. Skladatelj Stanko Horvat zainteresirao se za moj scenarij i za ideju da sva glazbena pratnja bude radiofonska montaža snimaka autentičnog folklora kojim skladatelj daje svoju formu uz pomoć elektroakustičkih uređaja. Tu je bila dragocjena suradnja Hrvoja Hegedušića, ton-majstora virtuoza koji uređajima famoznog radio-studija 2B u Šubićevoj ulici vlada suvereno kao dirigent orkestrom. Moram priznati da sam imao veliku sreću u svim suradnicima: Jagoda Buić kreirala je dekor, a kompoziciju pokreta dala je Ana Maletić.

HT: Što očekujete od tog zaista vrlo zanimljivo koncipiranog projekta?

RAUKAR: Neizmjerna sreća bila bi za mene da ovakav sadržaj uspije u toku kratkih 50 ili 60 minuta povezati gledaoce TV-ekrana uz jednu sudbinu koja, pa dana i na nerealističan način, može biti naša, makar u podsvijesti.

Z. B.

IZ »KUGINE KUĆE«

BUNKER FIGURACIJE

IZLOŽBA U ATELJEU »BIAFRA«

Kiparska i slikarska grupa »Biafra« (nazvana tako po zapuštenom dijelu Studentskog doma na Trgu žrtava fašizma kojim se članovi grupe koriste kao radnim i izložbenim prostorom) javlja se već treći put u razmaku od godine dana, svaki put u ponešto izmijenjenom sastavu. Jezgru grupe sačinjavaju mladi stvaraoci, tek nedavno izišli iz Akademije ili pak suradnici majstorskih radionica, a programatska im je okosnica, motiv okupljanja, traženja suvremenog (i društveno djelotvornog) figurativnog izraza, štoviše. likovno artikuliranog protesta protiv nepravde, nasilja, bijede, otuđenja i već prema tome. Prema ekspliciranoj namjeri socijalnog angažmana, svjedočenja, odbacivanja »formalizma« i vezivanja uz probleme uže sredine njihov bismo program čak mogli promatrati kao svojevrstan derivat prijeratnog »zemljaškog« programa, a blizu je pameti da članovi grupe svjesno žele izazvati takvu usporedbu. Naravno, sasvim je drugo pitanje u kolikoj je mjeri mogu podnijeti.

Prije nego se upustimo u iskazivanje pojedinačnih rezultata potrebno je razmotriti prigodni propagandni letak ateljea »Biafra«, patetični negativni manifest članova grupe, intoniran ironično prema brojnim konstitutivnim (i »konstitutivnim«) elementima naše suvremene likovne situacije. Kako im je javnost, po običaju, preko svojih predstavnika već udijelila nekoliko »packi«, ovdje se. iskorištavajući priliku **post festuma,** možemo zadržati samo na općenitijim relevantnim primjedbama. Manje je značajno, makar simptomatično kao svojevrstan dokaz neotpornosti i neadekvatnosti ovakvih protestnih akcija, njihovo zahvaljivanje »istomišljenicima« i prijateljima na posjetu, a nije zabrinjavajuća ni stanovita nesnošljivost prema kritičarima, personificiranima u x.y. **(ako se bude usudio išta o našoj izložbi napisati).** Načelne zamjerke. međutim, izazivlje njihovo pozivanje (makar i per negationem) na hrvatsko podneblje, kulturu i narod, svojatajući, valjda, isključivo za svoju djelatnost gore spomenuti atribut i pravo njegova korištenja.

Pristati, na primjer. na to da Šutejeva, Bakićeva ili Kožarićeva djela nemaju »baš nikakove veze« s nama (za razliku, eto, od Gračanovih, Jančićevih ili Janjićevih) značilo bi pristati na neoprostivu provincijalizaciju i poreći našu prisutnost u univerzalnijim prostorima. Čini se da bi članovi ateljea »Biafra« htjeli, podizanjem glasa, obnoviti već zaboravljenu (i sasvim ishitrenu) dilemu kao što je ona (ne tako davna): »realizam ili modernizam«, te takozvanoj (prema obnovljenoj) »figuraciji«, to jest stanovitim sustavima predočavanja čovjekova lika, izboriti status jedinog »humanistički angažiranog« (o čovjeku, za čovjeka, prema čovjeku) likovnog jezika. U militantnom zanosu njihov im atelje, vjerujem, izgleda jedinim i posljednjim uporištem, malne bunkerom »nove figuracije« iz kojega treba pobjedonosno izaći u zrakoprazan prostor. u ravnodušnost što sve okružuje . . .

Kako ne možemo pristati na to da biramo između »figuracije« i »nefiguracije« (a sasvim se uvjetno služimo tim terminima), ne vidimo ni dubljih motiva u ovakvom grupiranju. To, naravno, ne znači da odbijamo à priori traženja poput ovih kojima se članovi grupe bave, ali njihovo pravo značenje nalazimo tek u pojedinačnim rezultatima.

Samo je u prvi mah čudno da se u ateljeu »Biafra« nalazi pretežan broj kipara (a kipari su inače mnogo rjeđi na likovnim manifestacijama). Možda će nam biti jasnije ako se pozovemo na Dorflesovu konstataciju, sad već staru preko deset godina: »Ipak, čovjekov lik — kao simbol i slika stvaranja, kao utjelovljenje iskonske vitalnosti i možda također kao osnovni element nezavisno nesvjesne projekcije — još uvijek vlada dušom i maštom mnogih umjetnika.« U kiparstvu, a osobito ondje gdje se inzistira na čvrstim volumenima, veza s ljudskom figurom neusporedivo je izravnija. Stoga se mladi kipari — osjećajući sasvim prirodno tvarna ograničenja skulpture (u odnosu na slikarstvo) i prisjećajući se, s druge strane, još svježih školskih zasada — posebno teško udaljuju od čovjekova lika. Potrebu obnavljanja plastičkog jezika kipari iz ove grupe riješili su prije svega n tehničkoj razini: za razliku od kamenih i brončanih prethodnika oni svoje likove lijevaju u plastičnim materijalima, te tako nužno postižu i ponešto drukčiju ekspresivnost. Moramo, međutim, priznati da su tijekom previranja ovladali i njihovim specifičnim svojstvima.

Ali prijeđimo od riječi o riječima na barem osnovne naznake o autorima i djelima. Po objektivizmu i spekulativnoj hladnoći izvedbe **Ratko Petrić** razlikuje se od ostalih i čini se da je na pragu vlastite inačice. Nedvojbena vještina vodi **Stanka Jančića** iz krajnosti u krajnost: dok je u »Portorožu I« (izlaganom prošlog puta) inzistirao na popartistički ležernom superrealizmu, ovaj put pada u naturalističke egzaltacije. Preobrazba **Stjepana Gračana** sasvim je drukčija: on se deklarativno odrekao (dosad dominantnog) kiparskog interesa za epidermu — svoje velike likove u patetičnim gestama prekrio je u potpunosti zavojima. Nedovoljno uvjerljivi volumeni **Mirka Vuce,** okamenjene sjene u prostornim asamblažima (moramo se prisjetiti Segala) našli su u »Klasičnom stavu« mogućnost kompleksnijeg izražavanja: maska govori o maski, a kontrapost parodično naglašava tjelesnu nepostojanost. **Ivan Lesiak** otkriva se kao kipar i grafičar posebnog, blago humornog senzibiliteta (»Debeli anđeo«). Michielijev »Broj« (iz 1967.) potiče naše zanimanje za sveobuhvatnijom predstavom (samostalnom izložbom) njegova djelovanja.

Četiri tempere **Rudolfa Labaša** potvrđuju nesvakidašnji talent. Bujna, gotovo secesijska stilizacija i odlučna gesta sjedinjena je s kolorističkom odmjerenošću. »Bolnica Val de Grace« (iz Aragonova i Bretonova životopisa?!) djeluje kao suvremenija varijanta infernalnih ilustracija M. Račkoga. Kolaži-karikature **Ratka Janjića** čitljive su i jasne dosjetke. Slike **Zlatka Kauzlarića** već četvrtog dana po otvorenju nisu više visjele na zidovima (sam autor ih je, navodno, poslao na izložbu u Rijeku).

Tonko Maroević

GRADITELJSKO HTIJENJE ANTE ROŽIĆA U PROCJEPU AUTORSKE I NACIONALNE ARHITEKTURE

U povodu nagrade »Vladimir Nazor« i »Slobodne Dalmacije«

Arhitekturom su, u nas, godinama dominirala ista imena. Neposredno nakon rata prva generacija »zagrebačke arhitektonske škole«, naraštaj arhitekata zastupljen u »Zemlji«, koja je tridesetih godina okupljala krug lijevih intelektualaca i umjetnika i unutar kojega je izborena konačna afirmacija moderne na planu graditeljstva.

Pedesetih godina taj krug pomalo popunjavaju imena današnje tzv. »srednje generacije« hrvatskih graditelja, da bi sedamdesetih godina preuzela težišni teret arhitektonske produkcije i urbanističkog poleta, koji je zahvatio hrvatski i cjelokupni jugoslavenski prostor.

Proširenje težišnog kruga srednje generacije, u kojem je moguće nabrojiti do četrdesetak imena, rezultiralo je usredsređenjem nekih autora na temu takvih oblika koji preispituju prostorno iskustvo određenog podneblja i određenog tla, te mnogostrukom prostorno-plastičkom diferencijacijom većine autora, koji — u univerzalističkim prostornim oblicima — pronalaze rječnik i izraz.

Odnos autorske i stanovite nacionalno determinirane arhitekture kao posebnog prostornog izraza do danas ni u teoriji ni u praksi nije posve istražen. one autorske preokupacije koje su problematski okrenute tlu. podneblju. tradiciji i zavičaju. dakle svojevrsnom uposebljenju svjetskog prostornog izraza (univerzalizma). aksiomatski tendiraju izražajnom srođivanju, dok individualizirana autorska traženja napreduju u raznolikost. koja je međutim sva utemeljena u tradiciji univerzalističkog pogleda na arhitekturu.

Iz analize razvitka arhitektonskih izraza u svijetu, moguće je dokazivati, da upravo prva grupa autorskih interesa vodi daljnjem prostorno-plastičkom bogaćenju arhitekture kao kolektivne vrijednosti, koja tek otvara mogućnost izlaska iz otuđenih arhitektonskih struktura. što ih tehnicistički genij čovjeka sije diljem svijeta. Autorska arhitektonska nastojanja pokazuju otvorenost i potencijalno prvenstveno u sferi eksperimentalno-istraživačkoj, futurističkoj i utopijsko-vizonarnoj, kao nagovještaj moguće budućnosti arhitekture.

A većina autora još se kreće u granicama tehnicističko-statičkim, rješavajući tako problem sadašnjosti, (pretežno tehnološko-namjenske i konstruktivističko-plastičke naravi). Malo ih je koji **novu vizualnost** traže izvan već provjerenih projektanskih metoda i iskustava. Utoliko je i arhitektura koju proizvode, arhitektura otuđene sadašnjosti u koju se današnji čovjek — bez izbora — zatekao.

U takvoj sadašnjosti svaki pokušaj njezina prevladavanja, svaki pokušaj izlaska iz postojećeg stanja (eksperimentom, istraživanjem, pokušajem iznalaženja nove tradicije, traženjem novog kontinuiteta) predstavlja okrenutost suvremenosti kao mogućnosnoj budućnosti arhitekture.

Tema jadranskog prostornog oblika suvereno pripada imenu arhitekta Ante Rozića koji turističku arhitekturu pokušava komponirati kao sintezu tradicionalnog i suvremenog graditeljskog oblika.

Prostorna vrijednost njegovih graditeljskih oblika prevladava negativne karakteristike dosadašnje turističke izgradnje na Jadranu, prevladava naime dosadanje često, gotovo uobičajeno, narušavanje prirodne okoline i pejzažnih vrednota pri izgradnji turističkih objekata. Stvaralačkim uvažavanjem krajolika i izvornog rastinja te stvaralačkom nadgradnjom tradicionalnih graditeljskih oblika u suvremeno prostorno jedinstvo arhitektonskog i prirodnog ambijenta. U struji koja se javila u hrvatskom graditeljstvu, a koja ide za uklapanjem arhitekture u pejzaž i tradiciju posve određenog podneblja, arhitekt Ante Rožić postigao je rezultate koji osjetno odskaču od uobičajenih arhitektonskih ostvarenja turističke izgradnje u nas. Utoliko je i nagrađeni rezultat graditeljske djelatnosti autora neophodno istaknuti i kao mogući putokaz graditeljskoj praksi na hrvatskoj obali i otocima.

Turistički centar u Brelima predstavlja nekonvencionalno rješenje jedne suvremene arhitektonske funkcije, koje je ostvarilo dijalog s lokalnom graditeljskom baštinom.

U arhitektonskom izrazu Turističkog centra u Brelima izvršeno je vizualno i funkcionalno povezivanje koje asocira tipičan i slikovit oblik primorskog naselja. Dosljedno tom htijenju arhitekt je primijenio lokalni graditeljski materijal (kamen, kupa kanalica i dr) i način funkcionalnog aglomeriranja minijaturnih prostornih cjelina, koje karakteriziraju ambijent urbanih jezgri jadranske tradicije u cijelosti.

Namjenski, sadržaji objekta nisu, stereotipno, duž fasade, nanizane funkcije, nego ih je autor prostornom dispozicijom sadržaja razlučio u manje cjeline u kojima je arhitektonskom obradom i posebnošću materijala stvorio prostor i prostorni protjek pun iznenađenja s karakterističnom intimom primorskog urbanog ambijenta.

Postignuta je, dakle, kvalitetna sinteza enterijera i eksterijera, koja je proporcionirana u humanom, ljudskom mjerilu i u vizurama ljudskog oka, što je ujedno jedna od temeljnih vrijednosti tog arhitektonskog kompleksa.

Hotel »Berulia« u Brelima je istaknuto rješenje turističke arhitektonske zadaće, gdje je ponovno — u vrlo osjetljivom i vrijednom primorskom pejzažu — ostvareno značajno sjedinjenje prirodnog i artificijelnog ambijenta. Umjesto uobičajenih kubičnih rješenja velikih građevnih masa, arhitekt je Ante Rožić hotel velikog kapaciteta visoke B kategorije, koja pretpostavlja određenu opremljenost infrastrukturnim sadržajima, projektirao i izveo u zavidnom spoju posve suvremenih i ujedno tradicionalno ambijentalnih odrednica. To je postigao raščlanjivanjem osnovne građevne mase u raznolike skupine i oblike jediničnog građevnog elementa — tj. hotelske sobe, istodobno poštujući do maksimuma konfiguraciju terena i okoliša. uvlačeći i samo raslinje u enterijer objekta. Sjeverna fasada hotela »Berulije« zamišljena je i izvedena sa zanimljivom asocijacijom na tradicionalne gradske zidine koje izvanredno pariraju škrtim i monumentalnim proporcijama planine Biokova, prostorne dominantne pejzaža u Brelima. Nasuprot tome prema jugu, prema moru se postupno otvara objekt prostornim tijekovima intimnih i slikovitih svojstava i vizura do samog prilaska moru.

Unutarnje tkivo objekta riješeno je skupljanjem i rastvaranjem čovjeku pristupačnih i prisnih prostora punih uvijek novih motiva i iznenađenja. Naročita estetička vrijednost enterijera postignuta je primjenom minijaturnih prirodno ukomponiranih hortikulturnih ambijenata vode, kamena, autohtone flore, koje se karakteristika nastavlja i proteže u zeleni okoliš objekta.

U okolišu je u potpunosti sačuvano izvorno raslinje (maslina, loza, voćke, brnistra) i prirodna konfiguracija dalmatinskog krajolika.

U sklopu hotela projektiran je i manji parkovni objekt koji asocira dalmatinsku bunju. Parkovno rješenje je rađeno s punim psihološkim razumijevanjem i razradom najrazličitijih rekreativnih sadržaja od šetnje do promatranja zalaza sunca.

Arhitektura Ante Rožića predstavlja cjelovito i sabrano graditeljsko htijenje, koje kroz stvaralački odnos prema pejzažu i tradiciji uspostavlja putokaze novoj tradiciji; istinski suvremenom graditeljstvu, koje pokušava pronaći nove oblike odnosa prema ljudskom zavičaju, prema prirodi i prema prostoru.

Antoaneta Pasinović

NIMA SPLITA DO SPLITA

»Lakše je u gorici uhvatiti vuka neg' u Splitu pobijedit' Hajduka«

Slavlje i traktorima!

Stihove u naslovu ove reportaže vidio sam u »Hajdukovoj« 'baraci'. U svlačionici svakog nogometnog kluba postoji jedna ploča na kojoj trener crta varijante napada i obrane. I u »Hajdukovoj« svlačionici postoji ta ploča, no na njoj nije bilo varijanti obrane ni napada — samo ova dva retka. Na dnu ploče samo još pola rečenice: »Buljo, Buljo, igračino stara . . .« Dalje se nije ništa vidjelo. Ovo 'Buljo' očito je išlo Iki Buljanu.

Radujem se zajedno s Damirom

Tako dakle, Sjetio sam se vojničke učionice i svog prijatelja Damira iz Solina s kojim čuvah stražu i pokatkad u pauzi gleda televizijske prijenose, pa tako i onaj kad su »Dinamo« i »Hajduk« 1969. igrali finalnu utakmicu za kup. Damir je, naravno, galamio i navijao za »Hajduk«, ja sam to nešto tiše činio za »Dinamo«. Trčao je tada još vrlo mladi igrač Iko Buljan za Rudijem Belinom, koji je negirajući zakone sile teže vijugao po terenu. Vojnik Damir iz Solina vidio je što znači taj Belinov slalom prema »Hajdukovu« golu. Zaurlao je Damir u ekran nešto što ipak nije za novine i što, dakako, nije pomoglo. Eto, tri godine kasnije gledam Iku Buljana u »Hajdukovoj« svlačionici. No sada on ima iza sebe onaj gol »Partizanu« koji je »Hajduka« definitivno učinio prvakom. Damir iz Solina zaboravio je izgubljeni kup i raduje se osvojenom prvenstvu onako kako to samo 'Hajdukovi' navijači umiju. Ako Damir pročita ove retke, htio bih da zna da se i ja radujem s njime. Prvi dan nakon izgubljena kupa Damir se nije puno utješio time što mu rekoh: »Damire, neka, kup ionako nose naši.« Drugi dan je Damir, odgovarajući onima koji ga bockahu, naglašavao: »Ništa zato, kup ipak nose naši.« Danas ja Damiru, iako sam stari dinamovac, poručujem: »U redu je, Damire, ovo prvenstvo opet nose naši.«

Split: grad — zagledan u budućnost

Tri sam dana lunjao, ili kao što bi rekao Matko Peić — 'landrao' po Splitu. No ovaj zapis, reportaža i intervjui ne mogu i ne žele reći ništa više do ono što se zaista događa u Splitu oko »Hajduka«. To, pak, što Split priprema i čini za »Hajduka«, meni sa sjevera Hrvatske čini s nevjerojatnim i veličanstvenim. Thomas Mann je pisao da živimo u vremenu u kojemu nestaje čisto divljenje i zanos. Mann nije bio u Splitu kada »Hajduk« osvaja prvenstvo — pomislio sam gledajući oko sebe — inače to ne bi napisao. Splitske su ulice triput punije parola o cesti Zagreb — Split nego zagrebačke. Na parolama piše: »Auto-put Zagreb — Split! Zajam je napor, ali i ponos«; »Auto-put Zagreb — Split ostvarenje vjekovnog sna«. Moji splitski prijatelji usput mi prigovaraju što Zagreb premalo čini za ovu našu »kičmu hrvatskog naroda«, kako bi rekao prof. Josip Roglić. Ne čini se naročito uvjerljivim kad im odgovaram kako nisam ja onaj koji vodi akciju oko upisa zajma. No »Hajduk« sve potiskuje, pa i cestu. Uostalom, NK »Hajduk« obećao je odigrati nekoliko utakmica s kojih bi se prihod dao za gradnju ceste i »ostvarenje vjekovnog sna«, kako piše na velikim transparentima što vijore iznad prometa.

Split je grad koji raste, i to brzo, fantastično brzo. Njegov novi dio ljepši je od novog dijela Zagreba. Split je, kako to ova godina pokazuje, daleko najjače športsko središte, ne samo u Hrvatskoj. Split je grad koji diše punim plućima ne samo onda kada »Hajduk« osvaja prvenstvo. Podaci o rastu Splita izazivaju respekt. I još nešto: gotovo i nisam susreo čovjeka koji bi žalio za onim starim Splitom. Splićani ponosno i zadovoljno komentiraju rast svoga grada. Split kakav sam ja vidio gleda u budućnost.

Veliko zajedništvo sjevera i juga

Noć od subote na nedjelju bila je luda noć. Trubilo se, pjevalo i zvonilo. Čuo sam u Splitu najbolju definiciju svega ovoga što se događa oko »Hajduka«. Frane Jurić, poznati i vrsni novinar, objašnjavajući mi što je to »Hajduk«, rekao je: »Hajduk je ovdje religija.« Sjetio sam se tada Živka Kustića koji mi je pričao da je u Sinjskoj i Imotskoj krajini, a i u samom Splitu, susretao 'švore' i svećenike koji su molili krunice i služili mise za uspjeh »Hajduka« u prvenstvu.

Gledajući užarena lica, s imenom »Hajduka« na usnama, najviše sam, dakako, vidio mladih, ali bilo je u Splitu staraca i starica koji su u nedjelju ujutro mahali kroz prozor bijelim zastavama s hrvatskim grbom ili zvijezdom. Čitam u »Hajdukovu« Vjesniku da je prvi grb »Hajduka« bio hrvatski grb. Danas se vrlo lako i pošteno rješava novi grb, naime: to je i dalje hrvatski grb sa zvijezdom u sebi.

Najčudnija vozila prolazila su u nedjelju splitskom rivom. Još mi se činilo normalnim što su pojedinci svoj osobni auto potpuno obojili u bijelo, normalno mi se učinilo što vidjeh teretne automobile koji su puni zastava prolazili Splitom, ali nikako mi nije bilo jasno otkud su se najednom pojavili traktori viljuškari — i naravno, na viljškama su sjedili momci i pjevali. Zabilježio sam parole koje su se pronosile tog jutra. Kasnije sam ih vidio razbacane po gledalištu.

»OJ HAJDUČE, HRVATSKE SI KRVI.
JOŠ NAM DRAŽE ŠTO SI OPET PRVI«

»NAPRID HAJDUK, NAPRID BILI
HRVATSKU STE PROSLAVILI.«

»HRVATSKA SE SVA VESELI
JER TITULU NOSE BIJELI.«

»NEKA ZNADU BOG I APOSTOLI
DA HRVATSKA MEŠTRA S MORA VOLI.
SVETI JURE NAŠ ZAŠTITNIK BIJA
ZA HAJDUKA I ON JE NAVIJA.«

Na kraju, istine radi, ne mogu a da sa zadovoljstvom ne kažem da je u Splitu, kao i u Zagrebu, bilo parola »Hajduku« i »Dinamu« zajedno.

»HAJDUK SRCE A DINAMO DUŠA
SAMO ZA NJIH NEK NAM SRCE KUCA«

Najveća i najuočljivija parola na zapadnom gledalištu imala je velik natpis: »HAJDUK — DINAMO«.

Preporođeni Hajduk preporađa hrvatski nogomet

Hajdukovo prvenstvo pokrilo je sve u Splitu, pa i službene sastanke. U subotu poslije podne splitski studenti i njihovi zagrebački kolege razgovarali su sa splitskim političarima. Živko Jeličić, književnik iz Splita, govorio je studentima da svaka deviza koja ne ode u saveznu banku vrijedi više od svih zastava i grbova. Promatrajući malo i siromašno »Hajdukovo« igralište, pomislio sam da Jeličić ima pravo. To igralište zaista je premaleno i nepogodno. Kani li »Hajduk« postati evropski jakom ekipom, on mora imati i veliko igralište.

Predsjednik SS Zagreba Dražen Budiša, govoreći u Trogiru na osnivanju pododbora Matice hrvatske u nedjelju prije utakmice, rekao je: »Preporod hrvatskog naroda nije počeo prije 130 godina, on počinje danas, 1971.« Hrvatski nogomet dugo je bio u krizi, vjerujem da njegov preporod počinje danas s osvojenim prvenstvom splitskom »Hajduka«.

Velika je vještina bila doći do »Hajdukovih« igrača. Da bi to uspjelo, trudili smo se već u Zagrebu, u redakciji HT-a, gdje je član savjeta lista Daniel Marušić nazivao Split. Njegova režija »Malog mista« otvara mu i 'veliko misto'. Miljenko Smoje i Frane Jurić odazvali su se na vapaj. Dakle, da u Splitu nije bilo Frane Jurića, vjerojatno do Luštice i njegovih pulena u onoj gužvi ne bih nikad ni došao. Rekoh šjor Frani da nisam novinar, a do igrača valja doći. Kasnije sam najljepše i najistinitije rečenice o »Hajduku« čuo upravo od Frane Jurića.

Na putu prema igralištu

Jedan iz kolone na splitskim ulicama

RAZGOVOR SA SLAVLJENICIMA

O HAJDUKU, DINAMU, SPLITU, ZAGREBU, HRVATSKOM NOGOMETU . . .

Prvi s kojim sam razgovarao bio je učitelj »Hajdukovih« igrača Slavko Luštica. U onom metežu i galami brzo mi je postalo jasno zašto je on uspješan trener. Naime, jedini čovjek koji se nije uzbuđivao, jedini koji je hladnokrvno promatrao sve oko sebe, vodeći neprestano računa da valja paziti na igrače i na atmosferu, bio je Slavko Luštica. Govorio je sabrano i polako.

Čvrsta orijentacija na vlastite snage

HT: Prije vas razgovarali smo za Hrvatski tjednik s trenerom i igračima »Dinama«. Međutim, redakcija je odlučila, s obzirom na to što je »Hajduk« prvak, da reportaža o njemu ide prva, a o »Dinamu« ćemo zboriti kasnije i ponešto žalopojnije. Kako se to dogodilo da »Hajduk« ove godine tako briljantno i suvereno osvoji prvenstvo?

Slavko Luštica: Ja sam prije dvije godine potpisao ugovor s »Hajdukom« i moja orijentacija, zajedno sa zacrtanom politikom tadašnje uprave, bila je: čvrsta orijentacija na vlastite snage. Kako mi u našem pogonu imamo vrlo stručne ljude koji rade s mladim igračima, ta orijentacija bila je potpuno pravilna, i ti mladi igrači već su se uključili u prvu momčad.

Slavko Luštica

I to je upravo jedan od glavnih razloga što je »Hajduk« osvojio prvenstvo. Počeo je ići onim stazama kojima je išao i nekada, a to je koncentracija na igrače iz Splita i šireg područja južne Hrvatske.

Veliki zamah

HT: U Zagrebu vlada mišljenje da je Split kao grad sada u renesansi i ekspanziji, i to ne samo u športskom smislu. Split je grad s velikim privrednim zamahom. Split je inicijator gradnje ceste Split — Zagreb, ceste za koju se, navodno, Zagreb još nije dovoljno angažirao. Split dakle vodi igru. Mislite li da je ovaj nogometni bum Splita povezan s privrednim i političkim zamahom?

Slavko Luštica: Sigurno da je sve to usko povezano jedno s drugim, ali mislim da je nogometni rezultat, ostvaren u osvojenom prvenstvu, prije svega rezultat sistematskog rada na duljoj stazi. To je, uostalom, i najbolja garancija za uspjeh. Da kojim slučajem nismo ove godine osvojili prvenstvo, čvrsto vjerujem da bi ga za godinu ili dvije sasvim sigurno osvojili. No, sada kada je prvenstvo osvojeno, naša je dužnost da se i dalje borimo i da ga pokušamo zadržati. Ne moramo biti opet prvi, ali svakako moramo uvijek biti u špici našeg prvenstva.

HT: Kako ćete proći nagodinu u evropskoj konkurenciji?

Slavko Luštica: Naša momčad još nema internacionalnog iskustva. Međutim, pokusne utakmice koje smo imali s prvakom Belgije, s »Realom« i utakmice koje ćemo još imati tokom ljeta, pribavit će nam donekle i to iskustvo koje nam je potrebno. Nadam se da nećemo razočarati. Kao i u našem prvenstvu, i u ovo natjecanje na evropskom nivou uložit ćemo sve svoje snage i ja, i igrači, i uprava. No, najveću i najvažniju podršku, kao i do sada, očekujemo od naših navijača. Ne znam da li ćemo doći do vrha, ali borit ćemo se kako znamo i umijemo.

Svi su »Hajduk«

HT: Želim vas pitati da li je u »Hajdukov« uspjeh ukomponirana jedna posebna mediteranska crta, kako vaših igrača, tako i publike i cjelokupne atmosfere u kojoj živite i igrate. Čini mi se da nogometna igra ovdje dobiva jednu čudnu novu i plodnu dimenziju.

Slavko Luštica: Jest, ovo je zaista specifična atmosfera. Toga nema zaista nigdje u Hrvatskoj, i ne samo u njoj. I ovo što pišu novine da ovakvog slavlja nema ni Rio de Janeiro ni Napulj, zaista je istina,

Ivica Hlevnjak

Ovo nije samo spektakl, ovo je jedan bogati kaleidoskop boja, srca i temperamenta. Svi su ovdje »Hajduk« i »Hajduk« svima znači sve.

HT: U razgovorima koje sam imao s »Dinamovim« trenerom i igračima ispostavilo se da su oni do sada bili glavni hrvatski klub, barem formalno, a to ne znači da su imali i najviše navijača u Hrvatskoj. Međutim, danas, sudeći baš po hrvatskim provincijama, »Hajduk« je sasvim sigurno vodeći i najpopularniji hrvatski klub. Vi ste to i zaslužili svojim igrama. Pokušajte nam reći: kako protumačiti tu opću mobilizaciju u korist »Hajduka«?

Slavko Luštica: Mislim da popularnost »Hajduka« dolazi od toga što ne samo igrama, kvalitetom igre i rezultatima nego i specifičnim temperamentom osvajamo simpatije gledalaca. To je karakteristično za nas južnjake. Igramo fer, nismo prepotentni, prijatelji smo sa svakim tko nam je prijatelj, ne potcjenjujemo nikoga, a borimo se onako kako najbolje možemo. Ne uobražavamo sebi da smo najbolji, iako ove godine to i jesmo. Vjerujemo u svoje snage i svoje mogućnosti, mislim da je to glavni razlog što osvajamo simpatije ne samo u Hrvatskoj nego i izvan nje.

HT: Igrači i trener »Dinama« žale se na suce, kao i na psihozu koju stvaraju mali klubovi igrajući protiv »Dinama« nevjerojatnom žestinom. Događa li se nešto slično i vama u »Haj…ku«?

Slavko Luštica: Mogao bih dokumentirati da smo mi čak u težoj siutaciji nego »Dinamo«. Nas još uvijek promatraju kao provinciju, a u velikim centrima smo uvijek osjećali da nas ne smatraju sposobnim za borbe u vrhu. Tisak nas ove godine također nije uzimao ozbiljno, sve dok nije bilo očito da ćemo biti prvaci. Nismo suviše zadovoljni sa sucima, ali mi znamo da igru na terenu ipak dobivamo mi, čak i onda kad je sudac protiv nas.

HT: Pratite li vi i vaši igrači politička kretanja? Mislim tu na amandmane, republičku državnost itd.

Slavko Luštica: Malo prije sam rekao da nas smatraju športskom provincijom. Valjda će se u toku usvajanja amandmana i politike koja se vodi konačno pridonijeti da svi budemo ravnopravni, a to će pomoći i nama i »Dinamu« da se lakše i čistije borimo nego do sada. Ne mogu reći da ne pratim politiku, ali ipak sam najviše okupiran svojim poslom. No u ovom trenutku sve je to povezano i ne može se mimoići.

Hajduk–Dinamo

HT: »Olimpija« je predstavnik Slovenije, »Vardar« Makedonije, »Crvena zvezda« Srbije, »Hajduk« i »Dinamo« predstavljaju Hrvatsku. Vidimo to po velikom broju parola na splitskim ulicama. Mislim da se treba nadati da će sada i između njih u tom smislu doći do jedne prave športske konkurencije.

Slavko Luštica: Tko će imati primat u Hrvatskoj, »Dinamo« ili »Hajduk«, mislim da to momentalno, nije važno ni nama ni »Dinamu«. Ja sam športaš i gledam samo na to da bude prvi onaj koji je bolji. Rekao sam nedavno na Radio-Zagrebu u jednom intervjuu da se borim za to da »Hajduk« bude prvak, ali ako to »Hajduku« ne uspije, želio bi da to bude »Dinamo«. Prema tome, radi se o tome da budemo što bolji športaši. Tko je bolji, neka mu se čestita i neka mu se to prizna.

HT: Moram vam u ovom trenutku prenijeti iskrene čestitke i Cajkovskog i

Ivan Pavlica

ostalih »Dinamovih« igrača. Oni su analizirali vaš uspjeh i svi se slažu da ste ove godine bili suvereno najbolji. Čajkovski kaže da je on tek sada shvatio sve probleme i prepreke koje se pojavljuju u našem prvenstvu i da će tek nagodinu biti prave bitke.

Slavko Luštica: Nadam se da će dogodine »Dinamo« biti prvak.

Igrači: učinit ćemo sve što možemo

Slijedeći naš sugovornik bio je Ivica Hlevnjak, 'poslovođa' »Hajduka«.

HT: Tko će odsada biti glavni klub u Hrvatskoj, »Hajduk« ili »Dinamo«?

Ivica Hlevnjak: Mislim da tu neće biti nekog lošeg nadmetanja. Bit će borbe u nogometnom smislu, ali ta su dva kluba nosioci najkvalitetnijeg nogometa u Hrvatskoj, i kako sada stoje stvari, oni će to i ostati.

HT: »Dinamo« se žali na suce i na prekomjerno grubu igru nekih klubova. Smeta li to i vama?

Ivica Hlevnjak: Da, to se i nama događalo, pogotovu zato što posvuda imamo svojih navijača pa se domaćini uvijek prekomjerno trude da nas pobijede.

HT: Kako ćete nagodinu proći u evropskom natjecanju?

Ivica Hlevnjak: To ovisi o dosta elemenata, pa i o sreći. Mi ćemo sa svoje strane učiniti sve što možemo, a nadam se da ćemo uz pomoć publike dogurati daleko.

HT: Da li vam nedostatak jednog većeg, prostranijeg stadiona smeta u igri?

Ivica Hlevnjak: Nama bi zaista trebao veći stadion. On bi nas oteretio od velikih gužvi pred značajnije susrete. Meni osobno to ne smeta, ja sam se tu rodio i mislim da će mi čak biti žao kada se ovaj stadion premjesti na neko drugo mjesto. Uostalom, govori se da ćemo dobiti novi stadion na Špinutu.

HT: Što mislite o »Dinamu«? Kako gledate njihovu sudbinu ove godine? Oni obećavaju da će nagodinu igrati puno bolje.

Ivica Hlevnjak: Oni su to i prošle godine obećavali. Mi smo sada prvaci, a nagodinu ćemo se boriti za jedno od prva četiri mjesta. Mislim da bi »Dinamo« tako trebao razmišljati, prvenstvo je dugo, osamnaest klubova igra i treba izdržati sva opterećenja i iskušenja jednog prvenstva.

Ivan Pavlica je Zagrepčanin koji igra u »Hajduku«. On je bio naš slijedeći sugovornik.

HT: Od Zagrepčana su prije vas u »Hajduku« igrali Vukas i Senčar. Kako se osjećate u »Hajduku«?

Ivan Pavlica: Prije nego što sam došao u »Hajduk« pratio sam naš nogomet i vidio što »Hajdukovi« navijači čine za »Hajduk« i koja je to velika ljubav. Međutim, ovdje sam doživio toliko divnih stvari kojima se ni u snu ne bih nadao. To je neshvatljivo, to je naprosto veličanstveno.

HT: Kako ste se osjećali u prošlom prvenstvu? Da li se protiv vas igralo čvršće i oštrije nego protiv drugih?

Ivan Pavlica: Istina je da se protiv nas igra oštrije, no mi smo i velik klub, mi smo posebna inspiracija čak i ozlijeđenim igračima. Mislim da se to događa i »Dinamu«, a on će, kako kaže jedna anegdota, osvojiti prvenstvo kada ja prestanem igrati. Volim »Dinamo«, ali ipak nešto manje od »Hajduka«.

HT: Kako ćete proći u evropskom natjecanju?

Ivan Pavlica: Budemo li kompletni, sve će biti u redu. Ne želim biti neskroman, ali mi ćemo se boriti i uspjeh neće izostati.

HT: Čitate li »Hrvatski tjednik«?

Ivan Pavlica: Citam sve što izlazi u Hrvatskoj.

Ovo naše posljednje pitanje Pavlici postavili smo i ostalim igračima »Hajduka«. Najveći dio njih čita »Hrvatski tjednik«.

Snimio sam nakon toga razgovor s Franom Jurićem, čovjekom koji je u isto vrijeme i novinar i hajdukovac i funkcionar kluba. Žena na njega viče kada se vraća kući s uvijek istim opravdanjem: »Govorili smo o 'Hajduku'.« »Meni je govorio gotovo nadahnuto o murvi ispred »Hajdukova« doma, o malom stadionu, o četiri i pol tisuće mladića koji su prošli kroz testove, govorio mi je o »Hajduku« koji je nestao i »Hajduku« koji se rađa, uvijek iznova hraneći se ljudima i emocijama kraja u kojem i za koji živi i postoji. Bilo je to najljepše što sam čuo o »Hajduku«.

Putujući u Split vlakom i vraćajući se iz njega čitao sam novine, koje dosta brižljivo izbjegavaju ne samo naglasiti nego i konstatirati činjenicu da je »Hajduk« hrvatski klub. Ja tu činjenicu naglašavam, ne zato da bih nekoga time povrijedio. Sve što sam vidio u Splitu nije bilo upereno ni protiv koga, bilo je samo

Ivica Jerković

za nekoga, to jest za »Hajduk«. Cijenica što ovaj klub vole i izvan Hrvatske, pokazuje samo to da je »Hajduk« istinski velika momčad. Ljubav koju »Hajduk« ima u mnogim gradovima i u ostalim narodima Jugoslavije pokazuje nam da je »Hajduk« sazdan i od onog dijela hrvatskog bića koje je uvijek u plemenitom smislu bilo otvoreno prema svijetu ne negirajući vlastito ime i samobitnost.

Zlatko Markus

N… …ska glazba »Varoš« i kombinat »Sljeme« defiliraju igralištem

SAOPĆENJE UPRAVNOG ODBORA RIJEČKE MATICE

NEDOVOLJNO PROMIŠLJENA ODLUKA

Zgradu Narodne čitaonice vratiti njezinoj prvobitnoj namjeni

Objavljujemo ovo saopćenje riječkih kulturnih radnika, članova Matice hrvatske, vjerujući da ono može zainteresirati vrlo širok krug hrvatske kulturne javnosti, osobito one u razvijenijim gradovima Hrvatske. Pojave pritisaka i samovoljnih odluka na uštrb javnih kulturnih vrednota, kako se iz ovog saopćenja vidi, još uvijek nisu iznimka.

Povodom namjeravanog proširenja, smještaja i djelatnosti Radio-televizijskog centra u Rijeci i na prizemne prostorije zgrade bivše Narodne čitaonice u Rijeci, Korzo narodne revolucije broj 24, Matica hrvatska u Rijeci slobodna je zamoliti Predsjedništvo Skupštine općine Rijeka da razmotri da li je to neizbježno ili bi se možda moglo naći neko svrsishodnije i, s obzirom na budućnost razvoja kulturnih djelatnosti u Rijeci, politički ispravnije rješenje.

Nesumnjivo je da Rijeci treba konačno dati odgovarajući Radio-televizijski centar.

Međutim, nesumnjivo je također i to da je zgrada u kojoj je sada smješten Radio-televizijski centar jedva dostatna da primi takav centar s iole razvijenom djelatnošću u sadašnjem trenutku, a kamoli za bližu budućnost.

Nesumnjivo je također da je ta zgrada na Korzu narodne revolucije broj 24 upravo ona zgrada u kojoj je dugi niz godina djelovala Hrvatska narodna čitaonica.

Na žalost, naša Rijeka — zahvaljujući upravo nemaru naših ljudi, a još više zlobi tuđina — nije potomstvu sačuvala znatan broj materijalno trajnih spomenika svoje milenijske nacionalne egzistencije na ovom tlu. Izuzimajući ponešto rukopisnih fragmenata starih glagoljskih dokumenata, jednu glagoljicom napisanu godinu »Gašpara muratora«, jedan vjerojatni torzo glagoljske epigrafike na nadvratniku crkvenog tornja najstarije riječke župne crkve, ostaje, eto, jedino još ta naša Narodna čitaonica.

Njeno djelovanje od polovine 19. stoljeća, usred Rijeke, žarišta kulturnih i nacionalnih težnji i htijenja, meta napada tuđina, ugaslo pod fašizmom, nije ni do danas našlo vrednovanog odraza ni u literaturi, ni u historiografiji.

Na žalost, ta zgrada nije ni do danas nanovo dobila svoj pravi sadržaj, niti joj je vraćeno obilježje živog žarišta hrvatske kulturne misli.

Dosad je barem u prizemlju te zgrade sačuvan spomen na njenu nekadašnju svrhu i sadržaj, u skromnoj čitaonici i izložbenoj dvorani. Međutim, sada se želi i te tragove maknuti, a u prizemlje zgrade uvesti sadržaje koji prijete čak i time da se zatvori prolaz prema Trgu riječke rezolucije.

Umjesto otvaranja živog centra i žarišta kulturnih djelatnosti, u koji se stječu mladi i stari i odakle neprekidno struji život u naš kraj, namjerava se tamo smjestiti zatvoreni centar-studio, s ograničenim ljudskim dotokom, s tehničkim radionicama, koje taj objekt umrtvljuju i stavljaju izvan tokova uobičajenog ljudskog kretanja.

Takva namjena i korištenje tog u centru grada smještenog prostora protivna je, uostalom, ranije donesenim gradskim odlukama o karakteru namjene i o korištenju prostora u centru grada.

Imajući sve to u vidu, Matica hrvatska smatra da bi političko rukovodstvo ovog grada trebalo u svakom slučaju pomišljati na druga rješenja u pogledu konačnog smještaja jednog jakog radio-televizijskog centra, s mogućnošću daljeg razvoja. Jer, izvan svake je sumnje da će zgrada Narodne čitaonice u najbližoj budućnosti biti daleko premala za njegovu djelatnost, jer se već sada s mukom u nju smješta.

S druge strane, ne bi se smjelo zaboraviti da tu zgradu treba prije ili kasnije ipak vratiti njenoj prvobitnoj namjeni.

UPRAVNI ODBOR MATICE HRVATSKE RIJEKA

KRATKE VIJESTI

VINKOVCI

SVEČANE PROSLAVE VELIKIH OBLJETNICA

Vinkovčani su tijekom proteklog mjeseca svečano obilježili obljetnice tragične pogibije hrvatskih velikana Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, te rođenja Stjepana Radića.

300. godišnjica smrti Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana komemorirana je svečanom priredbom u Amaterskom kazalištu, pod nazivom PONOSNO STOJI TA HRVATSKA ZEMLJA, i to na samu obljetnicu njihove smrti, 30. travnja. O ulozi ovih hrvatskih velikana u borbi za hrvatsku samostalnost i teškim posljedicama što su zadesile Hrvatsku njihovom smrću govorio je prof. dr. Radoslav Katičić. On je ujedno govorio i o njihovu književnom stvaranju i kulturnim djelovanju, te o hrvatskom jeziku njihova doba. Poznato je, naime, da su Zrinski i Frankopani pisali i vodili gospodarske knjige na hrvatskom jeziku, dok je u većini evropskih zemalja tada bio u uporabi latinski jezik kao jezik diplomacije i ureda. Članovi omladinske scene Amaterskog kazališta Vinkovci recitirali su zatim rodoljubne pjesme hrvatskih pjesnika u izboru Đure Miletića. Prigodna glazbena pratnja upotpunila je ovu svečanost. Priredba je ponovljena još za 400 učenika Ekonomsko-upravnog školskog centra, a 22. V. 1971. ponovljena je u Slavonskom Brodu u okviru godišnje skupštine Matice hrvatske.

Proslava 100. godišnjice rođenja Stjepana Radića održana je 11. lipnja. Pripremio ju je Aktiv Saveza omladine Poljoprivredno-industrijskog kombinata Vinkovci pod pokroviteljstvom PIK-a Vinkovci i PK-a »Borinci«. Priredba pod nazivom ŽIVI RADIĆ pobudila je velik interes građanstva i stanovnika okolice. Dvorana Amaterskog kazališta bila je popunjena do posljednjeg mjesta, mnogi su stajali, a neki su građani stajali u predvorju ili pred zgradom. U svečanom ugođaju otpjevana je hrvatska himna Lijepa naša, a zatim je o Stjepanu Radiću govorio književnik Zvonimir Kulundžić. On je govorio o Radićevu političkom djelovanju za Austro-Ugarske i stare Jugoslavije, o njegovoj borbi za samostalnost Hrvatske i ulozi u buđenju hrvatskog naroda, napose brojnog seljaštva.

Kako je svježa uspomena na ovog našeg velikana, moglo se zaključiti i po prisutnosti seljaka iz okolnih sela. Mnogi od njih došli su u narodnoj nošnji. Kulundžićevo predavanje dopunjeno je fotografijama iz Radićeva života i filmom o njegovu političkom djelovanju, koji je prvi put prikazan za javnost ovdje u Vinkovcima. Članovi omladinske scene Amaterskog kazališta izveli su u okviru programa prigodni recital u režiji prof. Himze Nuhanovića. Kao gošće sudjelovale su i dvije seljanke iz Vidovice u Bosanskoj Posavini, koje su otpjevale narodnu baladu o Radićevoj pogibiji. Na kraju, članovi RKUD-a »Kristal« iz Županje izveli su splet hrvatskih narodnih pjesama i igara uz pratnju tamburaškog orkestra.

Priredba je 12. lipnja ponovljena u Otoku nedaleko od Vinkovaca, u sastavu proslave 100. godišnjice Radićeva rođenja što ju je organizirao Ogranak Matice hrvatske Otok. Mjesna radio-stanica emitirala je snimak priredbe za oko 50.000 svojih slušalaca.

U nedjelju 13. lipnja Mjesna zajednica Ivankova bila je domaćin ove priredbe za mještane Ivankova, Vođinaca, Retkovaca i drugih okolnih sela.

T. ŠALIĆ

ŽUPANJA

TREĆI SVEZAK ZBORNIKA

Matica hrvatska u Županji nedavno je izdala 3. svezak »Županjskog zbornika«. Knjiga sadrži priloge iz književnosti, povijesti i društvenih znanosti. Predstavljeni su radovi širokog raspona. Valja istaknuti znanstveno-istraživačke radove Krunoslava Tkalca: Selo Gunja u daljoj i bližoj prošlosti, Porijeklo i kretanje Šokaca iz Bosne prema sjeveru preko Save i Dunava, Kaštel Kostroman, te Doseljenje i kretanje roda Taš. Prof. Stjepan Pavičić, poznati istraživač migracijskih kretanja u Slavoniji, objavljuje studiju Razvitak naselja u županjskom području, inž. Viktor Horvat piše o selu Ulice u bosanskoj Posavini, Ivan Marković o selu Sikirevcima nekada, prof. dr. Josip Kovačević o vegetaciji područja općine Županja, a dr. Marko Kadić o životinjama u narodnim pjesmama i zagonetkama ovoga kraja. Među literarnim prilozima nalaze se ulomci djela Antuna Matasovića, Ferde Juzbašića i Mare Švel, te pjesme i proza drugih autora koji djeluju ili su podrijetlom iz županjskog kraja: Ive Balentovića, pok. Martina Robotića, Mire Maričića, Ferde i Josipa Bačića, Ilije Lešić Bartolova i drugih.

Uredništvo Županjskog zbornika nastoji okupiti suradnike šireg zavičajnog područja — slavonske i bosanske Posavine — gdje živi hrvatsko stanovništvo, koje se stoljećima miješalo i dijelilo nedaće tuđinskog ugnjetavanja.

Zbornik je sadržajno, grafički i likovno veoma dobro opremljen. Naslovna stranica: djevojka iz Posavine Toše Dapca.

Narudžbe prima Ogranak Matice hrvatske Županja (3491-9-476).

Cijena 15 d (za Zbornik sv. 2 — cijena 10 d).

T. Š.

KOSTANJEVICA

LIKOVNA IZLOŽBA BUNJEVAČKIH ŽENA

U Lamutovoj galeriji u Kostanjevici na Krki otvorena je 1. srpnja izložba »Umjetnost tavankutskih žena« na kojoj sudjeluje 16 bunjevačkih Hrvatica iz Tavankuta (blizu Subotice) koje su izložile 42 rada u tehnici slame i ulja. Okupljene u likovnoj sekciji KUD »Matija Gubec« koja djeluje više od 10 godina, ove žene na izvoran način izražavaju svoje likovno viđenje života i rada u ravnici, kao i tradicionalne značajke svog narodnog bića. Izložba će biti otvorena tijekom čitavog srpnja, a priređena je u okviru Dolenjskog festivala. Otvorenju izložbe prisustvovali su podpredsjednik Skupštine SR Slovenije dr. Jože Brilej, podpredsjednik Skupštine općine Subotica Marko Pelć i veći broj uglednih kulturnih radnika iz Slovenije i Hrvatske.

U SPOMEN

ANTUNU I IVANU KUKULJEVIĆU

IZGRADNJA SPOMEN-ŠKOLE U VARAŽDINSKIM TOPLICAMA

Prema evidenciji Ivana Tkalčića i kasnije izvršenoj klasifikaciji Antuna Cuvaja, u škol. godini 1970/71. navršilo se 490 godina postojanja i rada varaždinskotopličke škole. Proslava 490. obljetnice škole u Varaždinskim Toplicama odgođena je iz tehničkih razloga za rujan 1971. Na dan proslave ta naša najstarija seoska škola dobit će ime Osnovna škola »Antun i Ivan Kukuljević«, jer je njihov život i njihovo djelo vezano uz našu opću kulturu, prosvjetu u Hrvatskoj, a posebno uz njima drage Toplice.

Ivan Kukuljević polazio je u Varaždinskim Toplicama »normalsku školu« 1824. god., što je vidljivo iz dnevničkog zapisa Ivana od 20. svibnja 1836. u kojem spominje posjet svom bivšem učitelju Martiniću te se sjeća nestašluka iz školskih dana u topličkoj školi. Zapisao je to onog istog zanosnog ljeta kad je na Tonimiru stvarao »Jurana i Sofiju«.

Antun Kukuljević rodio se ovdje, u Varaždinu, točno prije 195 godina, a u kolovozu ove godine navršit će se 120 godina od njegove smrti. Pokopan je u Varaždinskim Toplicama 28. kolovoza 1851. uz južni zid kapele Sv. Duh, okrenut prema dolini Bednje, koju je za života volio. Ostao je neizbrisiva osoba u našoj nacionalnoj povijesti, jer je u njenim najodlučnijim trenucima svojim političkim i diplomatskim sposobnostima, ali i nepokolebljivim karakterom, pomogao ostvariti revolucionarne misli kulturnoga preporoda u doba ilirskog pokreta.

Te ključne točke u kulturnoj povijesti Hrvata nisu zabilježene, ali neobrađena dokumentacija, na koju nas je upozorio prof. Ladislav Šaban (Zagorski kolendar 1967) a sačuvana u 29 spisa što se nalaze u Arhivu Hrvatske, te dnevnički zapisi Ivana Kukuljevića divno osvjetljuju njegov lik. Nakon časne službe varaždinskog suca i podžupana te sjajnih istupa u ulozi hrvatskog nuncija u Požunu, svoje odlučno životno djelo učinio je u razdoblju od 1836. do 1844. kao vrhovni ravnatelj škola u Hrvatskoj. Antun je ozbiljno shvatio ozbiljnost nove dužnosti, što je vidljivo iz okružnice kojom se predstavlja i moli pomoć staleža. Ali, to su shvatili i vođe ilirskog pokreta. Čini mi se vrlo značajnim upozorenje prof. L. Šabana na dnevnički zapis njegova sina Ivana od 10. VII. 1837, iz kojeg doznajemo da je Ljudevit Gaj već slijedeće godine, tj. 1837, potražio u Beču Ivana da bi preko njega stupio u vezu s njegovim ocem. Ivan je napisao za oca pismo i uručio ga Gaju i time omogućio osobni susret Gaja s Antunom Kukuljevićem. Istodobno je napisao »znamenito pismo« ocu, ali ga je naslovio na sestru Ljubicu, koja ga je osobno predala ocu. Nisu poznati detalji daljnje suradnje, ali su očite posljedice: Antun se odlučno odupro madarizaciji omladine i sačuvao je u školama hrvatski jezik; u njih je uveo Gajev pravopis, na kojemu su tiskani i udžbenici; do posljednjih mogućnosti štitio je studente i njihove profesore za vrijeme studentskih nemira 1841. i 1842.

Njegove zasluge najbolje potvrđuje udarac koji je primio 1844: suspenzija bez obrazloženja.

Ivan Kukuljević zapisao je s gorčinom: »Pošao je u mirovinu bez ikakove pohvale ili priznanja, zaboravljen od vlasti i nacije.«

U svojoj žalbi caru Antun je opisao sve zasluge za naroda i časti što ih je primio, a naveo je i jednu »krivicu«: što nije mogao dopustiti da tuđin istisne materinski jezik u njegovoj vlastitoj domovini.

Zar je mogao biti drukčiji on koji je ovako odgajao sina Ivana: »Želiš li, sine, radosno prebroditi more opasna života i sretno pristati u luku, ne daj da ti vjetrovi licemjerni svladaju ponos, ne daj da ti oluja srčanost oduzme. Muževna vrlina neka ti je kormilo, pouzdanje sidro tvoje; zajedno, oni će te dovesti kroza sve pogibli do obale.«

To je zapisao Antun sinu Ivanu u »Mali spomenar«, koji je pohranjen u Akademiji (slobodni prijevod prof. L. Šabana).

Tako odgojen, Ivan je nastavio očevo djelo. Još kao gardijski časnik u sablju je urezao: »Za slobodu i slavjanstvo!«

Antun je doživio sinovljeva neizbrisiva djela: govor u Saboru na hrvatskom jeziku 1843. i ostvarenje njegova prijedloga 1847, kada je Sabor proglasio hrvatski jezik službenim jezikom u Hrvatskoj, ali nije doživio vatrenog političara i književnika Ivana kao ozbiljnog, egzaktnog historiografa. Umro je na svome dobru Tonimir iznad Varaždinskih Toplica 1851. godine. Ivan je dao urezati na željezni lijevani križ natpis hrvatskom glagoljicom: »Zahvalni sin svome ocu«. U kamenu knjigu uklesan je tekst prema želji Antuna: »Ovdje leži / Antun / Kukuljević / Sakcinski / kr. savietnik / učionah vrhovni / ravnatelj i vi. / banske stolice / prisiednik / — Živio je / za svoj dom / i za obitelj / Umro 28. kolovoza / 1851. / u 76-toj god. / starosti svoje.«

I tako je Antun svojom voljom i porukom ostao s nama i 120 godina nakon smrti postao je naša savjest.

Njegov zanemareni grob na zapuštenoj povijesnoj pećini uz kapelu Sv. Duha u ovoj, 120. obljetnici smrti, trebao bi primiti naše priznanje. Muzej Varaždinskih Toplica pokrenuo je akciju za uređenje groba i proslavu 120. obljetnice smrti Antuna Kukuljevića. Pokroviteljstvo je preuzeo predsjednik Skupštine općine Novi Marof. Svečanost će se održati u studenom 1971.

Pozivamo Varaždin, njegov rodni grad, da se u ovoj, 195. godišnjici njegova rođenja priključi akciji za uređenje njegova groba i svečanu proslavu 120. obljetnice njegove smrti.

Za pet godina Varaždin će zabilježiti 200. godišnjicu njegova rođenja i 160. godišnjicu rođenja Ivana Kukuljevića. Predlažem da se u tih slijedećih pet godina izvrši znanstvena obrada djela Antuna i Ivana Kukuljevića u kulturnoj povijesti i školstvu; da se u izgradnju spomen-škole »Antun i Ivan Kukuljević« uključi Varaždin i sva Hrvatska; da se pokrene akcija za uređenje »Gaja Ivana i Ljubice« na Tonimiru; da se na Tonimiru postave spomenici Antunu i Ivanu Kukuljeviću; da se pokrene akcija u hrvatskoj javnosti za izgradnju Kukuljevićeva doma na Tonimiru, koji bi opet bio stjecište umjetnika, znanstvenika i državnika. A u ovoj jubilarnoj godini neka se njihovo ime u znak priznanja zabilježi na najstarijoj seoskoj školi, neka se utisne u srca i ponavlja sadašnjoj i budućim generacijama.

Pozivamo našu kulturnu i društvenu javnost da se priključi ovim proslavama i izgradnji spomen-škole »Antun i Ivan Kukuljević« u Varaždinskim Toplicama, koja će zabilježiti naš društveni i pedagoški trenutak!

Božena Filipan
Osnovna škola Varaždinske toplice

TELEGRAMI STUDENATA

Predsjedniku SFRJ
Josipu Brozu Titu
Beograd

U povodu 30. obljetnice ustanka naroda Jugoslavije dragi druže Tito primi naše iskrene čestitke, jer Ti si bio i ostaješ prvi ustanik i borac ne samo protiv okupatora nego i protiv svake nepravde.

Živio nam dragi druže Tito!
Uvijek tvoji Hrvatski sveučilištarci!

Predsjedništvo Saveza studenata Hrvatske i Zagreba

Centralnom komitetu
Svesaveznog Lenjinskog komunističkog saveza mladeži
Moskva
SSSR

U povodu tragične pogibije astronauta Viktora Pacajeva, Georgija Dobrovoljskog i Vladislava Volkova koji su svoje živote herojski ugradili u veliko djelo prodora čovjeka u svemir. Hrvatski sveučilištarci izražavaju duboku sućut njihovim obiteljima i sovjetskim narodima.

Predsjedništvo Saveza
studenata Hrvatske i Zagreba

PREDSJEDNIKU SAD
RICHARDU NIXONU

Pridružujemo se Vašem slavlju u povodu nacionalnog praznika SAD. Čestitamo praznik gospodine predsjedniče Vama i Vašoj obitelji, i molimo Vas, da prenesete čestitke Hrvatskih sveučilištaraca američkom narodu, a posebice kolegama studentima.

Predsjedništvo Saveza
studenata Hrvatske i Zagreba

Pod svojim pravim imenom

Iz programske izjave riječke Matice

Nakon redovne glavne skupštine održane u veljači ove godine, riječka Matica hrvatska naglo ulazi u red društveno vrlo angažiranih ogranaka Matice. Nedavno je usvojena Programska izjava MH Rijeka, koja će poslužiti i već služi kao osnova djelatnosti njenih članova radnika za iduće dvije godine. Donosimo opširan izvod iz ove vrlo zanimljive programske izjave.

Matica hrvatska u Rijeci od svoga je osnutka do danas prolazila kroz različita razvojna razdoblja. U prvome, koje je trajalo od osnutka riječkog ogranka 1952. do 1968. godine. njezin je rad bio ograničen, i to zbog poznatih nepogodnih objektivnih uvjeta, kao i zbog malog broja djelatnog članstva.

ISPUNJAVANJE PRAZNINA U KULTURNOM ŽIVOTU

Drugo je razdoblje započeto programskom izjavom i radom novog upravnog odbora, 1968. godine. U njemu su ostvareni znatni uspjesi. Pokrenut je novi mjesečnik »Dometi«, pa je Rijeka tako dobila istaknut književno-publicistički časopis opće kulturne usmjerenosti. Časopis je preuzeo na sebe kulturne i društvene obveze i postao ozbiljna pokretačka snaga u intelektualnom životu Istre, Liburnije i Gorskog kotara. Svojom idejnom podlogom, širinom svojih sadržaja i kakvoćom priloga, »Dometi« su postali važna (u publicističkom smislu svakako najvažnija) tribina za raspravu o problemima riječke regije i za njihovo razrješavanje. Neprijeporna je uloga tog časopisa u stvaranju i jačanju raspoloženja potrebnog za svladavanje provincijalnih duhovnih struktura i aktivno povezivanje riječke kulturne situacije uz fundamentalne tijekove suvremenog razvoja hrvatskog naroda i drugih jugoslavenskih naroda i narodnosti. Jednako tako je djelovala Matica i svojim drugim nakladničkim pothvatima (Biblioteka »Dometi«, Zavičajna biblioteka, Biblioteka Obale — Le sponde, Zbornici Čakavskog sabora, itd.). Osnivanjem Čakavskog sabora i njegovih katedri u Istri, Liburniji i Dalmaciji, Sabora koji je dobio značajke širokog pokreta, stvoreni su uvjeti za ispunjavanje stanovite praznine u kulturnom životu hrvatskog naroda. Nadalje, osim spomenutoga, Matica je sudjelovala u organizaciji znanstvenih skupova, javnih predavanja, i tako dalje.

Iz svega je vidljivo da sadašnji novi Upravni odbor počinje svoj rad u uvjetima u kojima su subjektivne snage dosadašnjeg članstva izrasle u jedinstveno radno tijelo i u kojima već i sam nastavak započetih djelatnosti na doličnoj razini jamči budući uspjeh.

AFIRMACIJA ZAVIČAJA

Međutim, postoje razlozi i potrebe da se u sadašnjem trenutku rad Matice hrvatske uopće, a u Rijeci napose, razvija na jasnijim perspektivama, određenim planovima, bogatijim programima, na svestranijoj suradnji i razvijenijim međusobnim odnosima. Potrebno je sve to učiniti dovoljno otvoreno i jasno, da se probude, nadahnu i pokrenu svi oni koji u tome žele sudjelovati. Zato je dužnost Matice hrvatske u Rijeci da sa svojim gledištima i programom izađe pred najširu javnost. Svojom se dosadašnjom djelatnošću Matica hrvatska u Rijeci toliko učvrstila da može i mora preuzeti nove zadaće. One proistječu ne samo iz njenih pravila kao društva za tvorbu i širenje znanstvenih i umjetničkih vrijednosti, za promicanje narodne prosvjete i društvenog života, već prvenstveno iz potrebe našeg zavičaja, da se u njemu te vrijednosti i taj život potvrde pod svojim pravim hrvatskim imenom i u svom narodnom obliku.

Matica hrvatska u Rijeci polazi od činjenice da je na ovom tlu kulturna i prosvjetna politika u ranijim vremenima, bila ona mletačka, austrijska, »ungareška«, italo-fašistička, ili unitarističko-jugoslavenska, ostavljala i do danas ostavila teške tragove. Poznato je koliko su ti tijekovi nasilja na trenutke zaustavljali, izobličavali i umrtvljavali razvoj i procvat stvaralaštva hrvatskog naroda. Poznato je isto tako da su sve tvoračke vrijednosti nastale na našem tlu utoliko trajnije i veće ukoliko se u njima bolje održava kreativnost ovoga puka. Zato će se Matica hrvatska u Rijeci trsiti da brani i promiče sve one prosvjetno-kulturne sadržaje koji razvijaju znanstvene, umjetničke i društvene vrijednosti hrvatskog naroda u našem zavičaju, činit će sve što je u njenoj moći da takvi sadržaji učvrste i obogate hrvatsku narodnu svijest

POŠTIVANJE VREDNOTA SVIH NARODA I NARODNOSTI

Osobitu će pozornost Matica hrvatska u Rijeci posvetiti uspostavljanju suradnje s kulturno-prosvjetnim društvima i ustanovama talijanske narodnosti. Ona u tome polazi od stajališta da je unitaristički centralizam i etatistički birokratizam jednako tako pogađao Talijane koliko i Hrvate. Ukoliko se u tom odnosu prema talijanskoj etničkoj skupini zlorabilo hrvatsko ime, utoliko to pokazuje samo još veću negativnu stranu takvog sistema. Unitaristi i etatisti nisu prezali, a ni danas ne prezaju pred tim, da pravi smisao jugoslavenstva i internacionalizma, bratstva i jedinstva, zlorabe svojim u biti negatorskim stavovima prema hrvatskom narodu. Iskreno razumijevanje i suradnja između Hrvata i Talijana može samo pomoći i jednima i drugima da svoje vrijednosti razvijaju slobodno i bogato u smislu istinske čovječnosti.

Matica hrvatska u Rijeci zalagat će se, nadalje, za to da se na ovom području o kulturi, njenim organizacijskim oblicima i ciljevima odlučuje u skladu s nacionalnim tradicijama autohtonog pučanstva i težnjama suvremenih društvenih struktura. Zato će pomagati sva nastojanja da službeni forumi koji vode kulturnu politiku budu sastavljeni od osoba koje su kreativno, nacionalno i stručno za to najpozvanije. Činjenica je da se tome u dosadašnjoj praksi nije uvijek poklanjala dovoljna pozornost. Borba protiv etatizma i birokratizma u našoj sredini ne vodi se samo u sferi idejnoga nego vrlo često i u krugu institucionalnoga, što će od svih članova Matice hrvatske u Rijeci zahtijevati smišljeno praktično zalaganje.

NOVI OGRANCI

KUTINA

Miroslav Šutej predsjednik novoosnovanog ogranka

Dvorana Doma kulture u Kutini bila je u subotu, 26. lipnja, gotovo pretijesna da primi više od 400 građana, kulturnih i javnih radnika i omladine koji su prisustvovali Osnivačkoj skupštini Ogranka Matice hrvatske u ovom središnjem gradu Moslavine. Dvorana je imala svečan izgled.

Bilo je tu mnogo cvijeća, a pozornicom su dominirali simboli hrvatske državnosti i nacionalnosti, kao i amblem Matice hrvatske što ga je stilizirao akademski slikar Miroslav Šutej, koji živi i radi u Kutini. Hrvatsku himnu na samom početku te važne kulturne manifestacije za grad Kutinu i čitav moslavački kraj, izveli su članovi tamburaške sekcije KUD-a »Moslavac« iz Volodera, a stihove su otpjevali učenici Osnovne škole »25. maj« iz Kutine. U predvorju kina »Moslavine« otvorena je prije skupštine izložba knjiga Matice hrvatske. Tom prilikom govorio je podpredsjednik Matice, prof. Hrvoje Iveković.

Osnivačkoj su skupštini još prisustvovali predsjednik Matice hrvatske, prof. dr. Ljudevit Jonke, te član Središnjeg odbora Matice i predsjednik Republičke komisije za veze s Hrvatima u svijetu, Zvonimir Komarica.

Nikada se u svojoj povijesti Hrvati nisu odrekli borbe za priznavanje svoje državnosti, nisu se oglušivali primjerima svojih svijetlih likova iz prošlosti, a kamoli pripadnosti svojoj naciji. Moderni hrvatski preporod ili nacionalna obnova uzima sve više maha u Hrvatskoj — istakao je u uvodnom govoru predsjednik Skupštine općine Kutina i pokrovitelj Osnivačke skupštine Ogranka Matice hrvatske u Kutini, Mijo Hlad. Svemu tome prethodila je promjena odnosa i mišljenja u našem kulturnom, znanstvenom, političkom i gospodarstvenom sustavu. Evolucija napredne, humanističke misli promaknula je spoznaju da se na postojećim odnosima ne može najpotpunije i najsadržajnije razvijati naše socijalističko samoupravno društvo narodâ i narodnosti SFRJ i da treba još više poštovati samostalnost i slobodu odlučivanja u republikama. Amandmani će realizirati takve stavove, a na tom i takvom zajedničkom planu djeluje danas i Matica hrvatska. Unapređivanje i njegovanje kulture, znanosti, prosvjete i umjetnosti bilo je oduvijek glavno i osnovno zanimanje i polje rada Matice. Upravo su zato Hrvati Moslavine odlučili osnovati ogranak Matice u Kutini.

Drugi govornik na tom svečanom skupu odličnika iz kulturnog i javnog života grada bio je predsjednik Matice hrvatske. prof. dr. Ljudevit Jonke, a nakon njega govorio je podpredsjednik Matice, prof. Hrvoje Iveković. Zanimanje javnosti pobudilo je i izlaganje Zvonimira Komarice, člana Središnjeg upravnog odbora Matice i predsjednika Matičine Komisije za veze s Hrvatima u svijetu. On je govori o 30. obljetnici revolucije, o hrvatskom modernom preporodu i o Hrvatima u svijetu.

Podpredsjednik Skupštine općine Kutina, Slavko Degoricija, pročitao je zatim prijedlog kandidata za članove vodstva Ogranka. Za predsjednika Ogranka izabran je akademski slikar Miroslav Šutej, a podpredsjednici su Ivan Josipović, Boris Kljaić i Zvonimir Mikša. Za tajnike su izabrani Josip Prevendar i Vatroslav Pleić, a za blagajnika Franjo Stefekov.

Sa skupštine su poslani pozdravni telegrami predsjedniku Republike drugu Titu, predsjedniku Sabora SR Hrvatske Jakovu Blaževiću. predsjednici CK SK Hrvatske dr. Savki Dabčević-Kučar i članu Izvršnog biroa Predsjedništva SK Miki Tripalu.

Srdačnim brzojavkama Osnivačku su skupštinu Ogranka Matice hrvatske u Kutini pozdravili ogranci Matice iz Rovinja, Varaždina, Iloka, Novske, Petrinje. Virovitice, Našica, Osijeka, Nove Gradiške, Donjeg Miholjca, Vinkovaca, Valpova, Slavonske Orahovice, Slavonskog Broda. Blata na Korčuli, Metkovića, Imotskog i Zadra.

L. D.

U starom zrinsko-frankopanskom gradu

U prekrasnom kutku naše domovine, u starom gradu Zrinskih i Frankopana — Ozlju, baš u obljetničkoj godini tristote njihove tužne pogibije, 26. VI. 1971. osnovan je u samom dvorcu ogranak Matice hrvatske. Pred stotinjak mještana i gostiju Ivan Mihalić, tajnik Inicijativnog odbora Ogranka. iznio je težnju i zadatke budućeg ogranka na promicanju hrvatske kulture u tom čarobnom mjestašcu na Kupi. Uz predstavnike općine Ozalj i sekretara Saveza komunista skup su pozdravili još i predstavnici Matice hrvatske Karlovac i Jastrebarsko, drugovi Jurković i Mikulić, koji su obećali svu pomoć svom najmlađem susjedu. U ime središnjice, o značenju Matice hrvatske u povijesti hrvatskog naroda i danas, o duhovnom preporodu hrvatske državnosti, te o ciljevima njene uloge govorili su članovi Izvršnog odbora MH iz Zagreba, podpredsjednik dr. Danilo Pejović, te Ivo Mažuran i Miroslav Vaupotić. Novoosnovani ogranak sastavljen je od 31 člana radnika, a za predsjednika izabran je Ivo Tusić.

Nakon svečane skupštine svi uzvanici i članovi u slikovitom okolišu dvorišta zamka prisustvovali su praizvedbi povijesnog ljetopisa Ivana Raosa o uroti zrinsko-frankopanskoj — »NAVIK ON ŽIVI KI ZGINE POŠTENO«.

M. V.

TROGIR

Uz sudjelovanje hrvatskih sveučilištaraca

U nedjelju 28. lipnja održana je u Trogiru osnivačka skupština Ogranka Matice Hrvatske. Općinska dvorana, u susjedstvu slavnog Radovanovog portala, bila je premala da primi sve one, posebno mlade, što su željeli prisustvovati svečanom činu, koji je Trogir vezao uz veliku porodicu hrvatskih gradova i sela u kojima djeluju ogranci naše najstarije kulturne ustanove. Nakon što su »Kantaduri« iz Splita otpjevali »Lijepu našu«, prisutne je u ime inicijativnog odbora, pozdravio dr. Ivan Božić istakavši razloge, nacionalne i kulturne, koji su podstakli akciju za osnivanje trogirskog ogranka.

Pozdravljajući osnivačku skupštinu u ime Upravnog odbora središnjice Matice Hrvatske u Zagrebu dr. Petar Selem je istakao vezu između hrvatske kulture i politike u ovom povijesnom trenutku, dok je dr. Marko Veselica govorio o međusobnoj prožetosti gospodarstva i kulture, bez čijeg uzajamnog djelovanja nije moguće ostvariti hrvatski nacionalni prosperitet. Posebno su srdačno pozdravljeni kratki istupi prisutne delegacije hrvatskih sveučilištaraca, koju su predvodili predsjednik Saveza Studenata Hrvatske Ante Paradžik, predsjednik Saveza studenata Zagreba Dražen Budiša i studentski prorektor Ivan Zvonimir Čičak. Tople pozdrave uputili su skupštini i predstavnici drugih Matičnih ogranaka, posebno iz Osijeka i Našica, istakavši potrebu što čvršćeg povezivanja sjeverne i južne Hrvatske. Neki od govornika su osudili slučajeve prodavanja naše obale, kakvih je bilo i u Trogiru, što je slušateljstvo oduševljeno pozdravilo, osuđujući tako još jednom sve one koji su u takvim rabotama sudjelovali.

U svom radnom dijelu Skupština je izabrala Upravni odbor novog ogranka u koji je ušlo više značajnih trogirskih javnih i kulturnih radnika, a za predsjednika je izabran dr. Ivan Božić.

Navečer je u kuli Camerlengo održan raznolik umjetnički program kroz koji je uspješno vodio prvak drame Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu Rade Perković već ujutro, na Skupštini, zapažen po impresivnoj recitaciji pjesme Željka Sabola »Hrvatska«. Bio je to dostojan završetak jednog dana koji će zacijelo ostati u sjećanju svih onih Trogirana kojima leže na srcu ideali i ciljevi Matice hrvatske.

(m-š)

METKOVIĆ

Proslava Radićeva rođenja

Stota obljetnica rođenja Stjepana Radića proslavit će se i u Metkoviću otkrivanjem spomen-ploče na mjestu gdje je S. Radić 16. srpnja 1926. godine održao govor na velikom narodnom zboru Donjeg Poneretavlja — zaključeno je na nedavno održanoj sjednici Upravnog odbora Ogranka MH u Metkoviću.

Tom prigodom Ogranak MH priredit će svečanu akademiju na koju će biti pozvani istaknuti znanstveni radnici MH iz Zagreba da govore o djelu Stjepana Radića, a društveno-politički radnici općine Metković bit će pozvani da govore o našem sadašnjem političkom trenutku.

U Metkoviću živi dosta staraca koji se sjećaju dolaska Stjepana Radića u njihov grad i govora koji je tom prilikom održao. Oni će biti pozvani na svečanu akademiju da evociraju uspomene na velikog sina hrvatskog naroda, čija je stranka u ovom kraju imala oko 98% svojih pristaša.

Tako će se i ovo malo mjesto na hrvatskom jugu uključiti u lanac proslava što ih hrvatski narod organizira svom velikom sinu.

IVO JURIĆ

OBAVIJEST

Budući da Matica hrvatska u svezi s obljetnicom Stjepana Radića osniva Memorijalni muzej u Trebarjevu Desnom, obratila se raznim knjižnicama da bi se dobilo koje godište DOMA, ali nismo bili sretne ruke. Zbog toga apeliramo na bivše pretplatnike DOMA da bi Matici hrvatskoj poklonili neka godišta DOMA za Memorijalni muzej u rodnom mjestu Stj. Radića.

Poslati na adresu Matice hrvatske.

Zahvaljujemo

MATICA HRVATSKA

karte na stol

PITANJA JAT-u

Poštovani drugovi,
Matica iseljenika Hrvatske zamolila vas je da njenim predstavnicima omogućite ovog ljeta besplatan prijevoz do Australije, vašom čarter linijom Beograd — Sydney. Vi ste to odbili i funkcionarima Matice iseljenika ponudili 50% popusta. Zbog oskudnih financijskih sredstava Matica iseljenika tu ponudu nije mogla prihvatiti.
Istodobno, prema podacima kojima raspolažemo, vašim ste čarterom besplatno prevezli u Australiju (u drugoj polovici 1970. i prvoj polovici 1971. godine):
— druga Milana Kovačevića i snimatelja Petrovića, službenike RT Beograd
— druga Dragomira Đurića, urednika RTB
— druga Aca Baljikovića, snimatelja RTB
— novinarku »Revije« (Beograd) i novinarku »Bazara« (Beograd)
— punicu predstavnika JAT-a, druga Hinića (u tri navrata, na relaciji Beograd — Sydney — Beograd)
— suprugu druga Hinića s djetetom (u tri navrata, na relaciji Beograd — Sydney — Beograd)
— punicu domara konzulata SFRJ u Sydneyu, druga Mije Đurđevića
— suprugu konzula SFRJ u Sydneyju, druga Marijana Petrovskog, s djetetom
— suprugu službenika »Yugoslavia-public«, druga Ljaljevića, koji je na dužnosti u »Mercuru«, Sydney
Prema podacima kojima raspolažemo prevezli ste besplatno i niz drugih osoba.
Molimo Vas da nam odgovorite: da li su podaci kojima raspolažemo točni?
Ako jesu: zašto za funkcionare Matice iseljenika ne vrijedi mjerilo koje vrijedi za — punice!
I nadalje: kako objašnjavate da se kompaniji »Pan American« isplatilo predstavnicima Matice iseljenika ponuditi popust od 80% — a Vama nije?
Molimo Vas, također, da nam odgovorite: znadete li možda tko je australskoj zrakoplovnoj kompaniji »Quantas« dao podatak da zagrebački i ljubljanski aerodromi nisu opremljeni za prihvat velikih aviona, nego da je za prihvat takvih aviona prikladan samo beogradski aerodrom?

I Narodnoj banci SFRJ

U »Privrednom pregledu« od 28. VI. 1971. službeni predstavnik jugoslavenske vlade Dušan Čehovin, sekretar sekretarijata SIV-a, izjavio je, među ostalim:
»Kreiranje novoa ne vrši se samo preko emisione banke, nego i preko drugih kanala, recimo preko međusobnog zaduživanja, poverilačko-dužničkih odnosa...«. »Razvija se naturalna razmena...«. »Jedini likvidan novac je novac za lične dohotke koji banke čuvaju. Sve ostalo ide dvostrukom, trostrukom i višestrukom trampom...«.
Može li Narodna banka demantirati navode Čehovina (koji, uzgred rečeno, potvrđuju kritiku kreditno-monetarne politike, već iznesene u »HT-u«). I da li će Narodna banka napokon ipak poduzeti nešto što bi doista pridonijelo rješavanju pitanja nelikvidnosti?

Uvoz nije bio potreban!

U sedmom broju vašeg lista, na posljednjoj stranici u rubrici »KARTE NA STOL«, uputili ste nam direktno pitanje, da li je potrebno uvoziti pribor za jelo na naše tržište i da li tvornica »KORĐUN« kao takova može zadovoljiti potrebe jugoslavenskih potrošača za tim artiklima. Kao direktan primjer dali ste primjer pribora za jelo proizvođača BERNDORF iz Austrije, kojeg ste našli u zagrebačkoj trgovini.
Odgovor na ovo upućeno pitanje je zaista da ovaj artikl nije potrebno uvoziti, kao možda i masu drugih artikala iz ove djelatnosti, ali obzirom na naš devizni režim koji stimulativno djeluje na trgovinu je razlog tome. Konkretno to je pitanje formiranja cijena i marže.
Kao konačno pitanje je zaista kompleksno, što se tiče deviznog režima, tj. on bi trebao biti takav da zaista bude realan barometar ekonomske politike.

Natječaj (ne samo) na osječki način

Upravni odbor Dječjeg vrtića »Joža Vlahović« iz Osijeka, raspisao je natječaj poradi popune radnih mjesta za sedam odgajatelja i jednog pedagoga. Budući da je školska godina završila, mladim se odgajateljima pružila izvanredna prilika da odmah dobiju zaposlenje! No, stvar ipak nije tako jednostavna kako izgleda. Naime, natječaj je raspisan samo u beogradskoj »Politici« i »Školskim novinama«.
Postavlje se pitanje: zašto, kako i s kakvim motivima? Nije li Osijek u SR Hrvatskoj, nema li naša republika svoj dnevni tisak, zar ova radna mjesta ne zanimaju prvenstveno građane ove republike?! Vjerujemo da ni roditeljima osječke djece nije svejedno tko i kako im odgaja djecu i hoće li hrvatski jezik u odgoju njihove djece biti zapostavljen ili iskrivljavan. Teško je vjerovati, jer nije usamljen slučaj, da je oglašavanje isključivo u »Politici« izvršeno iz neznanja; uostalom, sve je to i stvar savjesti i društvene odgovornosti organa rukovođenja i upravljanja u toj tako značajnoj odgojnoj instituciji našeg mladog naraštaja. Ovakvi postupci začuđuju tim više, što to nije prvi put da se u ovom gradu tako postupa i tako neodgovorno ponaša.

Boja i ličioci

Tko traži ceremonijale, uštirkanost, skandale, toga će splitski festival iznenaditi i razočarati — tako je nekada započinjao tekst u prospektu koji je dobivao svaki gledalac popularnih splitskih priredbi.
No, sve je podložno mijeni, pa ako ovu samohvalu shvatimo kao istinu od trajnijeg važenja, onda će nam teško biti proničan događaj koji se zbio na ovogodišnjem festivalu zabavne glazbe u Splitu.
Pređimo na stvar. U Splitu se desetak dana prije početka festivala počela postavljati pozornica. Ona se u središnjem dijelu sastojala od tri kruga, koji su bili obojeni crvenom, bijelom i plavom bojom, a sa strane takvih krugova postavljena su bila tri valovita panoa obojena istim bojama kao i krugovi. Scenograf je te tri boje izvrsno uklopio u ambijent »Prokurative«. Ali, tada su se »laici« umiješali u posao majstora i majstorovo djelo se više nije moglo »prepoznati«. Scenograf (čije ime nismo saznali) napravio je vrlo lijepu pozornicu, ali nekome su smetale tri nacionalne hrvatske boje. I tako tri dana prije početka velike »fešte«, pozornica je dobila novi izgled — crvena boja je preličena plavom!
U razgovoru s brojnim gledaocima, saznali smo da promjena scene nije naišla na njihovo odobravanje. Dapače, mnogi su bili ogorčeni. Među njima je bio i sudionik splitskog festivala, naš najpopularniji pjevač Vice Vukov koji nam je rekao:
»Mislim da je to sramotni događaj. Može se, naime govoriti o tome da li je ta trobojnica trebala ili nije trebala biti postavljena na pozornicu. Može se o tome suditi i sa estetskog stanovišta. Ali, sigurno je, kada je već bila postavljena, akt prekrivanja crvene boje plavom izrazito je ponižavajući, antihrvatski akt.« Željeli bi čuti mišljenje organizatora festivala o ovom slučaju.

Čakovački biser

O (polu)pismenosti još jednom

Ako Koprivničanima koji su nezadovoljni izborom svoga direktora Centra za informacije jer ima samo srednju stručnu spremu i osam godina prakse u novinarstvu, može poslužiti za »utjehu« primjer iz Čakovca, evo ga:
Direktor Novinsko-informativnog poduzeća »Međimurje«, koji je ujedno i glavni i odgovorni urednik istoimenog lista. IMA ZAVRŠENU SAMO OSNOVNU ŠKOLU! Ipak, to mu nimalo ne smeta da već desetak godina, mirno i uporno, obavlja dužnost glavnog i odgovornog urednika tjednika »Međimurje« — na zadovoljstvo onih koji ga podržavaju.
Dakle, desetak godina ovaj »neuništivi« glavni i odgovorni urednik mirne savjesti »korigira« i »dotjeruje« novinske tekstove svojim — neusporedivo obrazovanijim — novinarima, iako već godinama on sâm nije napisao gotovo ni jedan novinski članak!
Ipak, netko i njemu »dotjeruje« napise: budući da mu hrvatski jezik nije materinski, ovaj »vrsni« urednik npr. za prevođenje Tanjugovih biltena, koje obilno servira čitateljima lista »Međimurje«, u pravilu se — koristi lektorom...

O egoizmu

U stalnoj rubrici »Panorama« »Ekonomska politika« 28. lipnja 1971. piše: »Jednom političkom skupu u Zagrebu — opet prema novinskim izveštajima — dr Jakov Sirotković, potpredsednik Saveznog izvršnog veća rekao je prošle nedelje da se devizni i spoljnotrgovinski režim mora hitno rešiti jer je »to interes Zagreba i Hrvatske«.
Evo najzad, šta je o sličnoj problematici rekao Alkamen, kralj Sparte, pre oko tri hiljade godina: »Najsigurniji način da se sačuva Republika jeste da se ne učini ništa radi pojedinačnog interesa.«
Prema »Borbi« od 1. VII. 1971. Sirotković je, međutim, rekao: »Devizni režim i vanjskotrgovinski sistem vrlo je značajan, posebno za Zagreb i Hrvatsku zbog njihove specifične strukture proizvodnje i visokog udjela međunarodne razmjene«. Što, dakle, želi »Ekonomska politika sazivanjem izreke stare tri milenija i neprovjerenim, netočnim izvještajima, dokazivati i sugerirati svojim čitaocima? Ništa drugo nego da su egoisti i da svoje pojedinačne interese pretpostavljaju općim i zajedničkim interesima: i Sirotković, i Zagreb, i Hrvatska!
A evo na koji način: Od svojih prihoda Zagreb je federaciji 1953. g. dao 39,69%, 1955. g. 48,3% 1966. g. 57,3% a 1969. g. 61%, dok je Zagrebu i Hrvatskoj od tih prihoda na kraju ostalo 39%. Eto, dakle, »dokaza« o egoizmu Zagreba i o tome kako svoje pojedinačne interese pretpostavlja zajedničkim!
Ili:
Od ukupnih budžetskih prihoda Hrvatska je federaciji dala 46% 1966. godine, dok je njoj i svim njenim općinama ostalo 54% prihoda. 1970. godine federacija je dobila čak 63%, a Hrvatskoj i njenim općinama ostaje tek 37%. Samo za tih pet godina povećali su se prihodi federacije za 142%, a republike Hrvatske tek za 6%. Da li je ovo dokaz o egoizmu Hrvatske?
A sad obrnimo medalju i upitajmo se: čije to interese zastupa »Ekonomska politika«? Čiji su i kakvi »interesi« kojima se »na najsigurniji način čuva Republika«? Ispada, više nego očevidno, onih koji se zahvaljujući tuđem trudu i dohotku bogate. »NIN« nas npr. tješi da će najveći dio trgovačkog deficita koji bi ove godine mogao dostići milijardu i 500 milijuna dolara pokriti najvećim dijelom turizam, doznake naših radnika iz inozemstva, promet, itd.
Lijepo, vjerojatno su i to samo pojedinačni interesi Sirotkovića, Zagreba, i Hrvatske? Zaista treba biti drzak pa potrebu da se zaštite rezultati rada milijuna u ime socijalizma i samoupravljanja nazvati »pojedinačnim interesom«!

UMJESTO JEDNOG OSVRTA

U HRVATSKOJ NE TUŽI UVRIJEĐENI, VEĆ ONAJ KOJI VRIJEĐA

A. G. Matoš 1910.

U POVODU 30. OBLJETNICE USTANKA NARODA HRVATSKE

MARTIRIJ HRVATSKE LIJEVE INTELIGENCIJE

KRONIKA O KERESTINCU

ZVONIMIR KOMARICA

Dvorac Kerestinec

Teško je danas nagađati koji su sve činitelji utjecali na odluku Ustaškog redarstvenog povjereništva da je ranobarokni dvorac obitelji Erdödy postao u svibnju 1941. godine prisilno prebivalište — logor za internirane »komuniste, židovske advokate i četnike—jugoslavene«, kako su to nazivali ustaše. To što je dvorac s okolnim imanjem ostao, nakon uhićenja Antuna Mihalovića, bez gospodara tek je jedna među brojnim okolnostima koje su mogle biti prisutne u odluci.

Svetište hrvatskog revolucionarnog duha i pobune

Inače, Kerestinec nije u hrvatskoj povijesti poznat samo po tome što su tu 1573. godine razbijeni dijelovi seljačke vojske Matije Gupca, ili što je 45 godina kasnije (29. lipnja 1618) hrvatski ban knez Frankopan u Kerestincu imao svečanost zaruka s Anom-Marijom, kćerkom grofa Petra Erdödyja, nego i po jednom događaju iz novije povijesti. Naime, 1936. godine jedna grupa pripadnika fašističke organizacije »Zelene košulje« ponašala se izazivački prolazeći kroz sela na putu za Kerestinec. Seljaci su navalili na njih, razoružali Antuna Mihalovića koji ih je zaštitio, provalili u dvorac, fašiste pobacali kroz prozore i odnijeli iz dvorca sve vatreno oružje. Bilo je pet mrtvih. U zagrebačkom zatvoru ovi su seljaci došli u vezu s komunistima, koji su ih poučili da ništa ne priznaju, te su svi bili oslobođeni. Od tada datira rad KP Hrvatske u selima oko Kerestinca, što je bilo od poglavite koristi prije trideset godina, u srpnju 1941, i kasnije tijekom narodnooslobodilačkog rata.

Danas je u tom svetištu hrvatskog revolucionarnog duha i pobune smještena jedna vojna jedinica zagrebačkog garnizona JNA. Zbog toga svatko tko želi pročitati ploču podignutu 1961. u čast kerestinečkih žrtava, naići će na poteškoće.

Redni broj	[illegible]	[illegible]	Predmet podneska	[illegible]	[illegible]	[illegible]
e 3381	9/V	Ravnateljstvo	Freundlich Emil · Po nalogu			
e 5382	"	"	Frolich Ljudmila – Isto –	a.a.	24/V	II 3719/41
5383 e	"	"	Kette Adolf – Isto –	Vidi broj 5399/41	22/V	II 3738/41
5384 e	"	"	Kump Dušan – Isto –	a.a.	31/V	II 4109/41
5385 e	"	"	Rukavina Zlatko – Isto –	a.a.	1/VI	II 4308/41
5386 e	"	"	Barkić-Dugonjić Ivan – Isto –	Vidi broj 5399/41	22/V	II 3738/41
5387 e	"	"	Komarica Zvonimir – Isto –	Vidi broj 5399/41	22/V	II 3739/41
5388 e	"	"	Bermanec Juraj – Isto –	–"–	22/V	II 3739/41
5389 e	"	"	Korašić Petar – Isto –	Vidi broj 5399/41	22/V	II 3739/41
5390 e	"	"	Ing. Hatter Herman – Isto –	a.a.	11/VI	II 4117/41

Faksimil stranice urudžbenog zapisnika o komunistima — internircima sa zagrebačke policije, 1941.

Zašto su komunisti – internirci predani ustaškim vlastima?

U Kerestincu su 22. svibnja 1941. policijskim autobusima iz Zagreba prevezene dvije grupe uhićenih komunista. Datumi uhićenja određivali su temeljne značajne ovim grupama. Nikakve druge razlike među njima nisu postojale. Jedna grupa uhićena je i internirana u monarhističkoj Jugoslaviji — Banovini Hrvatskoj, a druga u povijesno i politički bitno novim uvjetima, u NDH, tvorevini Hitlera i Mussolinija u okupiranom dijelu Evrope. Postavlja se pitanje, što je bit društveno-političkih odnosa u kojima je oko 25 hrvatskih komunista-interniraca uhićenih od režima Banovine, unatoč molbama i zahtjevima njihovih obitelji i KPH zadržano u zatvoru tijekom travanjskog rata i raspada monarhističke Jugoslavije, te zatim predano nacističko-ustaškim vlastima.

Premda nije svrha ove prigodne kronike povjesničarsko raščlanjivanje i prosuđivanje ovih krajnje složenih prilika, nije moguće izbjeći bar neke, možda i krive naznake o tim i takvim odnosima u društvu.

— U dijelu Kraljevine Jugoslavije koji je od Sporazuma (kolovoz 1939. god.) nosio ime Banovina Hrvatska, klasni radnički pokret bio je razvijeniji nego u ostalim zemljama jugoistočne Evrope. To je objašnjivo povijesnim i gospodarsko-razvojnim uvjetima, a tako i činjenicom da je od konstituiranja Komunističke partije Hrvatske (1937.) ova, do tada malobrojna klasna i ilegalna partija, vođena od Pokrajinskog komiteta KPJ, počela prerastati u općenacionalnu stranku oko koje su se okupljali svi slojevi hrvatskog naroda[1].

— U tim kretanjima od posebne je važnosti djelotvoran rad komisije KPH za selo (Martin Franekić, Šimo Balen, Nina Rupčić . . .), koja je aktualnu borbu hrvatskih komunista ugrađivala u već postojeću republikansku svijest o nacionalnoj slobodi i socijalnoj pravdi nastalu dugogodišnjim prosvjetnim radom braće Radića.

— Čini se da raspored snaga i odnosa nije omogućavao akciju. Likvidacija interniranih komunista brzim postupkom u uvjetima rata protiv fašističkih sila bio je suviše opasan korak, a njihovo puštanje na slobodu još opasniji.

— Svijest interniranih komunista o prijelomnom trenutku povijesti, u kojem klasa i Partija preuzimaju odgovornost za čitavu naciju, još nije bila na tom stupnju da bi oni pokušali poduzeti rizik svog nasilnog oslobađanja.

— Vrtoglav razvoj događaja, krah jugoslavenske vojske na svim frontovima, nejavljanje na ratni raspored oko pedeset tisuća obveznika koji su bili na radu u Hitlerovoj Njemačkoj, raspad generalštaba i bijeg vlade i kralja iz zemlje unijeli su takvu pomutnju da je propušteno lako izvedivo organizirano oslobađanje uhićenih i interniranih komunista.

— Postojanje ugovora o prijateljstvu i nenapadanju između SSSR-a i nacističke Njemačke nije bio nevažan činitelj u tim događajima.

Lista uhićenika

Evo imena komunista koji su uhićeni tijekom ožujka 1941. i iza rešetaka dočekali raspad države i »promjenu straže«, te 22. svibnja prevezeni u Kerestinec:

DIVKO BUDAK, JURAJ BERMANEC, IVAN BARKIĆ-DUGONJIĆ, FRANJO HUMSKI, IVAN KLEŠČIĆ, PAVAO MARKOVAC, ANTON MRAK, JOSIP ŠIBER, VALENTIN ŠUH, IVAN ŠIFTAR, ALEKSANDAR TURKOVIĆ, JOSIP TURKOVIĆ, VLADIMIR VITASOVIĆ, STJEPAN VLAHEK, ANDRIJA ŽAJA, KUZMAN BJELINSKI, DUŠAN SAMARDŽIĆ, ERNEST RADO, BOŽIDAR ADŽIJA, OTOKAR KERŠOVANI, OGNJEN PRICA, ALFRED BERGMAN, ZVONIMIR RIHTMAN, IVAN KORSKI, VOJO BILJANOVIĆ[2], BLAŽ VALJIN.

Komunisti uhićeni u temeljno novim uvjetima od ustaških policijskih vlasti tijekom travnja i svibnja 1941. i prevezeni također 22. svibnja u Kerestinec bili su:

BRANIMIR ANTONOVIĆ, FRANJO BABIĆ, VLADIMIR BOŽAC, ANTE BOŽAC, AUGUST CESAREC, MARIJAN ĐANEŠIĆ, SLAVKO FRDELJA, ZVONIMIR KOMARICA, IVAN KRNDELJ, LOVRO HORVAT, VINKO MILINKOVIĆ, ALEKSANDAR OBRATIL, ZDRAVKO PAVIŠIĆ, IVAN TAHI, NIKO TOMIĆ, STANISLAV VOLČIĆ, BERISLAV VULELIJA, ADOLF KETTE, ENRIH TELČ, VLADO MAĐAREVIĆ, VINKO JEĐUT, MILAN BASIĆ, DRAGUTIN ĐAKIĆ, RASKO DIMITRIJEVIĆ, DUŠAN GRKOVIĆ, PETAR KORASIĆ, EMIL FREUNDLICH, IZRAEL OSIAS, ISAK KATAN, LAVOSLAV KORIČAN, HUGO KOHN, LJUDEVIT KOHN, IZRAEL STEINBERGER, IVAN KUN, ZIGI KRAUS, VIKTOR ROSENZWEIG, SIMO CRNOGORAC, FRANJO SAUHA, STJEPAN ŠEREMET.

Vozeći se kroz grad, premda u nepoznato, mi mladi pjevali smo revolucionarne pjesme. Stariji drugovi, većinom uhićeni još u monarhističkoj Jugoslaviji, promatrali su nas sretni i zadovoljni našim optimizmom i borbenošću.

Bilo je više nego ugodno poslije zagušljivih, ljudima pretrpanih zatvorskih soba udisati svjež zrak u prostranom dvorištu dvorca Kerestinec. U našem novom prebivalištu zatekli smo braću KAZIĆ iz Jastrebarskog, IVANA, PETRA i LAVOSLAVA. Tu je bila i grupa komunista iz Travnika, koju je predvodio MUHAMED KULENOVIĆ, profesor, koji je do uhićenja (30. travnja 1941) bio sekretar mjesnog komiteta KP i predsjednik muslimanske HSS za Travnik. U toj travničkoj grupi bili su osim M. Kulenovića: ABID LOLIĆ, IZET SUJOLDŽIĆ, HAMDO BEGOVAC, TAJIB DAUTOVIĆ, PETAR BOŽIĆ, SLAVKO GAVRANČIĆ, i URI ŠNETREPL. Tu je bio i RIGOLETTO MARTINI, organizacijski sekretar KP Italije, koji je bio uhićen u Zagrebu 12. siječnja 1941.

Idućih mjesec dana, do 22. lipnja, u odio za komuniste stigli su ovi drugovi: ĆIRIL BREZOVAC, JAROSLAV HVALA, IVAN ČUBELIĆ, JOSIP RENDIĆ, VALENT MAJCENIĆ, LAVOSLAV SCHREIER, ĐURO KOGELMAN, STJEPAN JELIĆ i još neki.

Prvi tjedni u Kerestincu

Smjestili smo se u četiri velike parketirane sobe na prvom katu starog dvorca. Prvi spor s upravom logora izbio je sutradan po dolasku. Odbili smo ići na poljske radove i čistiti sobe logorske straže. Božidar Adžija objasnio je naše stajalište upravniku logora Horvatinu. Otada internirci odjela »za komuniste« više nisu išli na radove. Odmah smo organizirali ekonomsku zajednicu, kuhinju, jutarnju gimnastiku, satove predavanja i učenja. Političku ekonomiju predavao nam je Otokar Keršovani, dijalektički materijalizam Ognjen Prica, ruski jezik August Cesarec, a njemački Fradavao nam je Otokar Keršovani, dijalektički materijalizam njo Sauha. Po sobama smo organizirano u grupama proumirao je zbor za pjesme i korske recitacije. Posjete i pakete mogli smo primati gotovo svaki dan. Naš komitet redovito je održavao vezu sa CK KPH. Bolesni drugovi mogli su u pratnji straže ići liječniku u Samobor ili Zagreb. Jovo Kević kao plućni bolesnik redovito je odlazio u Zagreb na primanje pneumatoraksa. Vinko Jeđut i Vlado Mađarević zadržani su u bolnici »Sveti Duh«. Ovaj normalni postupak s interniranim komunistima bio je uvjetovan dobrim odnosima između SSSR-a i nacističke Njemačke, u čiju dugotrajnost nismo vjerovali ni mi, a ni naši budući krvnici. Otud strepnje, nemiri i zebnje pred neizvjesnom budućnosti. Vijesti kao što je bila o strijeljanju radnika Zelenbabe u povodu sukoba sa jednim ustašom, o čemu smo čitali u novinama 31. V. pojačavale su naše strepnje.

O tome kako smo živjeli i kako podnosili nepravde, možda najbolje svjedoči pismo apsolventa filozofije, 24-godišnjeg Joška Rendića[3], člana Sveučilišnog komiteta KPH. Nije suvišno sadašnjim i budućim naraštajima hrvatskih revolucionara ovim dokumentom posvjedočiti kakvi su tada bili mladi revolucionari i kako se živjelo u Kerestincu do 22. lipnja 1941. Pismo je 21. lipnja upućeno roditeljima i sestri na Braču, u Supetar. Neki dijelovi su obazrivi i uzdržljivi zbog mogućeg zahvata cenzure.

Kerestinec, 21. 6. 41.

Draga mama i pape,

Već su prošle tri nedjelje da se nalazim ovdje u svom novom boravištu. Jednu sam nedjelju prije odsjedio u Zagrebu. Tako se je to sve svršilo. Učio sam kao lud i nadao se biti gotov, olakšati u prvom redu vama a i meni. Dospio sam ovdje uglavnom zato što sam zbog ispita išao tamo gdje nisam morao. Šta ćete, htio sam da izvršim dužnost prema vama i prema samom sebi pa se desilo ovako. Šta se može? Kukanju nema mjesta. Mlad sam, ostaje vremena, završit ću. Rokova za ispit će još biti, a ovdje ne mogu vječno ostati. Vjerujte, a to uostalom i znate, mene ne bi veselilo pod ovim uslovima biti profesor, ali znam koliko je to vas dirnulo. Baš sada na kraju. Nisam se usudio, bilo mi je neugodno da vam u početku o tome pišem. K svemu dolazi još i to da se je ovo desilo iza kako su roditelji Lilike pristali da se uzmemo i baš sutradan što sam ja vama pisao o našoj namjeri i o tome da sam pripušten ispitu. Da je sve išlo u redu, danas bih već bio gotov, a za koji dan bi se možda, ako bismo se bili i s vama još dogovorili, Lili i ja vjenčali. Ne smijem na sve to misliti. Konačno mnogo i mnogo ljudi dijele moju sudbinu. Njima je sto put gore. To su radnici, činovnici, seljaci, hranitelji porodica, ja sam ipak sam. Kao meni desilo se mnogim mojim kolegama. Mislim da ništa nije loše proživjeti, a možda i ovo nije za najgore.

Ovdje je prilično, zahvaljujući našoj svijesti drugarskoj i slozi. Mi mislimo na mnoge one naše bliže i dalje, svojtu i drugove, a oni misle i ne zaboravljaju na nas, pa ide nekako.

Ne znaš kako mi je kad mislim na vas, ne zato što biste me trebali žaliti, jer to nikako ne treba, već što su i vaše želje za sada neispunjene. Nadam se da te nije stid (uvjeren sam čak u to jer te poznam) da sam ovdje. Šta ćeš, ovo su čudna vremena kad je zatvor postao neka vrsta hrama časti i slobode, a ne mjesto sramote. Moja Lili toliko se brine. Toliko ima neugodnosti zbog mene, mora lagati ocu koješta. Bit će skandala kad dozna. Ona mi dolazi i donosi što može .

Dobila je novac i paket.

Piši u Nerezišće G. Baldu Fertilju, ako mu koji nećak ide u Zagreb da se svrati k Tebi. Pošalji ruksak, njemačku knjigu (što je Sonja lani učila, sa donje desne police u biblioteci), one kratke bijele hlače ljetne i jednu otvorenu ljetnu maju.

Pozdravi sve drugove i sve ostale prijatelje. Poljubi Sonju. Pozdrav papi, barbi Juri, Dušanu, teti Lali i Danici. Tebe osobito ljuti Tvoj

Joško

Šta ćeš ovo su čudna vre-
mena kad je zatvor postao
neka vrsta hrama časti i
slobode, a ne mjesto sramo-
te.
Moja Lili toliko se brine. Tol-

HRAM ČASTI I SLOBODE – FAKSIMIL DIJELA PISMA JOSIPA RENDIĆA RODITELJIMA

Napad na Sovjetski Savez

Napan Hitlerove Njemačke na Sovjetski Savez stubokom je izmijenio naš položaj i logorski režim. Već sutradan, 23. lipnja, pola straže je izmijenjeno, a svim stražarima bio je zabranjen bilo kakav razgovor s komunistima. Prema nama internircima odnosili su se hladno i službeno, ali još uvijek korektno. Osobama koje su dolazile u posjet bio je zabranjen ulazak u dvorište dvorca. Za razgovor, koji se morao odvijati u prisutnosti stražara trebalo je posebno dopuštenje. I dalje smo primali hranu, rublje i osobne potrepštine. Izlazak iz soba bio ja zabranjen, osim u sate određene za šetnju. Imali smo osjećaj da ni ovakvo stanje neće dugo potrajati.

Naše prosudbe o trajanju rata bile su ružičasto obojene osobnim željama za slobodom i izlaskom iz logora. Prve vijesti o ratu primili smo s uzdržljivim veseljem i zadovoljstvom. koje mi mladići nismo uspijevali sakriti. Upravo zato nas je iznenadila prosudba koju je dao Otokar Keršovani. I danas, nakon trideset godina, odzvanjaju mi njegove zabrinuto izgovorene riječi: »Ovo će biti duga i teška borba«. Naše mladenačke procjene kako je rat na Istoku »početak svršetka« brzo su isparile na istinitosti Keršovanijeve prosudbe.

Vijesti s fronti saznavali smo iz dnevne štampe. I razumljivo, nisno im vjerovali. Kad je prodiranje Hitlerovih oklopnih divizija u Ukrajinu postalo nedvojbeno stvorili smo teoriju o taktičnom povlačenju Crvene armije i uvlačenju Nijemaca u neke močvare oko Pinska.

Iznenadni posjet

Jednog dana potkraj lipnja u posjet logoru stigao je šef Ustaškog redarstvenog povjereništva, Božo Cerovski. Želio je vidjeti Otokara Keršovanija. Svima nam je bilo poznato da su Keršovani i Cerovski proživjeli u istoj ćeliji mitrovačke kaznionice pola godine i podijelili mnogo zla a malo dobra. To je bilo vrijeme vojne diktature kralja Aleksandra kad su sve političke grupe u Hrvatskoj imale istog protivnika — velikosrpsku diktaturu i tanki sloj unitarističkih »čankolizaca«. Keršovani je tada izdržavao kaznu od deset godina robije zbog akcije u komunističkom pokretu, a Cerovski zbog aktivnosti u pokretu hrvatskih nacionalista. Stjecaj prilika je među njima razvio odnose prijateljstva. Razgovarali su u dvorištu dvorca šetajući gotovo čitav sat. Za nas mlade bio je svojevrstan spektakt vidjeti zatvorenika, marksističkog teoretičara, kako »na ravnoj nozi« raspravlja s visokim funkcionarom NDH. Krišom smo provirivali iza prozora našeg hodnika i nagađali teme i sadržaj raspravljanja.

Kad se Keršovani vratio, bilo je upravo vrijeme za večeru. Skupili smo se oko njega. Kao i svi zatvorenici svijeta, očekivali smo neke za nas dobre vijesti. No on je bio ozbiljan, ne previše zabrinut i po običaju slabo razgovorljiv. Razgovarali su o danima zajedničkog robijanja i o stanju na istočnoj fronti. Cerovski je bio uvjeren u brzu pobjedu Njemačke nad SSSR-om; Keršovani je tvrdio da će rat biti dug, težak i da će Hitler izgubiti. Dobrih vijesti nije bilo. Neizvjesnost je ostala, a crv realizma počeo je nagrizati naš fanatični optimizam . . .

Danas, poslije trideset godina, ipak treba naglasiti da je nama svima bio potpuno razumljiv stav našeg »Ćire«, kako smo zvali O. Keršovanija, prema svom robijaškom prijatelju B. Cerovskom. I ovom se prilikom potvrdio godinama izgrađivan moral našeg komunističkog pokreta, koji zahtijeva da se i u najtežim trenucima zadrži osobno dostojanstvo i od svog protivnika ne traži milost. Slično držanje pokazao je i Divko Budak koji je ponosno odbio da izađe iz zatvora na Savskoj cesti, jer ustaški funkcionar, njegov zemljak Hećimović, nije mogao pustiti sve komuniste koji su s Divkom bili internirani. To se dogodilo 13. travnja 1941, treći dan nakon uspostave NDH.

Novi internirci

Posjet B. Cerovskog pridonio je sam po sebi ublažavanju tvrdog odnosa logorske straže prema nama komunistima, što nije bilo bez značenja u našim pripremama za proboj. Početak rata protiv Sovjetskog Saveza izazvao je novi val policijske hajke protiv antifašista. U logor su stigli novi internirci: SLAVKO TKALČEVIĆ, BLAŽ VIDATIĆ, DIMITRIJE LOPANDIĆ, MIHAJLO STANIMIROVIĆ, SLOBODAN GLUMAC, MILIVOJ DASKALOVIĆ, ALBIN VINCEK, BRANKO BABIĆ, IVAN IVŠAK, DRAGO LOŽNJAK, LEOPOLD MILINKOVIĆ, FRANJO PAVLINEK, JOSIP RUKAVINA, IVAN ŠĆURIĆ, ALBIN TURK, ELIJAS SINGER, ISIDOR PEPERA i još neki. Muhamed Kulenović, slikar-profesor, koji je do tada u svom slikarskom bloku radio crteže okolnih pejzaža, počeo je crtati portrete interniraca. Njegov je »atelje« bio u drvarnici. Počeo bi slikati rano ujutro, čim bi službujući internirac iscijepao i odnio u kuhinju dovoljno drva za taj dan. Radio je olovkom i ugljenom. Među prvim portretima, s kojima je sam Kulenović bio zadovoljan. bio je portret Božidara Adžije. Dosta uspješno nacrtao je Ivana Krndelja i Otokara Keršovanija, ali s Ognjenom Pricom nije imao sreće. Ideja o portretiranju nastala je i od svih interniraca spontano prihvaćena kao posljedak neizvjesnosti našeg položaja i izgleda za budućnost. Oženjeni su internirci svoje portrete predavali suprugama prilikom razgovora. Poznato mi je da su do danas sačuvana dva takva portreta. Jedan je u obitelji Lavoslava Šrajera, a drugi u obitelji Josipa Šibera.

(Nastavak u slijedećem broju!)

Unutrašnjost dvorca

Josip Rendić

1 Do danas nije do kraja objašnjeno zašto su izvan Hrvatske i Slovenije ostali i dalje djelovali Pokrajinski komiteti KPJ kao jedinstvene organizacije »jugoslavenske radničke klase«.

2 Vojo Biljanović nekoliko dana nakon uspostave NDH pušten je na intervenciju Save Štedimlije, koji se u takvim situacijama javljao kao »crnogorski konzul« u Zagrebu. Otišao je u Crnu Goru, gdje se uključio u pripreme za ustanak. Danas general u mirovini.

3 Josip Rendić, rođen 9. travnja 1917. u Supetru na Braču. Maturirao u Šibeniku. Apsolvent filozofije u Zagrebu. Strijeljan u srpnju 1941. u Dotrščini kod Maksimira.

HRVATSKI TJEDNIK br. 13 / 9. srpnja 1971.